

Univerzita Karlova
Přírodovědecká fakulta

Studijní program: Geografie
Studijní obor: Sociální geografie a regionální rozvoj

Bc. Klára Vojtěchovská

**ROLE ICT V KAŽDODENNÍM ŽIVOTĚ A MOBILITĚ MLADÝCH
LIDÍ**

**THE ROLE OF ICT IN EVERYDAY LIFE AND MOBILITY OF
YOUNG PEOPLE**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: RNDr. Lucie Pospíšilová, Ph.D.

Praha 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, dne 29. 6. 2017

.....

Vojtěchovská Klára

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala především své vedoucí diplomové práce RNDr. Lucii Pospíšilové, Ph.D. za odborné vedení, podporu a trpělivost při zpracovávání mé diplomové práce a dále za veškeré cenné rady, podněty, ochotu a čas, který mi věnovala. Poděkování patří také všem účastníkům výzkumu za jejich ochotu a věnovaný čas.

Děkuji také celé své rodině a všem svým přátelům za podporu, které se mi dostalo během celé doby mého studia.

Obsah

Seznam obrázků.....	6
Seznam tabulek.....	7
Seznam grafů.....	8
Abstrakt.....	9
Abstract.....	10
Úvod.....	11
1 Teoretická východiska diplomové práce.....	14
1.1 Virtuální prostor.....	15
1.1.1 Vlastnosti virtuálního prostoru.....	17
1.1.2 Vztah mezi virtuálním a fyzickým prostorem.....	20
1.1.3 Geografie virtuálního prostoru.....	24
1.2 Geografie času a ICT.....	27
1.2.1 Vliv ICT na časoprostorové vztahy.....	28
1.2.2 Změny vybraných konceptů geografie času způsobené ICT.....	32
1.3 Výzkumy role ICT v každodenním životě lidí.....	42
2 Metodika diplomové práce.....	46
3 Role ICT v každodenním životě a mobilitě mladých lidí.....	51
3.1 Využívání ICT vybranými sociodemografickými skupinami českých obyvatel 51	
3.2 Časové aspekty využívání ICT mladými lidmi.....	58
3.3 Prolínání virtuálního a fyzického prostoru v každodenním životě a mobilitě mladých lidí.....	65
3.3.1 Základní typy pohybů.....	65
3.3.2 Vztah virtuálních pohybů k aktivitám ve fyzickém prostoru.....	75
3.3.3 Paralelně vykonávané aktivity.....	79

3.3.4	Fragmentace aktivit.....	88
3.3.5	Sociální interakce v prostoru virtuálním a fyzickém	93
	Závěr	101
	Použité zdroje	107
	Přílohy.....	114

Seznam obrázků

Obrázek 1 Schéma kontinua realita a virtualita	21
Obrázek 2 Grafická reprezentace souboru digitálních dokumentů.....	26
Obrázek 3 Diagram časoprostorové rozšiřitelnosti.....	34
Obrázek 4 Graf paralelních dějů.....	35
Obrázek 5 Rozšířená forma prismatu pro virtuální aktivity s pevně lokalizovaným přístupem	36
Obrázek 6 Rozšířená forma prismatu pro virtuální aktivity s bezdrátovým přístupem.....	37
Obrázek 7 Prisma, digitální boxy a nedigitální boxy	37
Obrázek 8 Dopad využívání ICT na akční prostory	38
Obrázek 9 Modely koordinace v prostoru a čase.....	42
Obrázek 10 Podíl obyvatel daného kraje využívajících Internet bez současného vykonávání jiných aktivit v roce 2010 (%).....	57
Obrázek 11 Podíl obyvatel daného kraje využívajících počítač bez Internetu bez současného vykonávání jiných aktivit v roce 2010 (%)	58

Seznam tabulek

Tabulka 1 Vliv ICT na základní podmínky vymezené Hägerstrandem (1975) v geografii času	31
Tabulka 2 Charakteristika komunikačních partnerů	49
Tabulka 3 Podíl osob v Česku používajících vybrané ICT v roce 2015 (%)	53
Tabulka 4 Typy paralelně vykonávaných činností	80
Tabulka 5 Příklady paralelně vykonávaných činností	81
Tabulka 6 Příklady fragmentace aktivit	89

Seznam grafů

Graf 1 Podíl jednotlivců v Česku používajících Internet celkem a podle věku v letech 2005, 2010 a 2015.....	54
Graf 2 Podíl jednotlivců v Česku používajících Internet v mobilním telefonu podle věku v letech 2013, 2014 a 2015	55
Graf 3 Podíl domácností s připojením k Internetu v jednotlivých krajích v roce 2010 a 2014 (%)	57
Graf 4 Rozložení aktivit osob ve věku 12 až 19 let v Česku během pracovního dne	59
Graf 5 Rozložení aktivit osob ve věku 12 až 19 let v Česku během víkendového dne.....	60
Graf 6 Rozložení aktivit osob ve věku 20 až 29 let v Česku během pracovního dne	61
Graf 7 Rozložení aktivit osob ve věku 20 až 29 let v Česku během víkendového dne.....	63

Abstrakt

Diplomová práce se zaměřuje na roli ICT v každodenním životě a mobilitě mladých lidí. Hlavním úkolem bylo zjistit, jak se prolíná fyzický a virtuální prostor v každodenním životě a mobilitě mladých lidí, kteří byli vybráni pro výzkum, a to na základě kvalitativně pojaté metody deníkových záznamů. Snahou bylo na záměrně vybraném vzorku mladých lidí poukázat na určitá specifika každodenních aktivit ve fyzickém i virtuálním prostoru, která se mohou vyskytovat v celé populaci. Práce je rozdělena na dvě hlavní části. Teoretická část se zabývá virtuálním prostorem, geografíí času ve vztahu k ICT a studii zaměřenými na vliv ICT na každodenní život lidí z různých hledisek. Empirická část se zaměřuje na využívání ICT vybranými sociodemografickými skupinami českých obyvatel a na některé časové aspekty využívání ICT a dalších činností vykonávaných mladými lidmi a dalšími věkovými skupinami. Stěžejní je pak popis prolínání virtuálního a fyzického prostoru v každodenním životě 10 komunikačních partnerů. Jejich pohybové vzorce spočívají v prolínání dvou základních typů pohybů, virtuálních a fyzických. Prolínání virtuálního a fyzického prostoru je založeno také na časovém prolínání všech aktivit, včetně sociálních interakcí komunikačních partnerů, jimž je vyčleněna samostatná kapitola. Prolínání aktivit v prostoru fyzickém a virtuálním se u komunikačních partnerů projevuje vykonáváním těchto aktivit paralelně nebo jejich střídáním během určitých časových úseků v závislosti na časovém a prostorovém určení komunikačních partnerů ve fyzickém prostoru. Na význam prolínání virtuálního a fyzického prostoru navíc poukazuje fakt, že mezi aktivitami vykonávanými komunikačními partnery ve fyzickém a virtuálním prostoru vzniká většinou určitý vztah.

Klíčová slova: ICT, virtuální prostor, fyzický prostor, každodenní život, mobilita, mladí lidé

Abstract

This diploma thesis is focused on the role of ICT in everyday life and mobility of young people. The main goal of this thesis is to find out how the physical and virtual space mingle in the everyday life and mobility of young people who have been selected for the research, using diaries as a qualitative method. The aim was to point out some specifics of everyday activities in the physical and virtual space of the deliberately selected sample of young people that may be present in the whole population. The thesis is divided into two main parts. The theoretical part deals with the virtual space, Time geography in relation to ICT and some studies concerning different perspectives of the influence of ICT on everyday life of people. The empirical part focuses on the use of ICT by selected socio-demographical groups of Czech inhabitants and some time aspects of the use of ICT and other activities performed by young people and other age groups. Then, the key part is about the description of the mingling of virtual and physical space in the everyday life of 10 communication partners. Their mobility patterns are based on the mingling of two basic types of movements, virtual and physical. The mingling of virtual and physical space is also based on the time mingling of all activities, including the social interactions of communication partners to which a separate chapter is allocated. The mingling of physical and virtual activities of communication partners is manifested by performing these activities in parallel or by alternating them during certain time periods, depending on the time and space allocation of the communication partners in the physical space. The importance of the mingling of virtual and physical space is highlighted by the fact that there is usually a relationship between activities carried out by communication partners in physical and virtual space.

Key words: ICT, virtual space, physical space, everyday life, mobility, young people

Úvod

Informační a komunikační technologie (dále jen ICT - z anglického Information and Communication Technologies) se staly již nedílnou součástí života společnosti vyspělého světa. Téměř každý je dnes ovlivňován technologiemi, které přinášejí nové možnosti i omezení do každodenního života. Setkáváme se s nimi takřka všude. Mobilní telefon dnes patří mezi základní statky snad každého z nás, v pracovním prostředí se neobejdeme bez počítačů, notebooků a o rozsáhlém rozšíření a všudypřítomném využívání Internetu ani nemluvě. Člověk se pohybuje v nové dimenzi, nejen v prostoru fyzickém, ale i v jakémsi novém prostoru, v prostoru virtuálním.

ICT sehrávají významnou roli v ovlivňování organizace a vykonávání každodenních lidských aktivit. ICT lidem usnadňují překonávat vzdálenost, umožňují nahrazovat pohyb fyzický pohybem virtuálním a vykonávat více činností současně. Přesto jsou lidé ve fyzickém prostoru stále mobilní, nicméně právě kvůli ICT dochází v pohybových vzorcích a lidských aktivitách k mnoha změnám. Nová svoboda pohybu může měnit to, jakým způsobem lidé činnosti vykonávají a jak spolu tyto aktivity interagují, a může vést i ke změnám v prostorové a časové alokaci lidských aktivit (Yu a Shaw 2007). Dosavadní rozvoj a masové rozšiřování ICT zapříčiňující tyto významné změny v lidských aktivitách a pohybových vzorcích tak mohou mít dopad na každodenní životy a celkovou organizaci společnosti v prostoru (Kwan 2007).

Asi nejvíce jsou s ICT spojováni mladí lidé. Ti ICT využívají nejčastěji, začali s nimi pracovat v nízkém věku a ICT jsou tak přirozenou součástí jejich života. Proto jsou při jejich využívání také považováni za nejschopnější (Thulin, Vilhelmson 2006). Na této skupině lidí lze tudíž velmi dobře pozorovat jevy či procesy, které se mohou vyskytovat v celé populaci, ale nejsou v ní tak snadno pozorovatelné. Zásadní je zejména otázka, jak se proměňují každodenní aktivity ve fyzickém prostoru, když lidé tráví čím dál více času ve virtuálním prostoru. S neustálým rozšiřováním a rozvojem ICT se dá totiž očekávat, že vlivem těchto technologií bude stále častěji docházet ke změnám v pohybu ve fyzickém prostoru.

Diplomová práce se zaměřuje na roli ICT v každodenním životě a mobilitě mladých lidí. V souvislosti s tím byly stanoveny 3 cíle práce:

- 1) Prvním cílem je zodpovědět otázku, jak se liší využívání ICT mezi základními sociodemografickými skupinami českých obyvatel. Důraz je kladen zejména na rozdíly mezi mladými lidmi a dalšími věkovými skupinami.
- 2) Cílem je také popsat na příkladu počítače a Internetu některé časové aspekty využívání ICT mladými lidmi a dalšími věkovými skupinami, a to v souvislosti s dalšími každodenními aktivitami.
- 3) Třetím cílem, který je v diplomové práci stěžejním, je zjistit, jak se prolíná fyzický a virtuální prostor v každodenním životě a mobilitě mladých lidí, kteří byli vybráni pro výzkum, a to na základě kvalitativně pojaté metody deníkových záznamů. Snahou je na záměrně vybraném vzorku mladých lidí poukázat na určitá specifika každodenních aktivit ve fyzickém i virtuálním prostoru, která se mohou vyskytovat v celé populaci. Záměrem je zjistit specifika nejen primárních každodenních aktivit, ale i činností vykonávaných komunikačními partnery paralelně, a to ve fyzickém i virtuálním prostoru. Studium paralelně vykonávaných aktivit a aktivit odehrávajících se ve virtuálním prostoru totiž většinou není součástí studií využívajících „běžné“ deníkové záznamy zaměřené na časoprostorovou mobilitu a každodenní aktivity (viz například Doležalová, Ouředníček 2006; Ira 2000; Novák, Sýkora 2007; Pospíšilová, Ouředníček 2011). V souvislosti s tímto cílem byly stanoveny následující výzkumné otázky:

- K jakým pohybovým vzorcům dochází v každodenním životě komunikačních partnerů v souvislosti s využíváním ICT? Jak se jejich pohyby v prostoru fyzickém a virtuálním prolínají? Za jakými účely jsou pohyby uskutečňovány?
- V jaké míře vykonávají komunikační partneři každodenní aktivity paralelně? Jak se v aktivitách vykonávaných paralelně projevuje využívání ICT?
- Jak se prolínají virtuální sociální interakce komunikačních partnerů a interakce odehrávající se ve fyzickém prostoru? Jaký je dosah obou druhů sociálních interakcí komunikačních partnerů ve fyzickém prostoru?

Diplomová práce je strukturována následovně. Po úvodu následují tři kapitoly zaměřené na teoretická východiska diplomové práce. V první z nich je představen virtuální prostor, který reprezentuje jakýsi nový druh prostoru objevující se v souvislosti se vznikem a rozšířením ICT. Uvedeny jsou některé jeho vlastnosti, vztah k prostoru

fyzickému a možnosti nového pojetí geografie zaměřené na virtuální prostor. Navazující kapitola se zabývá změnami, ke kterým došlo v geografii času (Time geography) a jejích konceptech vlivem ICT. Teoretické zarámování nakonec uzavírá kapitola zaměřená na již provedené studie, které se zabývají vlivem ICT na každodenní život lidí z různých hledisek.

Empirická část diplomové práce začíná popisem metodiky práce. Následuje zhodnocení role ICT v každodenním životě a mobilitě mladých lidí. Porovnána je míra využívání ICT mezi základními sociodemografickými skupinami českých obyvatel a představeny jsou na příkladu počítače a Internetu některé časové aspekty využívání ICT a jiných aktivit vykonávaných mladými lidmi a dalšími věkovými skupinami. Další část se zaměřuje na specifika prolínání virtuálního a fyzického prostoru v každodenním životě a mobilitě mladých lidí. Východiskem pro tuto část jsou deníkové záznamy, které poskytují informace o základních typech pohybů uskutečňovaných 10 komunikačními partnery. Diskutován je vztah těchto pohybů, jejich prolínání a časoprostorové aspekty. Navazující kapitoly se zabývají aktivitami vykonávanými komunikačními partnery paralelně a také fragmentací jejich aktivit, a to v souvislosti s využíváním ICT. Na závěr jsou zhodnoceny sociální interakce komunikačních partnerů ve virtuálním a fyzickém prostoru, jejich vzájemné ovlivňování a prolínání a dosah ve fyzickém prostoru.

Závěr obsahuje shrnutí a zhodnocení dosažených výsledků z hlediska stanovených cílů a výzkumných otázek. A v neposlední řadě jsou uvedeny další možnosti výzkumu role ICT v každodenním životě a mobilitě mladých.

1 Teoretická východiska diplomové práce

Současný svět se velmi rychle mění. A jsou to možná právě ICT, které můžeme považovat za příčiny posledních proměn společnosti. Mobilní telefony, osobní počítače, Internet a další technologie umožňující nové formy komunikace mezi lidmi, práci s informacemi či jejich elektronické přesuny a sdělování ovlivňují každodenní chování lidí. V mnoha ohledech jsou ICT lidem nápomocné, umožňují jim překonávat určitá omezení a zároveň si díky nim mohou lépe uspořádat, řídit a realizovat aktivity v každodenním životě. Na druhou stranu se ICT také samy omezeními mohou stát nebo mohou nová omezení vytvářet, například pro lidi, kteří s technologiemi neumí zacházet či s nimi nepřichází tolik do styku a přitom je to po nich vyžadováno. Současná doba i společnost bývá označována za informační (viz například Castells 1996, Janelle a Hodge 2000), neboť informační technologie vytvářejí sítě, které v současnosti integrují celý svět (Castells 1996). Míra využívání ICT se navíc neustále zvyšuje. Přejít k informační společnosti Castells (1996) označuje za informačně-technologickou revoluci, při níž došlo k výraznému nárůstu využívání technologií umožňujících proces rychlého přenosu informací a komunikaci na větší vzdálenosti. Neustálý rozvoj a globální šíření ICT, to jsou faktory, které současnou společnost mění, ať už pozitivně či negativně, v oblasti ekonomické, sociální, kulturní nebo například politické. ICT usnadňují mezinárodní ekonomickou spolupráci, internacionalizaci výroby a finančních trhů, přispívají ke globalizaci, přináší změny v řízení firem a jiné formy pracovních poměrů, jako je možnost práce z domova (Kitchin 1998). Změny v oblasti politické jsou spojeny s transformací politických organizací, s jinými formami politických kampaní a způsoby politických strategií nebo také se vznikem nových možností ve volebních procesech (Neustadt 1985). ICT mají také značný vliv na témata spojená s pojmy jako komunita, identita, sociální vyloučení a další (Kitchin 1998). Významně ovlivňují každodenní chování všech lidí, kteří s ICT přichází do styku, ať už vědomě či nevědomě. Mohou měnit sociální vztahy, mobilitu, vzorce každodenních pohybů, mohou ovlivňovat zvyklosti a priority lidí a mít dopad na organizaci jejich aktivit v prostoru a čase. Některé dříve odhalené zákonitosti tak již nemusejí platit, potřeba aktualizace a hledání nových skutečností tak nepřetržitě narůstá.

Základy studia denní mobility a každodenního života, na něž se tato práce zaměřuje, lze najít v geografii času. Diplomová práce tak vychází z metod geografie času

pro zachycení, popis a interpretaci každodenního lidského života a z konceptů pozměněných v důsledku stále častějšího vykonávání aktivit ve virtuálním prostoru a doplněných o nové aspekty vzniklé v souvislosti s ICT.

1.1 Virtuální prostor

Doba ICT přinesla do geografie další pohled na pojem prostor, který začal nabývat nových významů. Dá se říci, že s rozvojem ICT vznikl nový druh prostoru, který se zdá být na první pohled nesrovnatelný s prostorem fyzickým. V souvislosti s používáním ICT se objevuje prostor virtuální, specifický, fyzicky nehmatatelný typ prostoru. Velmi rozšířen je však také pojem kyberprostor (například Batty 1997, Benedikt 1991, Bryant 2001, Dodge, Kitchin 2001a, Kitchin 1998,...), poprvé použitý v románu Williama Gibsona *Neuromancer* (Gibson 1984) a považovaný v této práci za synonymum k virtuálnímu prostoru. Základem tohoto nového prostoru je virtualita, která je protikladem k hmotnému či hmatatelnému, materiálnímu a fyzickému. Virtuální je založeno spíše na myšlení, abstraktnosti, nehmatatelnosti (Kučera 2006). Mitchell (1996) říká, že virtuální prostor je v základu aпростorový a není možné říci, kde se nachází. Uvádí, že v něm ovšem lze najít cokoli bez toho, aniž bychom věděli, kde to hledat, je to prostor ničeho a zároveň všeho (Mitchell 1996). Trojan (2014, s. 19) označuje virtuální prostor za „prostor, v němž zdánlivě neplatí geografické zákonitosti. Prostor, který představuje simulaci lidské fantazie. Prostor, v němž není možné se fyzicky pohybovat a který je tvořen technologickým aspektem informačně-komunikační infrastrukturní sítě. Prostor, který budí zájem širokého okruhu uživatelů bez ohledu na jejich predispozice. Prostor, který by ani nemusel existovat...“ Oproti tomu pojem prostor jako ekvivalent fyzického prostoru, někdy též nazývaného geografickým prostorem (například Kitchin 1998), je považován za základ chápání okolního světa, toho, na nějž si na rozdíl od virtuálního prostoru můžeme sáhnout. Je to „prostor, v němž se fyzicky pohybujeme, včetně interakcí v něm vznikajících“ (Trojan 2014, s. 20). I fyzický prostor však můžeme definovat různými způsoby (Kitchin 2009). Je o něm možné uvažovat jako o prostoru absolutním, vůči němuž lze určit polohu a především pohyb objektů (Newtonovo pojetí), ale také jako o prostoru existujícím apriori, bez vztahu ke konkrétním zkušenostem (Kantovo pojetí) (Osman 2014). Kantovo pojetí prostoru vychází z faktu, že prostor nemůže být odvozen z představ, naopak jim musí předcházet (Weiss 2010). „Pro člověka je představa prostoru podmínkou samotného vnímání“ (Weiss 2010, s. 79). Dále lze

uvažovat o prostoru statickém, konkrétním (Aristotelovo pojetí), či zároveň vztahovém (Leibnizovo pojetí), kdy je fyzický prostor chápán jako výsledek vzájemných vztahů mezi objekty v něm obsaženými (Dodge, Kitchin 2001a). Kvůli mnoha různým prostorovým východiskům je možné vidět, „jak se zdánlivě samozřejmé a neproblematické pojetí prostoru proměňuje v nesamozřejmé a problematicky vytvářené“ (Osman 2014, s. 51). Stejně překážky či nesrovnalosti se tak v závislosti na různém chápání a jeho vývoji mohou samozřejmě objevovat i při pokusu charakterizovat prostor virtuální. Oproti fyzickému prostoru je však myšlení o prostoru virtuálním ještě na začátku.

Kdy ale vlastně virtuální prostor vznikl? O virtuálním prostoru tak, jak ho chápeme dnes, lze hovořit od rozvoje prvních ICT (Dodge, Kitchin 2001a). Počátky historie virtuálního prostoru tak můžeme datovat do 19. století, do období vzniku telegrafu a telefonu, prvních technologií, které umožnily spojení velmi vzdálených míst ve smyslu okamžitého sdělování informací (Dodge, Kitchin 2001b). Současnou podobu virtuálního prostoru však nejvíce ovlivnil zrod celosvětového systému Internetu. Ten sehrál významnou roli v rozvoji a popularizaci síťové technologie, kdy se počítač, nejdříve koncipovaný jako izolované výpočetní zařízení, přenesl do centra pozornosti v rámci komunikačních médií (Abbate 1999). Konkrétně mezi lety 1960 a 1990 došlo k největšímu rozšíření virtuálního prostoru v celé historii, kdy se původně jediná experimentální síť propojující desítky míst v USA rozvinula do podoby systému spojujícího milióny počítačů na celém světě (Abbate 1999). A právě všeobecné přijetí ICT, jako jsou Internet či mobilní telefony, zahájilo období, kdy začíná být obtížné oddělit virtuální prostor od prostoru fyzického a kdy je zároveň zahájen proces jejich vzájemného prolínání v dosud nepoznaném měřítku (více viz kapitola 1.1.2). Neustálý rozvoj ICT zapříčiňuje fakt, že ICT již nelze omezit jen na mobilní telefony, počítače či jiné technologie, jejichž primární funkcí je právě sdělování, šíření informací a komunikace. V současnosti jsou tyto funkce přidávány i do prostředků běžné potřeby, jejichž hlavní úloha je v základu odlišná. Jsou to například domácí spotřebiče, televizory či automobily s připojením k Internetu schopné přijímat či šířit informace atd. ICT mohou každodenní jednání člověka ovlivňovat prakticky kdykoli a kdekoli.

1.1.1 Vlastnosti virtuálního prostoru

Základní rozdílnost virtuálního a fyzického prostoru již byla zmíněna. Nyní se zaměříme na konkrétní vlastnosti, kterými se virtuální prostor od fyzického prostoru odlišuje. Pro sledování událostí ve fyzickém prostoru je nutné jej čtyřdimenzionálně definovat pomocí koordinát x , y , z a t , kde x , y , z jsou souřadnicemi v trojrozměrném prostoru a t značí čas (Mazur 2007). Existuje ovšem ještě nematematická prostorová charakteristika zaměřující se na lidskou existenci a prožitky (Lefebvre 1991). Couclelis a Gale (1986) v této souvislosti hovoří o tzv. percepčním a kognitivním prostoru, který ve virtuálním světě převažuje (Saunders a kol. 2011). Specifickou charakteristikou virtuálního prostoru je tedy jeho nehmotný základ. Za předchůdce aktuálně chápaného virtuálního prostoru tak lze považovat lidský vnitřní svět představ, ten je ovšem soukromým virtuálním prostorem, kde je aktivní entitou pouze člověk samotný (Kučera 2006). Současný virtuální prostor je založen spíše na sdílení informací, komunikaci, setkávání lidí atd.

Na základě utváření virtuálního prostoru za pomoci lidského myšlení, mohou kvůli odlišnému uvažování každého člověka vznikat rozdílné představy/vizualizace virtuálního prostoru ve vlastní mysli, může docházet k jeho rozdílnému vnímání (například pozitivní/negativní vnímání herních prostředí). Virtuální prostředí jsou někdy lidé schopni vnímat nikoli jako smyšlené, založené na vlastním myšlení, ale jako skutečně existující ve fyzickém prostoru. Tento stav vnímání virtuálního prostoru lze interpretovat s pomocí technologií (například v podobě speciálních brýlí) zprostředkovávajících tzv. virtuální realitu, simulované prostředí, iluzi skutečného světa, se kterým mohou uživatelé dokonce do určité míry interagovat. Virtuální prostor díky tomu mohou lidé vnímat jako třídímenzionální, ačkoli ve skutečnosti fyzicky třídímenzionální není (Saunders a kol. 2011). Je to spíše jakýsi optický klam umožněný rozhraním virtuální reality, díky němuž se uživatel do paralelního světa „ponoří“ při zapojení všech smyslů a kde je schopen interakce s jinými virtuálními jedinci (Featherstone 1998). Tento fakt může být způsoben i tím, že prostor virtuálního světa do značné míry simuluje ten fyzický (Moore a kol. 2007). Virtuální prostor je totiž „navržen tak, aby vypadal jako „geografický“ prostor, zároveň jsou zavedeny i běžné způsoby komunikace z „reálného světa“, aby bylo využití virtuálního prostoru více intuitivní“ (Dodge, Kitchin 2001a, s. 63).

Nemateriální základ existence virtuálního prostoru nabízí možnost osvobození se od tělesnosti, která je omezením v pohybu ve fyzickém prostoru. Pohyb ve virtuálním prostoru je tak snazší, ovšem lze ho sledovat jen s obtížemi, jelikož se realizuje právě prakticky jen pomocí percepce, představ, vlastního myšlení. Otázkou zároveň zůstává, zda jde o pohyb jako takový. Pravidla pro pohyb ve fyzickém prostoru ve virtuálním prostoru totiž neplatí. Pohyb a činnosti ve virtuálním prostoru jsou umožněny zastoupením identity jedinců z fyzického prostoru virtuálními objekty/symboly (tzv. avatary) a dále ovládáním fyzických objektů, které existenci virtuálního prostoru podporují (například klávesnice, myš...) (Trojan 2014). Aktérem ve virtuálním prostoru je tedy nehmotný objekt fungující na hmotném základě. Činnosti jedinců ve virtuálním prostoru jsou založeny na jejich myšlení, interakce mezi nimi zase na výměně (nehmotných) informací. Přítomnost, činnosti a tedy i pohyb ve virtuálním prostoru pak vnímají jedinci prostřednictvím vizualizace přes obrazovky informačních technologií.

Rozdílnost míst¹ ve virtuálním prostoru a míst, která jsou díky lokalizaci centrálních uzlů materiálních prostředků jeho realizačními faktory, je samozřejmá a spočívá v jejich (ne)hmatatelnosti či (ne)materiálnosti, (ne)omezenosti jejich tvorby, případně i v (ne)závislosti na čase. Virtuální místa v základu tvořená měnitelnými softwarovými kódy mohou existovat v mnoha formách zahrnující například webové stránky a jejich hypertextové odkazy, diskuzní místnosti naplněné sociální interakcí, série emailových komunikací, třídimenzionální herní prostředí či specifické sítě pro sdílení velkých souborů, to vše naplněné vlastním smyslem místa, vše s vlastní geografii (Batty 1997). Rozložení virtuálních míst v takto abstraktním, nehmotném prostoru je tak na rozdíl od uzlů globálně rozprostřené počítačové sítě jen obtížné mapovat. Fyzický prostor se dá většinou určitým způsobem blíže charakterizovat. Dle Rebeccy Bryant (2001) lze místa ve fyzickém prostoru jednoduše popsat čtyřmi vlastnostmi. Mezi ně patří umístění, vzdálenost určitého místa od jiného, velikost a cesta (směr) na určité místo. Je však možné tímto způsobem charakterizovat i virtuální prostor? Díky provázanosti s fyzickým prostorem lze i přes vyšší obtížnost určit stejné vlastnosti i u virtuálních míst. Charakteristiky z reálného prostoru totiž často determinují vlastnosti

¹ Místo a prostor je v diplomové práci chápáno podobně jako v humanistické geografii. Místo je specifickou lokalitou, k níž si lidé vytváří vztah a již přisuzují určitý význam. Prostor je neosobním, objektivním, neohrazeným prostředím.

virtuálního prostoru (Mašata 2004). Určitá podobnost v popisu fyzického a virtuálního prostoru na základě určitých charakteristik tedy existuje. Je však nutné zmínit, že pojmy užívané k charakterizování prostoru či míst mohou nabývat v případě virtuálního prostoru jiného významu. Mohlo by se zdát, že vzdálenost bude určovat fyzickou vzdálenost dvou materiálních center technologií přenášejících data. Jak ale uvádí Mašata (2004), často přece může být rychlejší pro jedince v Praze získat informace z národní knihovny v novozélandském Wellingtonu než z knihovny v Kyjevě, přestože fyzická vzdálenost tomu neodpovídá. Právě tato duální povaha lokalizace virtuálních míst, tzn. dvojitá nahlížení na jejich umístění pramenící z lokalizace materiálních základů (konkrétních technologií) ve fyzickém prostoru a z lokalizace nemateriálních virtuálních míst v nemateriálním virtuálním prostoru (Takeyama 2001), přispívá ke změně významu určitých charakteristik. Pro vyjádření vzdálenosti v prostředí virtuálního prostoru je tak vhodnější použít dobu², za kterou informace do cíle dorazí (Bryant 2001, Mašata 2004). To pak může souviset i s faktorem určujícím, přes jaké množství fyzických jader se musí informace do cílového místa přesunout. Charakterizovat virtuální prostor velikostí je také velmi obtížné, jelikož se zdá být bezrozměrný. Myšlenku bezrozměrnosti virtuálního prostoru totiž také podporuje fakt, že je virtuální prostor neustále přetvářen a v podstatě rozšiřován aktivitami lidí. V této souvislosti je možné hovořit o konceptu tzv. crowdsourcingu, kdy díky zapojení veřejné masy lidí vzniká obsahová náplň virtuálního prostoru (Trojan 2014). Tento koncept ovšem odhaluje negativní vlastnost virtuálního prostoru, jímž je riziko v jednoduchosti tvorby obsahu, která koresponduje s jednoduchostí jeho šíření a konzumování. Tvorba obsahu totiž nevyžaduje dodržení odbornosti, což může vést ke zveřejňování nerelevantních informací. Typickým příkladem mohou být sociální sítě. V souvislosti s tím je tak stále důležitější „zaměřovat se na roli moci ovlivňující toky informací ke konzumentům obsahu, na jejichž podkladě tito uživatelé utvářejí svá rozhodnutí“ (Trojan 2014, s. 31). Pokud se ale vrátíme zpět k charakteristice velikosti a pomineme úvahy o bezrozměrnosti virtuálního prostoru, můžeme říci, že velikost virtuálního prostoru závisí spíše na jeho konkrétní formě a samozřejmě na individuálním pojetí této charakteristiky. Velikost by tak mohla například vyjadřovat množství informací, které obsahuje daná webová stránka.

² Doba přesunu mezi dvěma místy jako vyjádření vzájemné vzdálenosti lokalit však není specifická výhradně jen pro prostor virtuální, samozřejmě je její využití i ve fyzickém prostoru (např. v dopravě).

Charakteristika umístění se v této souvislosti bude týkat lokalizace informací na konkrétní webové stránce a směr, jako poslední vlastnost, pak bude zahrnovat postup následování odkazů (linků), ty totiž poukazují na cestu k určitému virtuálnímu místu (Bryant 2001).

Jedním z hlavních atributů popisujících virtuální prostor je však prožitek z pohybu ve virtuálním prostoru (Trojan 2014). Překonávání skutečně velkých vzdáleností (tzn. vzdáleností měřených ve fyzickém prostoru) v podstatě v jediném okamžiku je totiž to, co činí virtuální prostor specifickým. Tím je možné se dostat k další významné schopnosti virtuálního prostoru, kterou se vymezuje oproti prostoru fyzickému. Zatímco fyzický prostor může obsahovat jak fyzický materiál, tak i ten informační, virtuální prostor se soustřeďuje „pouze“ na toky informací. Možnost překonávat velké vzdálenosti v podstatě v jediném okamžiku ale tyto procesy přenosu informací přesouvají v souvislosti s rychlostí jejich předání na vyšší úroveň, které ve fyzickém prostoru není možné dosáhnout. Rostoucí význam virtuálního světa³ se díky tomu projevuje vytvářením nové prostorové formy, kterou Castells (1996) nazývá prostorem toků (space of flows). Přestože lidé stále žijí na fyzických místech a vnímají tak prostor jako soubor míst, v rámci současné informační společnosti nad původním prostorem míst (space of places) začíná převažovat prostor toků (space of flows) zahrnující vznik, přenos a zpracování toků informací (Castells 1996). Dle Castellse (1996) ale místa v prostoru nemizí úplně, ale jejich význam se ztrácí v sítích. Technologická infrastruktura, která sítě tvoří, tak tento nový prostor definuje. I přesto, že prostor toků samozřejmě není jedinou prostorovou organizací současné společnosti, jeho dominantnost pramení z faktu, že je typem prostorové organizace dominantních funkcí/zájmu celé současné společnosti (Castells 1996).

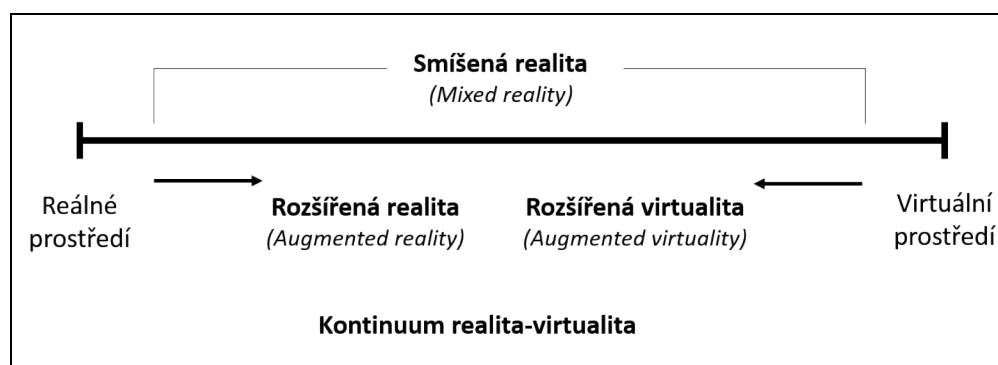
1.1.2 Vztah mezi virtuálním a fyzickým prostorem

Jak již bylo zmíněno, virtuální prostor lze označit za nový druh prostoru, stojícího vedle prostoru fyzického. Jaký je ale mezi nimi doopravdy vztah? A lze jej definovat v obecné rovině? Ve skutečnosti je vztah mezi fyzickým a virtuálním prostorem často chápán různě. Batty a Miller (2000) uvádí, že virtuální a fyzický prostor si lze představit buď právě jako dva odlišné druhy prostoru, které se mohou do určité míry ovlivňovat, nebo

³ Virtuální svět je v diplomové práci chápán jako synonymum k virtuálnímu prostoru.

jako prostory prolnuté již v takovém rozsahu, že o nich nelze hovořit odděleně, ale naopak jako o jediném hybridním prostoru. Otázka, zda je v dnešním světě vhodné a zda vůbec lze oddělovat fyzický prostor od virtuálního, totiž vyvstává z faktu, že právě současná doba je dobou, kdy se fyzický a virtuální prostor prolíná velmi často a kdy se lidské aktivity v obou prostorech vzájemně ovlivňují. Toto prolínání prostoru virtuálního a fyzického dle mého názoru začalo nabývat na významu v období masivního rozšíření Internetu, počítačů a mobilních telefonů. Pokud je brána v úvahu hypotéza, že zvyšování využívání ICT zintenzivňuje vzájemné působení obou prostorů, bude díky dosavadnímu vývoji ve využívání ICT (zkoumaného například dle počtu uživatelů ICT nebo ICT připojených k Internetu) očekáváno stále častější vzájemné působení těchto prostorů a větší závislost lidí na virtuálním prostoru a ICT (Batty a Barr 1994). Featherstone (1998) například uvádí, že bude čím dál více docházet k pohybu skrze virtuální prostor na úkor pohybu v prostoru fyzickém. V souvislosti s významným prolnutím virtuálního a fyzického prostoru také Shaw a Yu (2009) hovoří o jediném hybridním fyzicky-virtuálním prostoru. O neexistenci ostrého přechodu mezi virtuálním světem a světem fyzickým už ale hovořili Milgram a kol. (1994) o 15 let dříve. Právě Paul Milgram poprvé představil koncept kontinua realita-virtualita a prolínání virtuálního a fyzického světa označil pojmem smíšená realita (mixed reality) (Milgram a kol. 1994) (viz obrázek 1).

Obrázek 1 Schéma kontinua realita a virtualita

Zdroj: upraveno dle Milgram a kol. 1994

Dle Milgrama a kol. (1994) zahrnuje smíšená realita nacházející se mezi dvěma extrémy, mezi čistě reálným prostředím a prostředím výhradně virtuálním, rozšířenou realitu a rozšířenou virtualitu. Virtuální prostředí definují jako zcela syntetický svět, který může, ale nemusí vykazovat vlastnosti reálného prostředí, v tomto prostředí tedy nemusí platit fyzikální zákony, jimiž se řídí gravitace, čas či vlastnosti materiálů. Reálné prostředí

naopak musí být omezeno zákony fyziky (Milgram a kol. 1984). Označení reálné prostředí v jejich pojetí tak lze v podstatě ztotožnit s pojmem fyzické prostředí, jež užívám v této práci já a které považuji za výstižnější kvůli problematickému výkladu pojmu realita. Záleží totiž na epistemologickém přístupu. Ne každý vnímá slovo „reálný“ stejně a pro někoho může být reálné vše, co ho obklopuje, tedy i prostor virtuální. Rozšířená realita je Milgramem a kol. (1984) popisována jako realita rozšiřující u člověka přirozené zpětné vazby (vjemy) prostřednictvím simulovaných podnětů. Fyzický prostor je tak obohacován o virtuální znaky, jako jsou grafika, video, zvuky, doplňkové informace atd. Rozšířenou realitu v současnosti využívají například některé firmy k propagaci svých produktů. Jednou z nich je IKEA, která nabízí speciální aplikaci do mobilního telefonu/tabletu, s níž je mimo jiné možné do fyzického prostoru virtuálně umístit nábytek. Dalším příkladem rozšířené reality je možnost zjišťovat si informace o fyzickém prostředí, v němž se člověk aktuálně nachází. Stačí k tomu opět například příslušná aplikace v mobilním telefonu připojeného k Internetu. Skrz mobilní telefon pak lze pozorovat objekty ve fyzickém prostoru, které následně aplikace doplní o virtuální prvky (video, důležité informace atd.). Rozšířená virtualita představuje prostředí virtuální, digitálně zobrazované, doplněné o prvky fyzického světa, do virtuality tak pronikají fyzické objekty i osoby (Milgram a kol. 1994). Jedná se tak například o technologie zobrazující virtuální svět a zároveň i objekt z fyzického prostoru, kupříkladu uživatelovu ruku, s níž pak může uživatel s virtuálními předměty manipulovat.

Úvaha o tom, že fyzický a virtuální prostor vytváří jeden jediný hybridní prostor, může být podpořena i faktem, že existenci virtuálního prostoru prostor fyzický podmiňuje, virtuální prostor je závislý na jeho materiálních prostředcích a bez něj by virtuální prostor tak, jak jej dnes chápeme, neexistoval. Fyzický prostor tak zastává v této souvislosti významnou roli, je propojovacím elementem mezi lidmi a virtuálním prostorem. Toto spojení fyzického a virtuálního prostoru, tedy samotnou existenci virtuálního prostoru umožňují jednotlivé fyzické přenosové jednotky v podobě technologických zařízení, kterými jsou kupříkladu osobní počítače či mobilní telefony. Takové elementy jsou centrálními body/uzly propojené sítě digitální komunikace, celkové infrastruktury ICT (Trojan 2014, Yu a Shaw 2007).

Přestože existují určité nejasnosti o tom, zda hovořit o dvou odlišných prostorech nebo o jediném hybridním prostoru, není pochyb o tom, že určitým způsobem se prostory fyzický a virtuální přece jen vzájemně ovlivňují (Batty a Miller, 2000). Lane (2012)

hovoří o tom, že úvahy o virtuálním a fyzickém světě jako o oddělených sférách mohou být sice podpořeny některými příklady, jako je proces, kdy se lidé vzdálení od sebe tisíce kilometrů setkávají v online hrách, ale ve fyzickém prostoru se nikdy nesetkají, život jejich avatarů je oddělen od života ve fyzickém světě. Separace těchto sfér ovšem může být jen zdánlivá (Lane 2012). Ve většině případů mohou aktivity ve virtuálním prostoru ovlivnit či dokonce nahradit aktivity ve fyzickém prostoru a naopak (Batty a Miller, 2000).

Jelikož prostor virtuálního světa do značné míry simuluje ten fyzický (Moore a kol. 2007), fyzický svět již není jediným místem, kde je možné získávat informace, služby, produkty či komunikovat. Virtuální svět, jehož využívání zahrnuje zejména internetové prostředí, všechny tyto možnosti taktéž nabízí a tím fyzický svět významně přetváří. Platí to například ve fungování firem, zejména v oblasti obchodu (Lane 2012). Společnosti se mohou zaměřit na zákazníky užívající ICT, nabízet produkty prostřednictvím internetového prodeje, přetvářet produkty do jejich virtuální podoby. Stejně tak nemusí vyžadovat práci zaměstnanců na konkrétním místě ve fyzickém prostoru. Nemusí zde existovat závislost na ukotvení ve fyzickém prostoru, fyzické prostředí se vlivem ICT mění, lokality ve formě kamenných obchodů či kancelářských budov již nejsou nezbytně nutné. Aktivity ve fyzickém prostředí, jako je například nakupování v kamenném obchodě, jsou nahrazovány virtuálními činnostmi, v tomto případě tedy nakupováním v tzv. e-shopech, při nichž nemusí být jedinec fyzicky mobilní. Mění se tedy jak podoba samotného fyzického prostoru, tak i chování lidí v něm.

V současnosti ovšem nelze pozorovat jen vliv virtuálního prostoru na ten fyzický, ale také působení fyzického prostoru na virtuální. Jakýsi základní „vliv“ fyzického prostoru na virtuální již byl popsán, a to ve smyslu závislosti existence virtuálního prostoru na materiálních prostředcích. Od toho se pak odvíjejí i další vlivy. Virtuální prostor totiž bývá fyzickým prostorem řízen, závislost na hmotných prostředcích má za následek nutnost podřízení se pravidlům stanovených fyzickým prostorem a lidmi v něm. Mnoho zemí například selektivně blokuje internetové domény i konkrétní internetové stránky a samozřejmě je i sledování nezákonných praktik. Využívání ICT a daných systémů či aplikací také mnohdy vyžaduje vynaložení nemalých finančních prostředků. Zásadní jsou dále ve virtuálním prostoru konkrétní požadavky jeho uživatelů. Zejména poskytovatelé služeb v oblasti ICT jsou nuceni těmito požadavkům při dalším rozvoji a rozšiřování virtuálního prostoru naslouchat. Například globálně nabízené služby

se musí lokálně adaptovat v tom smyslu, že jedinci vyžadují výhody globální dostupnosti informací a současně jejich zaměření na konkrétní lokalitu, kde se aktuálně nacházejí (Lane 2012). Výsledkem pak je kupříkladu kdekoli dostupná informace o místních restauracích, divadlech, nákupních možnostech atd.

Při popisu vlivu fyzického prostoru na ten virtuální nelze nezmínit souvislost s jeho nehmotným základem, který leží v mysli lidí. Virtuální prostor se tak odráží v představách lidí vytvářených na základě zkušeností získaných ve světě fyzickém. Při činnostech ve virtuálním prostoru totiž lidé přizpůsobují své nově nabývané zkušenosti ve virtuálním prostoru již v minulosti získaným poznáním z fyzického prostoru. Virtuální místo je pak „percepce ohraničeného prostoru naplněného určitým významem“ (Saunders a kol. 2011, s. 1080), který může být samozřejmě u každého člověka odlišný. Virtuální prostor je ale fyzickým prostorem ovlivňován nejen ve smyslu přisuzování různých významů, ale samozřejmě i přetváření jeho obsahu (viz výše zmiňovaný crowdsourcing). Díky (spíše) nevědomému využívání zkušeností z fyzického prostoru při vytváření představ o virtuálním prostoru může být virtuální prostor simulací toho fyzického. Ve virtuálním světě jsou tak vytvářeny reprezentace, například v podobě kartografických výstupů zobrazujících konkrétní místo ve fyzickém prostoru na obrazovce počítače. Případně je možné je využít jako podklad pro vznik nového místa ve virtuálním prostoru kupříkladu v případě herních prostředí.

Uvedené informace zahrnující vysvětlení vztahů mezi virtuálním a fyzickým prostorem však samozřejmě nemusí vytvářet úplný rámec všeho, co se vztahů mezi těmito prostory týká. Oba prostory se prolínají natolik, že je obtížné všechny vzájemné vazby odhalit. Některých si lidé nemusí být ani vědomi. Protože je obtížné určit hranici virtuálního a fyzického prostoru, je také obtížné odhalit dopady jejich vlivů.

1.1.3 Geografie virtuálního prostoru

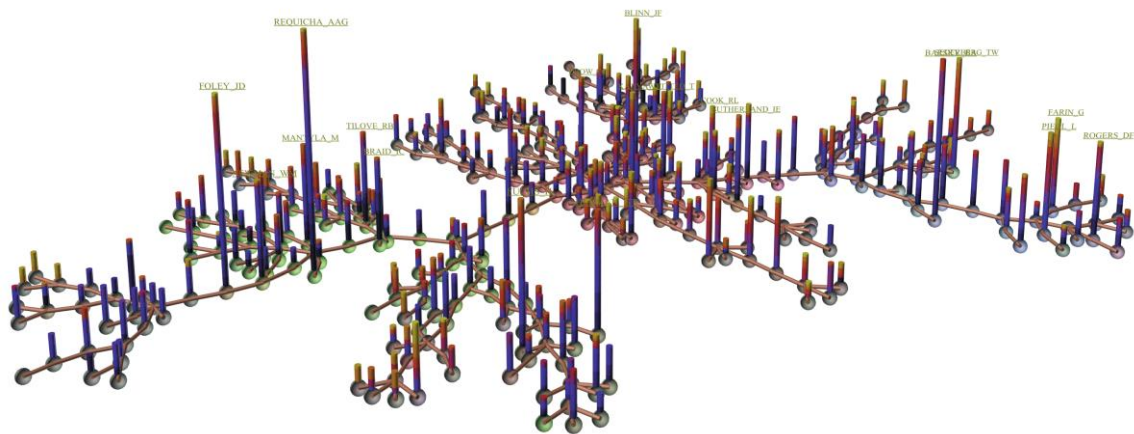
V souvislosti se vznikem virtuálního prostoru se často hovoří o tzv. geografii virtuálního prostoru/kyberprostoru (například Batty 1997, Kitchin 1998, Cai, Hirtle, Williams 1999...) nebo také o kybergeografii (Dodge 1999) či o geografii informační společnosti (Batty a Barr 1994). Duální povaha lokalizace virtuálních míst, kterou, jak již bylo zmiňováno, charakterizuje dvojí nahlížení na jejich umístění, tedy jak ve fyzickém prostoru (materiální základ jejich existence), tak i v prostoru virtuálním (Takeyama

2001), vede k různému chápání geografie virtuálního prostoru. Geografie virtuálního prostoru tak může mít nejméně dvě zaměření (Trojan 2014). Lze ji například spojovat s nalézáním zákonitostí v rozmístění základních centrálních bodů materiální infrastruktury virtuálního světa ve fyzickém prostoru nebo s poznáváním rozložení hlavních shluků tvůrců a konzumentů obsahu virtuálního prostoru. Na druhou stranu je geografie virtuálního prostoru charakterizována snahou blíže poznat fyzicky a prostorový, nemateriální a globálně propojený svět virtuální sítě. Duální povaha virtuálních míst se také objevuje ve vymezení Dodge a Kitchina (2001a), dle nichž lze v rámci virtuálního prostoru (v jejich pojetí – v rámci kyberprostoru) mapovat 4 základní oblasti:

- 1) kyberprostor prostorový (mapování například herního prostředí)
- 2) kyberprostor a prostorový (mapování například struktury počítačových souborů)
- 3) geografický prostor materiální (mapování například infrastruktury, technologií)
- 4) geografický prostor nemateriální (mapování například energie)

Dodge (1999) dodává, že pro pochopení geografie virtuálního prostoru je důležitá schopnost prostor vidět, čehož je možné dosáhnout právě jeho zmapováním. I když se možná nejedná o mapy v pravém slova smyslu, některé tyto vizualizace již vytvořeny byly. Je však možné si klást otázku, jestli je vůbec vhodné virtuální prostor mapovat, jelikož se často jedná o příliš abstraktní zobrazení. Snahou o zmapování virtuálního prostoru se zabývají například Dodge a Kitchin (2001b) v díle *Atlas of Cyberspace*. Podoba herních prostředí se odráží v podobě prostředí fyzického, proto i „mapy“ těchto virtuálních prostorů jsou podobné mapám zobrazujících fyzický prostor (viz výše bod 1). U zobrazování virtuálního prostoru, který Dodge a Kitchin (2001a) označují jako a prostorový (viz výše bod 2), dochází ale k tvorbě již velmi abstraktních grafických výstupů, které mohou mít různé podoby. Příkladem je na obrázku 2 zobrazená „mapa“ velkého souboru digitálních dokumentů vytvořená na Univerzitě Brunel v Londýně pod vedením Chaomei Chena (Dodge, Kitchin 2001b).

Obrázek 2 Grafická reprezentace souboru digitálních dokumentů

Zdroj: Dodge, Kitchin 2001b

Hledání zákonitostí v rozmístění bodů materiální infrastruktury, uživatelů či tvůrců virtuálního prostoru vychází, jak již bylo zmíněno, ze zaměření geografie virtuálního prostoru také na materiální základ virtuálního prostoru. Trojan uvádí (2014), že tvůrci obsahu se koncentrují do oblasti univerzitních pracovišť a vědeckovýzkumných ústředí s působením sociálního a ekonomického prostředí místa. Hlavním centrem vytváření virtuálního prostoru a udávání směru vývoje v oblasti ICT je a od počátků bylo území Silicon Valley v Kalifornii, dále například východ USA, Londýn, Tokyo či Berlín (Glaeser 2011, Lane 2012). Konzumenti obsahu se ale oproti jeho tvůrcům nesoustřeďují na jednom místě a do virtuálního prostoru mohou vstupovat prakticky odkudkoliv, ovšem v závislosti na omezeních daných sociálněekonomickou vyspělostí, politickou kontrolou virtuálního prostoru atd., což souvisí právě i s prostorovým rozložením samotné infrastrukturní sítě. Tyto faktory jsou důvodem nerovného přístupu k technologiím označovaného pojmem digital divide (van Dijk 2006). Tento koncept navázal na obecnější koncepty jako information inequality, information gap, knowledge gap, media literacy atd. (van Dijk 2006). Digital divide neboli digitální rozdělení či digitální propast van Dijk (2006) spojuje s nerovností technologickou (technologické příležitosti), nemateriální (životní šance, svoboda), materiální (kapitál, zdroje), sociální (pozice, moc) a vzdělanostní (znalosti, dovednosti). Zároveň van Dijk (2006) uvádí, že největší pozornosti se dosud dostávalo především nerovnosti ve fyzickém přístupu k technologiím a sítím, která může souviset s nerovnoměrným rozmístěním centrálních uzlů infrastruktury datových center. Jejich rozmístění je dle Trojana (2014) vázáno mimo jiné na lokalizační faktory platné pro fyzické prostředí. Významným determinantem je klima, které ovlivňuje spotřebu energie, dále blízkost cílových trhů a blízkost transferové sítě,

daňový systém země atd. (Trojan 2014). Centrem lokalizace hlavních serverů největších internetových společností je tak západní pobřeží USA (Oregon a Washington) (Lane 2012).

Možnosti zaměření geografie virtuálního prostoru na materiální základ i nemateriální povahu virtuálního prostoru se projevují v Battyho (1997) pojetí geografie virtuálního prostoru. Batty (1997) do své virtuální geografie neřadí pouze jeden virtuální prostor. Virtuální prostor (v jeho pojetí kyberprostor) chápe jen jako jeden ze tří prostorů vytvářených ICT. Vymezuje ještě prostor uvnitř počítačů (ICT) a v rámci jejich sítí (cspace/computer space). Z tohoto prostoru v důsledku využití počítačů (ICT) ke komunikaci vzniká virtuální prostor (cyberspace). Nakonec hovoří o dopadu infrastruktury virtuálního prostoru na infrastrukturu fyzických míst, kdy vzniká tzv. cyberplace utvářený sítí drátů zakomponovaných do fyzických struktur (například budov) a zahrnující také materiální objekty, centrální zařízení podporující fungování této infrastruktury (Batty 1997). Důležitá je v této souvislosti zejména Battyho (1997) připomínka, že geografie virtuálního prostoru by měla zahrnovat studium všech těchto prostorů. Battyho (1997) pojetí geografie virtuálního prostoru tak v podstatě podporuje i úvahy o tom, že virtuální prostor v důsledku silných vztahů nelze ostře oddělit od prostoru fyzického a je často nemožné jej studovat odděleně.

1.2 Geografie času a ICT

Každá činnost člověka se odehrává v daném prostoru (na určitém místě) a vše, co se v tomto prostoru odehrává, vyžaduje i určitý čas (Ira 2006). Každá aktivita je tedy lokalizovaná v prostoru i čase. Geografie byla ovšem dlouho zaměřena pouze na organizaci prostoru, na prostorovou diferenciaci, prostorové systémy. Slabost tohoto jednostranného zaměření geografie na prostor si uvědomil a do povědomí rozšířil Torsten Hägerstrand, průkopník geografie času (Hägerstrand 1970). Torsten Hägerstrand přibližně od 60. let 20. století společně se svými spolupracovníky a studenty na Lundské univerzitě ve Švédsku zahájil výzkum lidských aktivit nejen v prostoru, ale i v čase (Ira 2001). Vznik samotné geografie času je pak spojen s počátkem 70. let 20. století. Torsten Hägerstrand se snažil zohlednit úvahy o čase, lidech, konečnosti a limitovanosti (Buttimer 1976). Nový přístup k procesům v časoprostoru zdůraznil důležitost nejen událostí probíhajících v daném okamžiku, ale i událostí, které se již odehrály, a událostí

budoucích, které mají vnitřní souvislost s událostmi současnými (Ira 2006). Co je však pro tuto práci důležité, je fakt, že geografie času poskytuje rozsáhlý soubor konceptů a metod pro zachycení, popis a interpretaci každodenního lidského života, je schopna poskytnout jeho dokonalý přehled (Pred 1981). Umožňuje chápat lidské aktivity spíše jako procesy než nezávislé události, jelikož všechny aktivity jsou v časoprostoru určitým způsobem organizovány do projektů za účelem splnění předem daných cílů (Shaw, Yu 2009). I přesto, že se Torsten Hägerstrand (1970) zmiňuje o telekomunikačních prostředcích, které lidem dovolují spolu komunikovat víceméně bez ztráty času nutné k přesunu k danému jedinci, v době vzniku geografie času byl rozvoj ICT a jejich využívání spíše v počátcích. Tradiční geografie času se tak zaměřovala spíše na sociální aktivity, mobilitu jednotlivců (či skupin) a celkově jejich každodenní život víceméně jen ve fyzickém prostředí. Dnešní doba je nicméně již věkem informačním, kdy lidé ICT využívají prakticky neustále. Tradiční koncepty geografie času se tak mohou měnit, vyžadují doplnění o roli ICT.

1.2.1 Vliv ICT na časoprostorové vztahy

Využívání ICT a vznik virtuálního prostoru mají za následek změnu časoprostorových vztahů, narušují se zejména tradiční pevné vazby mezi lidskými aktivitami a jejich časovým a prostorovým ukotvením (Šveda, Madajová 2012). Kitchin (1998) uvádí, že změny prostorových a časových vztahů vedou u mnoha lidí k názoru, že geografie postupně ztrácí na významu. Zatímco vynálezy v podobě železnice a lokomotiv či jiných dopravních prostředků čas spojení „pouze“ podstatně zkrátily, ICT umožnily spojení v jediném okamžiku (Harvey 1989). Svět se „smršťuje“ a vzdálenosti již nejsou takové, jaké bývaly, a to proto, že se změnila schopnost je překonávat (Allen, Hamnett 1995). Castells (1996) v této souvislosti hovoří o převažujícím prostoru toků (space of flows) nad prostorem míst (space of places). Ten je charakteristický nejen přenosem, zpracováním toků informací a ztrátou důležitosti míst, jak již bylo zmíněno v kapitole 1.1.1, ale i věčností času (timeless time) (Castells 1996). Věčnost času odpovídá odlišnému vnímání času, který v každodenním životě nemusí být omezujícím. Časová omezení, jako je nutnost vykonávat činnosti v lineárním sledu nebo v určenou dobu nemožnou nějak měnit, lze s ICT snáze překonat.

Couclelis (2009) vidí změnu časoprostorových vztahů v souvislosti s koncepty geografie času dokonce jako významný problém. Uvádí, že tradiční vztah mezi určitou činností a geografickou polohou a časem není možné považovat v technologickém věku za samozřejmost. Dříve většinou platilo pravidlo: „Řekni mi, kde jsi, a já ti řeknu, co právě děláš“ (Couclelis 1998, cit. v Couclelis 2009, s. 1559). V současné době, kdy do popředí stále více vstupuje virtuální prostor, již tento výrok na platnosti ztrácí. V případě, že byl daným místem, kde se jedinec vyskytoval, určitý obchod, bylo vysoce pravděpodobné, že aktivitou bude nakupování, v případě pracoviště pracovní činnost atd. (Couclelis 2009). Nicméně asociace mezi aktivitou a místem slábne, jediná aktivita může být vykonávána na mnoha různých místech ve virtuálním prostoru a jediné místo může být místem mnoha různých aktivit. Lidé se díky ICT stávají také více nezávislími, mohou snáze přicházet do styku s místy velmi vzdálenými, získávat široké spektrum informací. Změnu ve vztahu k času přináší fakt, že jsou lidé v podstatě kdykoli pro kohokoli dostupní, zároveň i bez ohledu na místo jejich fyzického výskytu, význam lokalizace ve fyzickém prostoru se snižuje. Využití ICT nabízí v mnoha aktivitách větší flexibilitu, umožňuje překonat i velké vzdálenosti a ušetřit tak čas i jiné náklady.

Využívání ICT ale nemusí pohyb ve fyzickém prostoru pouze nahrazovat, ale může další pohyby ve fyzickém prostoru vyvolávat nebo ovlivňovat plánování jejich realizace. Příkladem takového vyvolaného pohybu je mobilita za účelem návštěvy zařízení, kde je k dispozici připojení k Internetu (Šveda, Madajová 2012). Práce s ICT rozšiřuje také prostor vnímání a vykonávání činností i možnosti k vykonávání aktivit člověka. Lidé mohou v současnosti při vykonávání aktivit využívat větší svobody v prostoru i čase. Na základě vývoje ICT je také možné zaznamenat, že se míra svobody dokonce zvětšila. Příkladem mohou být dřívější nejčastěji využívaná telefonní zařízení - pevné linky, které sice usnadňovaly překonat vzdálenost, ale nedokázaly nabídnout takovou flexibilitu jako dnešní mobilní telefony. Při čekání na hovor či nutném vyřizování různých záležitostí pevná linka na rozdíl od mobilních telefonů neumožňovala pohyb mimo místo jejího výskytu (Yu a Shaw 2007). Janelle (1973) dokonce hovoří o tom, že zatímco svět se „smršťuje“, u člověka dochází k jeho „expanzi“, což znamená možnost mít určitý kontakt s fyzicky vzdálenými místy bez fyzického pohybu, svět se pro člověka stává „menším“. Život lidí se zároveň kvůli časoprostorové kompresi „zrychluje“ (Harvey 1989). Technologický pokrok v oblasti ICT a dalších technologií dopravních umožnil nárůst pohybu a rozšíření sociálních kontaktů v prostoru a jejich

smršťování v čase. Časoprostorová komprese odpovídá rychlému (mnohdy okamžitému) překonání bariér daných fyzickou vzdáleností (Harvey 1989). Časté využívání ICT během dne vede také k fragmentaci aktivit (Couclelis 2000, Couclelis 2009). Vykonávání některých činností zprostředkovaných díky ICT je rozprostřeno do celého dne a může se odehrávat na více místech. Netvoří tak kompaktní intervaly jako aktivity bez možnosti využití ICT, kdy má jeden druh aktivity jedno odpovídající časové a jedno prostorové vymezení (Couclelis 2009). A samozřejmě je i možnost vykonávat více aktivit najednou ve stejném čase.

Z výše zmíněného je patrné, že rozvoj ICT významně ovlivnil každodenní život lidí, a proto je třeba Hägerstrandovy koncepty znovu diskutovat a případně modifikovat. Dopady ICT na podmínky, na něž Hägerstrand upozornil v souvislosti s jejich vlivem na lidský život a společnost (Hägerstrand 1975), se zabývali Schwanen a Kwan (2008) (viz tabulka 1). Nejvýznamněji působí ICT na tři z těchto podmínek, (I) na nedělitelnost lidské bytosti, (II) na omezenou schopnost člověka zúčastňovat se více jak jedné úlohy v čase a (III) omezenou schopnost vtěsnat se do prostoru (Schwanen, Kwan 2008). (I) ICT samozřejmě fyzickou nedělitelnost člověka odstranit nemohou, umožňují ale vykonávat činnosti na velkou vzdálenost díky rozšíření lidské bytosti uvažované jako materiální ve fyzickém prostoru o nehmotné prvky ve virtuálním prostoru (Schwanen, Kwan 2008). Díky tomu se pak dualita přítomnosti a nepřítomnosti v pojetí klasické geografie času mění, je možné uvažovat i o nehmotné přítomnosti (Schwanen, Kwan 2008). (II) ICT dále usnadňují jednotlivcům účastnit se paralelně několika různých úkolů a činností, což znamená, že je do jisté míry možné překonat překážku v podobě omezeného množství času, které člověk má (Kenyon, Lyons 2007). Velmi významný vliv mají ICT také na pohyb ve fyzickém prostoru, jelikož při jeho nahrazení „pohybem“ ve virtuálním prostoru umožňují překonat velké fyzické vzdálenosti při minimální ztrátě z tohoto omezeného množství času (Schwanen, Kwan 2008). Proto je pak možné vykonávat více činností najednou i na více místech v prostoru. (III) Na podmínku omezené schopnosti vtěsnat se do prostoru má ICT významný vliv, jelikož ve virtuálním prostoru v zásadě není omezen počet lidí, který je schopen se do něj vtěsnat. Samozřejmě je brána v úvahu základní vlastnost virtuálního prostoru, tedy fakt, že není rozměrově omezen, a naopak nejsou uvažovány případné člověkem stanovené specifické přístupové podmínky na konkrétní místa ve virtuálním prostoru.

Tabulka 1 Vliv ICT na základní podmínky vymezené Hägerstrandem (1975) v geografii času

Základní podmínky dle Hägerstranda (1975)	Vliv ICT na tyto podmínky
1. <u>Nedělitelnost lidské bytosti</u>	Významný vliv - Nedělitelnost přetrvává, ale člověk jako hmotná bytost je rozšířen o nehmotné části tak, že rozdíl v přítomnosti a nepřítomnosti se více méně smazává
2. Omezená délka lidského života	Žádný vliv
3. <u>Omezená schopnost lidské bytosti zúčastňovat se více jak jedné úlohy v čase</u>	Významný vliv - ICT umožňují zúčastňovat se více jak jedné úlohy v čase (i na více místech v prostoru)
4. Skutečnost, že každá úloha (činnost) má své trvání	Malý vliv - Možnost zkrácení doby trvání některých aktivit
5. Skutečnost, že pohyb mezi body v prostoru spotřebovává čas	Malý vliv - Možnost zkrácení doby trvání pohybu při nahrazení fyzického pohybu „pohybem“ virtuálním
6. <u>Omezená schopnost vtěsnat se do prostoru (omezený počet lidí v prostoru)</u>	Významný vliv - Počet lidí ve virtuálním prostoru v zásadě není omezen
7. Omezená velikost fyzického prostoru	Žádný vliv
8. Skutečnost, že každá situace je nevyhnutelně zakořeněná v minulých situacích	Žádný vliv

Zdroj: upraveno dle Schwanen, Kwan (2008)

Kitchin (1998) tvrdí, že i přesto, že ICT časoprostorové vztahy velmi ovlivňují, geografie a čas mají stále svůj význam. Jinak by totiž všude musely existovat stejné příležitosti pro připojení k ICT a každý by k nim musel mít volný přístup (Dodge, Kitchin 2001a). ICT jsou ale nerovnoměrně rozloženy (viz také zmíněný koncept digital divide v kapitole 1.1), zejména přístup k nim a rychlost spojení se v závislosti na lokalitě velmi liší, a to v rámci západních zemí, mezi nimi a samozřejmě i v porovnání s rozvojovými zeměmi (Kitchin 1998). Nelze také přehlížet fakt, že lidé stále žijí ve fyzickém světě a vyžadují hmotné zdroje jako například potraviny, přístřeší, ale i lidský kontakt. To znamená, že ačkoli mají ICT tendenci snižovat význam časoprostorových vztahů, některé činnosti, části našeho života tomuto oslabování nikdy nepodlehnu (Dodge, Kitchin 2001a). Význam geografie Kitchin (1998) navíc shledává v omezené využitelnosti

informací ve virtuálním prostoru v závislosti na poloze jednotlivce ve fyzickém prostoru. Ačkoli se informace zveřejněné ve virtuálním prostoru zdají být nezávislé na polohovém určení, jelikož jsou dostupné prakticky odkudkoli, jsou užitečné pouze pro některá prostředí a pro některé jedince, většinou pro ty, kterých se informace týká (Kitchin 1998). Význam prostorového a časového určení nakonec Kitchin (1998) odůvodňuje závislostí virtuálního prostoru na fyzickém světě, na materiálních bodech přístupu. Virtuální prostor tedy nenahrazuje prostor fyzický, ani nesnižuje význam časoprostorových vztahů, ale modifikuje je, a s prostorem fyzickým spíše koexistuje a poskytuje tak nové úrovně geografických prostorů (Kitchin 1998).

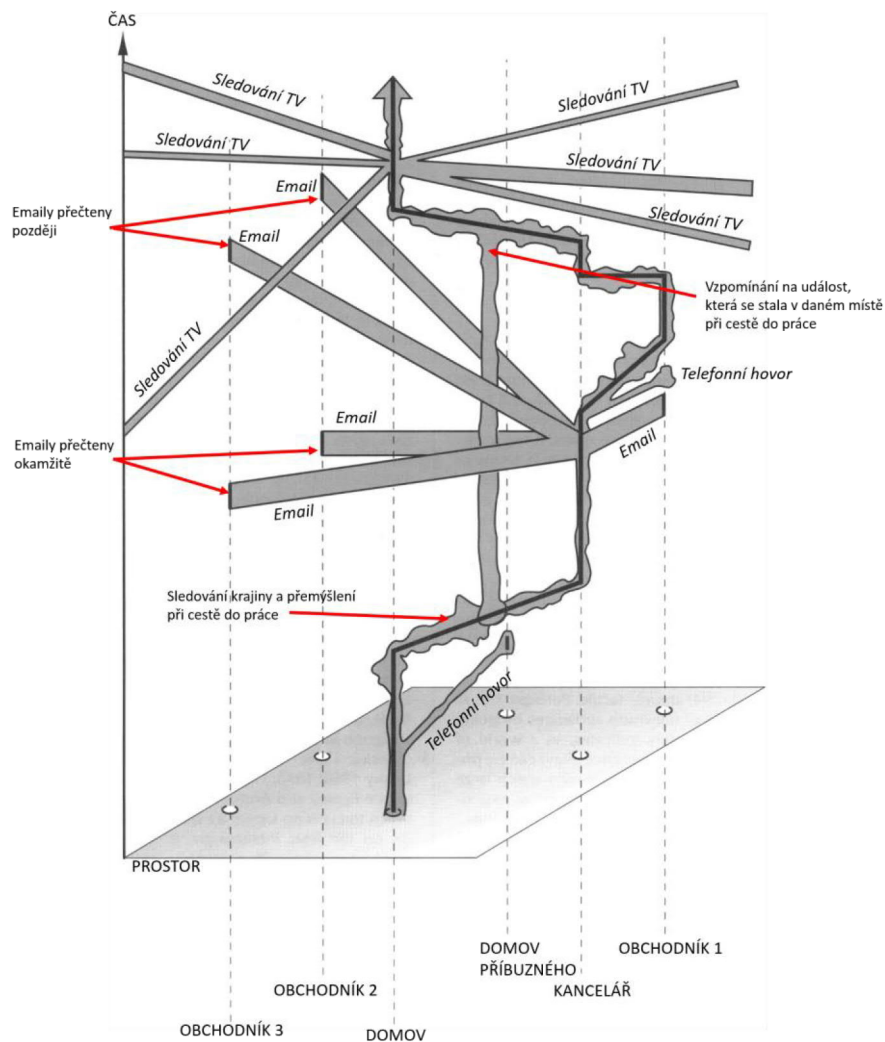
1.2.2 Změny vybraných konceptů geografie času způsobené ICT

Jaké konkrétní změny či nové názory časté využívání ICT a existence virtuálního prostoru do geografie času a jejích konceptů přinášejí? V současnosti lze již možná říci, že činnosti ve virtuálním prostoru nejsou už jen doplňky aktivit ve fyzickém prostoru, ale staly se klíčovými elementy každodenního života. V důsledku toho se již do geografie času mnozí pokusili přinést nové poznatky, rozpracovat ji a doplnit o nový úhel pohledu (například Couclelis 2009, Dijst 2004, Šveda, Madajová 2012, Schwanen, Kwan 2008, Yu, Shaw 2007). Zasloužili se tak o rozšíření rámce geografie času a revizi jejích tradičních konceptů, jako jsou cesta (path), stanice (stations), omezení (constraints), prisma (prism) a další (Hägerstrand 1970), a to v souvislosti s prostorovými a časovými aspekty lidských aktivit nejen ve fyzickém, ale i ve virtuálním prostoru. Šveda a Madajová (2012) shledávají potřebu přehodnotit tyto koncepty mimo jiné v kontextu změny prostorového chování dnešní společnosti, konkrétně v souvislosti se vznikem tzv. hypermobility. O té hovoří Gillespie a Richardson (2000) jako o kombinaci pohybu jak v prostoru fyzickém, tak i virtuálním.

Je samozřejmé, že člověk není schopen se fyzicky vyskytovat na více místech ve stejném čase. Život jedince je kontinuálním procesem, v němž nelze vynechávat žádné časové úseky a nelze si ani vytvářet zásoby času (Ira 2001; Hägerstrand 1970). Každý člověk má limitované množství času, tudíž je nepochybné, že čím více času je využíváno na jednu aktivitu, tím méně ho zbývá na aktivitu jinou, to znamená, že konáním jedné aktivity člověk ovlivňuje konání aktivit dalších (Thrift 1977). Ani využívání ICT

samozřejmě tato pravidla nemění, přináší ale nové možnosti v organizaci a vykonávání různých aktivit. Život každého jedince v prostoru a čase lze popsat pomocí konceptu životní **cesty (path)** začínající v bodě narození a končící v bodě smrti (Hägerstrand 1970). Tyto cesty (ať už životní, denní, týdenní či jiného časového vymezení) prochází skrze soubor různých lokalit, tzv. **stanic (stations)** (Thrift 1977), v nichž jedinci vykonávají dané činnosti odpovídající specifikům stanice, jíž může být například domov, škola, kancelář atd. Fyzický pohyb nutný pro přesuny mezi stanicemi v tradičním pojetí geografie času už ale v současné době informační společnosti není zásadní a relativní jednoduchost tohoto konceptu je narušena aktivitami ve virtuálním prostoru. Změnu také přinášejí již výše zmiňované úvahy o oslabování spojení konkrétní aktivity a k tomu určeného místa, kdy je možné určitou aktivitu vykonávat na mnoha odlišných místech a kdy stejně tak jedno místo může být mnohdy centrem více různých aktivit (Couclelis 2009). Oslabována je podobně také spojitost mezi danou aktivitou a příslušným časem (Couclelis 2009). Cesty časoprostorem tak mohou být v současnosti s ohledem na různé možnosti přesunů v prostoru více diverzifikované (Šveda, Madajová 2012). Šveda a Madajová (2012) tvrdí, že jedním z nejdůležitějších problémů současné moderní geografie času je hledání metodologických a analytických nástrojů pro výzkum virtuální mobility, která je již nedílnou součástí individuálních cest časoprostorem. Podobně Couclelis (2009) shledává problém v obtížnosti znázornit činnosti ve virtuálním prostoru pomocí metod, které mají své kořeny ve fyzickém prostoru. Tento problém spočívá v tom, že na rozdíl od fyzické mobility virtuální „mobilita“ nesleduje fyzicky pozorovatelné trajektorie v prostoru (Couclelis 2009). Další komplikace ve znázornění každodenních činností může přinášet i schopnost vykonávat paralelně více činností, ať už ve fyzickém či virtuálním prostoru. Například telefonování se může překrývat s pohybem při jízdě autem. Možností, jak znázornit tyto cesty, je Adamsem (1995) představený diagram časoprostorové rozšiřitelnosti (time-space extensibility diagram). Ten vychází z konceptu lidské rozšiřitelnosti (concept of human extensibility), o němž hovořil Janelle (1973) a který je založen na možnosti překonat vzdálenost využitím různých technologií, přepravních i komunikačních. Adamsův (1995) diagram umožňuje znázornit lidské aktivity jak ve fyzickém, tak i ve virtuálním prostoru, a to pomocí rozvětvení cesty časoprostorem do více dimenzí. Obrázek 3 zobrazuje diagram časoprostorové rozšiřitelnosti znázorňující jeden den v životě jedince využívajícího ICT. Výskyt ve fyzickém prostoru je znázorněn tučnou čarou, šedé oblasti znázorňují lidskou rozšiřitelnost umožněnou díky těmto technologiím, ale i díky vlastnímu myšlení.

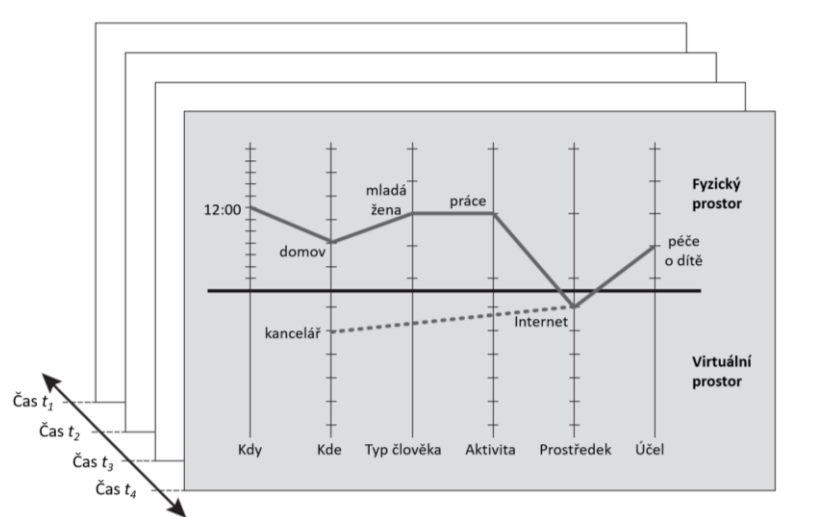
Obrázek 3 Diagram časoprostorové rozšiřitelnosti

Zdroj: upraveno dle Adams (1995)

Zatímco Adams (1995) znázornil jeden den jedince v třídimenziálním prostoru, Couclelis (2009) hovoří o tom, že je důležité uvažovat spíše o multidimenziálním prostoru. Navrhuje tak techniku zobrazení multidimenziálních dat pomocí grafu paralelních dějů (graph of parallel coordinate plots), schématických reprezentací aktivit ve fyzickém a virtuálním prostoru (viz obrázek 4). N-dimenze jsou zde zobrazeny jako řady rovnoběžných os a bod v n-dimenziálním prostoru reprezentuje lomená čára křižující osy (Couclelis 2009).

Obrázek 4 Graf paralelních dějů

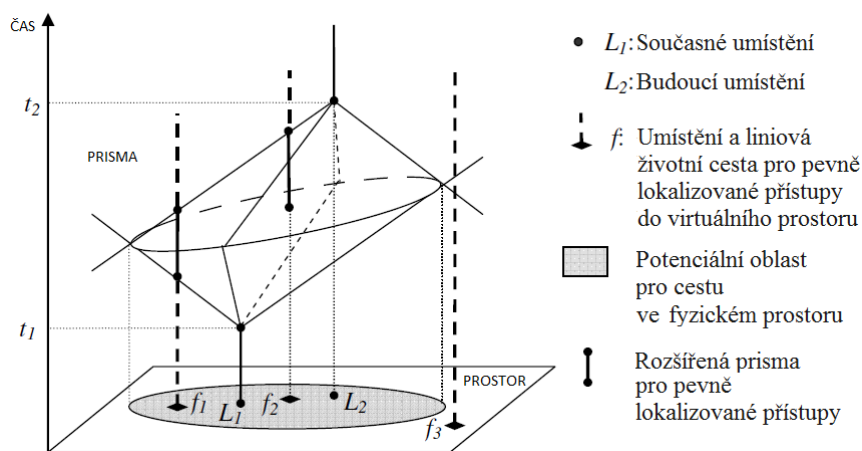

Zdroj: upraveno dle Couclelis (2009)

Snazší „přesun“ na jiné místo v prostoru je v hodnocení změn v geografii času zásadní a nespočívá pouze s potřebou nacházet nové metody zobrazování a hodnocení činností člověka při jeho cestě časoprostorem. Jedinci jsou během svého života při vykonávání různých aktivit pod vlivem mnoha **omezení (constraints)** (Hägerstrand 1970). Různé typy omezení limitují téměř každou aktivitu, již jedinec vykonává. I přesto, že se o virtuálním světě hovoří jako o světě, který umožňuje spojení mezi kýmkoliv, kdekoliv a kdykoliv (Batty a Miller 2000), bylo by chybou myslet si, že s ICT se bariéry naprosto vytrácejí. Jelikož je virtuální prostor podmíněn prostorem fyzickým, část omezení pro fyzický prostor platí i pro prostor virtuální (Yu, Shaw 2007). Ta jsou blíže popsána níže. Ve virtuálním prostoru navíc mohou vznikat i omezení jiná než ve fyzickém prostoru. Všechna omezení limitují člověka v jeho každodenním jednání, proto může jedinec při působení těchto bariér dosáhnout jen určité části časoprostoru, pro něž Hägerstrand (1970) použil pojem **prisma (prism)**. Mohlo by se zdát, že prisma ve virtuálním prostoru nemá žádné hranice, přesto však zde určité limity existují (Šveda, Madajová 2012). Pro vykonávání aktivit ve virtuálním prostoru je nutné být ve fyzickém prostoru přítomen v místě, které umožňuje přístup do virtuálního prostoru (Yu, Shaw 2007) a jemuž Miller (2005) dává specifické označení „portál“. S tím pak souvisí fakt zmíněný výše, tedy že některá omezení pro fyzický prostor platí i pro prostor virtuální. Definice časoprostorového prismatu pro virtuální aktivity tak může být odvozena od příležitostí ve fyzickém prostoru, které jedinci umožňují přístup do virtuálního prostoru a provádění virtuálních činností při působení specifických omezení (Yu, Shaw 2007). Přístupové body do virtuálního prostoru Yu a Shaw (2007) dělí do dvou typů.

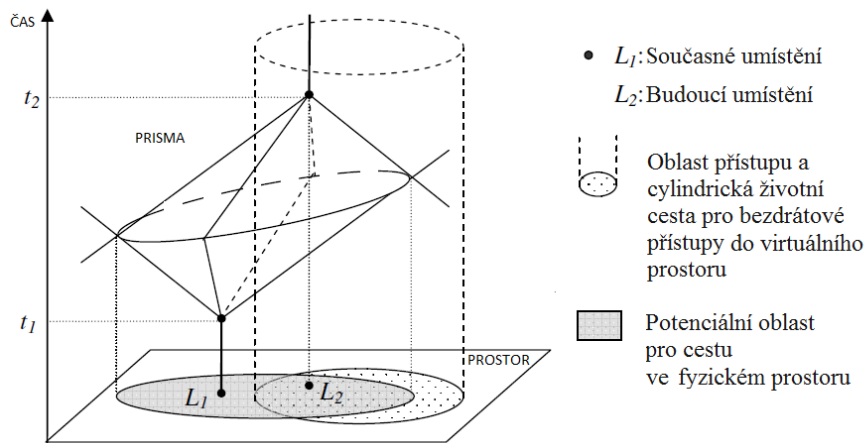
Jedná se o pevně lokalizované body pro přístup do virtuálního prostoru (například telefonní linka s pevným kabelovým připojením) a bezdrátová připojení, které nabízí přístup do virtuálního prostoru z většího území určeného rozsahem dané sítě (například mobilní telefon v území pokrytém mobilním signálem). Dle těchto bodů Yu a Shaw (2007) rozlišují i dvě rozšířené formy prismatu (viz obrázky 5 a 6) od tradičního prismatu při zahrnutí životních cest bodů umožňujících přístup do virtuálního prostoru lokalizovaných ve fyzickém prostoru. Uvažováno je tedy tradičně pojímané prisma a čas, během něhož má jedinec přístup do virtuálního prostoru ze specifického místa. Události, během nichž jedinci komunikují z těchto přístupových bodů s jinými virtuálními body, Miller (2005) označuje pojmem „**message window**“. Yu a Shaw (2007) rozlišují dvě formy životní cesty přístupových bodů: životní cesty pevných přístupových bodů v podobě linií (viz obrázek 5) a cylindrické životní cesty bezdrátových přístupů (viz obrázek 6). Jejich vizualizace je založena na rozšíření příslušného přístupového bodu podél časové dimenze, během které může jedinec provádět virtuální činnost (Šveda, Madajová 2012).

Obrázek 5 Rozšířená forma prismatu pro virtuální aktivity s pevně lokalizovaným přístupem

Zdroj: upraveno dle Yu, Shaw (2007)

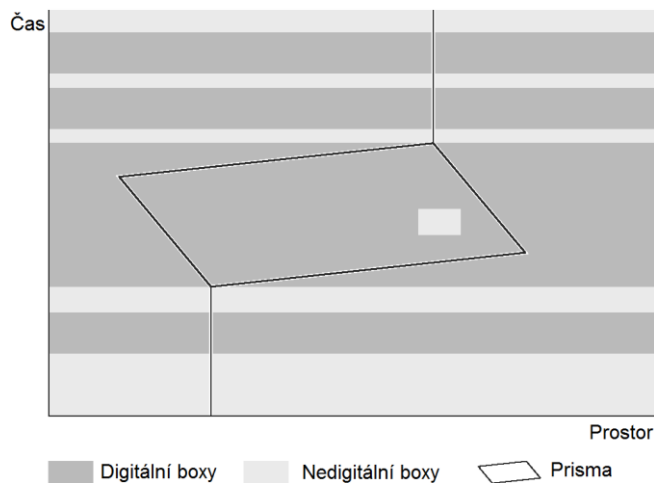
Obrázek 6 Rozšířená forma prismatu pro virtuální aktivity s bezdrátovým přístupem

Zdroj: upraveno dle Yu, Shaw (2007)

Dijst (2004) hovoří o nové formě prismatu podobně jako Yu a Shaw (2007), taktéž v souvislosti s možností přístupu do virtuálního prostoru. Zobrazuje prisma společně s vykreslením tzv. digitálních boxů, kde je ICT využívat umožněno, a nedigitálních boxů, kde je naopak ICT používat nemožné či zakázané. Tyto boxy se nachází v celém fyzickém prostředí (viz obrázek 7).

Obrázek 7 Prisma, digitální boxy a nedigitální boxy

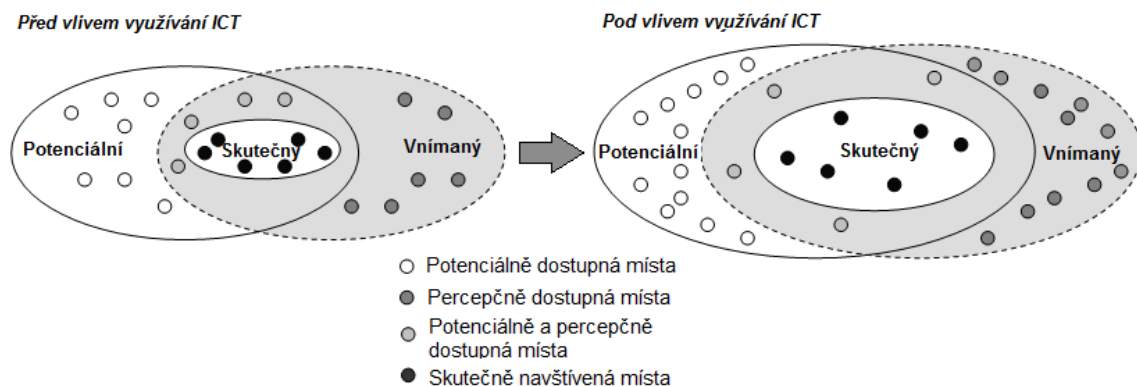

Zdroj: upraveno dle Dijst (2004)

V souvislosti s prismatem Dijst také hovoří o konceptu tzv. **akčního prostoru** (**action space**), což je území, na kterém člověk s různou pravidelností operuje během delšího časového úseku. Promítnutím prismatu do roviny získáme dle Dijsta (2004) tzv. **potenciální akční prostor** (**potential action space**), který znázorňuje místa pro vykonávání činností, která budou zařazena do individuální cesty časoprostorem

s pravděpodobností větší než 0. Oblast, která zahrnuje všechna místa, kde již jedinec určité činnosti během daného období vykonával je tzv. **skutečným akčním prostorem (actual action space)**, označovaným také jako „**activity space**“ (Dijst 2004). Třetím typem akčního prostoru, o kterém se Dijst (2004) zmiňuje, je tzv. **vnímaný akční prostor (perceptual action space)**, definovaný jako soubor míst s příležitostmi k vykonávání aktivit v mysli jedince, je to obraz akčního prostoru jedince (Dijst 2004). Důležité je však zmínit, že díky využívání ICT se vzájemně prolínající se typy akčních prostorů rozšiřují, oblast jejich překrytí je větší a přibývá i příležitostí k vykonávání činností (viz obrázek 8).

Obrázek 8 Dopad využívání ICT na akční prostory

Zdroj: upraveno dle Dijst (2004)

Na velikost prismatu, a tedy i na schopnost jedince vykonávat činnosti ve fyzickém prostoru a v čase mohou mít dopad tři základní typy omezení (Hägerstrand 1970). Zařadil mezi ně tzv. **capability constraints**, omezení daná biologickými znaky či fyziologickými potřebami člověka, jako jsou například spánek, nutnost pít a jíst, ale také schopnost ovládat dané nástroje, vykonávat určité činnosti. Dalšími omezeními jsou dle Hägerstranda (1970) tzv. **coupling constraints**, omezení vyvolaná nutností realizovat některé činnosti v závislosti na rozmístění lidí, nástrojů, materiálů v prostoru, kdy je například rozhodování o vlastní činnosti limitováno podobným rozhodováním ostatních, aby došlo ke vzájemnému střetnutí. Poslední typ omezení, **authority constraints**, má mocenský charakter (Ira 2001). Tato omezení jsou totiž vyvolána zákony, pravidly a zvyklostmi a vytváří tak oblasti pod určitou kontrolou (Hägerstrand 1970). Jedincům tyto bariéry znemožňují přístup na určitá místa úplně či v některých časových úsecích, jimiž mohou být kupříkladu otevírací doby obchodů.

Významnou změnou, kterou ICT přinášejí, je možnost určitá z těchto omezení překonat. V některých případech jsou však lidské aktivity limitovány nejen výše

zmiňovanými omezeními, ale mohou se kvůli ICT vytvářet i omezení nová. Co se týče authority constraints, tato omezení limitují nejen aktivity ve fyzickém prostoru, ale i v prostoru virtuálním (Yu, Shaw 2007). Ve virtuálním prostoru tak není možné prostupovat jakákoli virtuální místa v jakémkoli čase. Ačkoli jsou například internetové zdroje často volně dostupné, pro prohlížení obsahu či k získávání informací ze specifických webových stránek je mnohdy nutné se zaregistrovat, přihlášení do různých aplikací může být navíc i časově omezeno (Yu, Shaw 2007). Možné je také v této souvislosti zmínit politickou kontrolu nad virtuálním prostorem dané země, nutnost dodržování zákonů týkající se virtuálního prostoru, zákazy pro využívání virtuálního prostoru k nelegálním praktikám atd. Dijst (2004) zahrnuje do nových authority constraints i zákazy užívání ICT na vymezených místech, například v kině, divadle, letadle či na některých pracovních místech atd. Na druhou stranu mohou ICT pomoci lidem překonat authority constraints ve fyzickém prostoru tím, že danou aktivitu nemusí vykonat ve fyzickém prostoru v určitém čase stanoveném jinými lidmi, ale kdykoli ve virtuálním prostoru (Schwanen, Kwan 2008). Příkladem této časové i prostorové flexibility je možnost nakupovat online i v době, kdy jsou kamenné obchody zavřené.

Capability constraints vycházející z podstaty existence člověka jako biologického organismu podobně jako authority constraints omezují aktivity nejen ve fyzickém prostředí, ale platí i v případě vykonávání činností ve virtuálním prostoru (Yu a Shaw 2007). Příklad lze najít ve schopnostech vykonávat určité činnosti či ovládat některé nástroje pro vstup do virtuálního prostoru či „pohyb“ v něm (Harvey, Macnab 2000). Stejně jako ve fyzickém prostoru například jízdu na kole ovlivňuje schopnost na něm jezdit, i pro vykonávání aktivit ve virtuálním prostoru jsou nutné určité dovednosti a znalosti. S ICT musí jedinci umět zacházet a musí být také schopni se ve virtuálním prostoru orientovat (například na Internetu) (Dijst 2004, Harvey, Macnab 2000, Yu, Shaw 2007). Pro procházení webových stran, hledání informací je nutné znát i jazyk, v němž byly informace zveřejněny (Harvey, Macnab 2000, Yu, Shaw 2007). K vykonávání takových aktivit je také ovšem nutné mít k dispozici příslušné technologické vybavení (hardware a software). Technologická zařízení pak limitují jedince svými parametry a funkcemi (Dijst 2004, Yu a Shaw 2007).

K nejvýznamnějším změnám vyvolaným častým využíváním ICT společností dochází u coupling constraints. Tato omezení již nemají na jedince ve virtuálním prostoru takový vliv jako v prostoru fyzickém (Yu a Shaw 2007). Klasická geografie času většinou hovoří

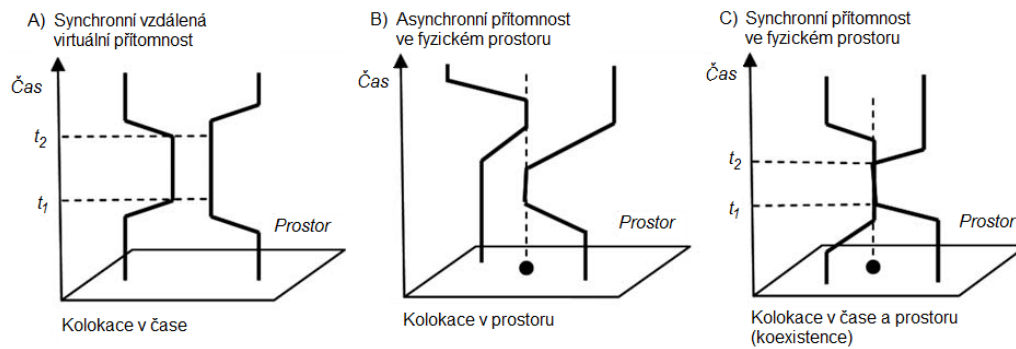
o coupling constraints jako o nutnosti fyzické blízkosti v prostoru a čase vůči lidem či aktivitám (Raubal, Miller, Bridwell 2004). S pomocí ICT se ale jedinci mohou zapojovat do aktivit nebo spolu komunikovat, zatímco se nacházejí na odlišných místech ve stejném či jiném čase. ICT umožňují zapojit se do aktivit na velkou fyzickou vzdálenost, komunikace mezi lidmi je díky ICT snazší a nemusí záviset na prostorovém ani časovém určení. Kitchin (1998) hovoří o tom, že se vytváří nový sociální prostor, prostor, kde se lidé potkávají a komunikují, prostor, který umožňuje sociální kontakt nezávislý na omezeních daných tělesností. Dijst (2004) ovšem do skupiny coupling constraints řadí nutnost být v blízkosti dané technologie, bez níž nelze do virtuálního prostoru vstoupit. Hovoří tak například o velkém omezení v případě, že jedinec využívá zejména stolní počítač, který není tak snadno přenositelný jako notebook a musí být pevně situován na určitém místě.

Při setkávání lidí ve fyzickém prostoru v daných stanicích, kdy dochází ke křížení jejich cest, se vytvářejí v tomto stykovém bodě stejného prostorového i časového určení tzv. **svazky (bundles)** (Hägerstrand 1970). Vznikají ale takové svazky i v případě setkání lidí ve virtuální stanici? Hägerstrand (1970, s. 15) se v této souvislosti zmiňuje o vzniku jiného typu svazku a uvádí, že „telekomunikace umožňuje lidem tvořit svazky bez (nebo téměř bez) ztráty času při přepravě. Každý může naskočit do svazku a vyskočit z něj, jak se mu zlíbí.“ Například telefonování má velký význam při organizaci budoucích jednání, jelikož může ušetřit mnoho času, zároveň ale vykonávání jiných činností narušuje (Hägerstrand 1970). Hägerstrand (1970) si tedy důležitost telekomunikací uvědomoval, ale příliš tuto myšlenku nerozvedl, jelikož ICT nebyly tak běžnou součástí života jako dnes. Hägerstrandova více nerozpracovaná zmínka o telekomunikacích ve vztahu ke geografii času může být možná považována dokonce za matoucí, jelikož v „klasické geografii času může být člověk v daný čas pouze na jednom místě“ (Šveda, Madajová 2012, s. 22). Stejně tak Adams (1995) tvrdí, že kromě těchto několika zmínek v Hägerstrandově práci nebyly ICT v klasické geografii času považovány za způsoby umožňující formování svazků potřebných k interakci. Různé děje, události a aktivity, které člověk do svého života zahrnuje, jsou limitovány jeho nedělitelností nebo také nemožností účastnit se zároveň více prostorově oddělených aktivit (Pred 1981). Ve virtuálním prostoru je však člověk zastoupen svou nemateriální identitou, může se tak v jediný okamžik podílet na vzniku hned několika svazků ve více virtuálních stanicích zároveň (Shaw a Yu 2009, Šveda, Madajová 2012). Tyto virtuální stanice mohou

zastupovat i stanice ve fyzickém prostoru, takovým příkladem je obchod a jeho virtuální alternativa ve formě tzv. e-shopu. Shaw a Yu (2009) navíc zdůrazňují, že svazky ve virtuálním prostoru jsou oproti svazkům ve fyzickém prostoru založené spíše na vzájemných vztazích než na blízkosti mezi jedinci.

Interakci ve virtuálních stanicích, možnost vykonávat činnosti ve virtuálním prostoru a zároveň tak v jistém smyslu překonávat coupling constraints Yu a Shaw (2007) označují anglickým termínem „tele-presence“, což lze chápat jako přítomnost na dálku, nehmotnou přítomnost či přítomnost ve virtuálním prostoru. O „tele-presence“ tak budu dále hovořit jako o vzdálené virtuální přítomnosti. Lidé mohou vykonávat na daných místech určité činnosti, i když budou od těchto míst i dalších účastníků fyzicky velmi vzdáleni, příležitosti dostupných aktivit se tak lidem díky vzdálené virtuální přítomnosti velmi rozšiřují (Yu, Shaw 2007). Na základě možné rozdílné prostorové a také časové dimenze při interakci mezi lidmi Yu a Shaw (2007) dále rozlišují dva typy vzdálené virtuální přítomnosti a dva typy přítomnosti ve fyzickém prostoru. Jedná se o tzv. **synchronní a asynchronní vzdálenou virtuální přítomnost/přítomnost ve fyzickém prostoru** (Yu, Shaw 2007). Příkladem synchronní vzdálené virtuální přítomnosti je dle Yu a Shawa (2007) komunikace dvou lidí, kteří si přes Internet zasílají rychlé zprávy, jelikož ta nevyžaduje stejné místo, ale totožný čas (viz A) na obrázku 9). Na rozdíl od ní je v případě synchronní fyzické přítomnosti (pro tzv. face-to-face komunikaci) nutné nejen stejné časové, ale i prostorové určení jedinců (viz C) na obrázku 9). Pro obě synchronní přítomnosti lze najít i jiná označení. V případě synchronní přítomnosti ve fyzickém prostoru se jedná o koexistenci nebo také o kolokaci (společné umístění) v čase a prostoru (Parkes, Thrift 1975). Synchronní vzdálená virtuální přítomnost je kolokací v čase (Shaw, Yu 2009, Parkes, Thrift 1975). Podmínkou pro asynchronní přítomnost ve fyzickém prostoru je prostorová kolokace jedinců, nebo také tzv. synchorizace (Thrift 1977) (viz B) na obrázku 9). Jejím příkladem může být komunikace v podobě sdělení na nástěnkách (Yu a Shaw 2007). Asynchronní přítomnost ovšem neznamená vždy přítomnost synchorickou. Právě asynchronní vzdálená virtuální přítomnost nevyžaduje shodnost časového ani prostorového určení, významně tak doplňuje modely koordinace v čase/v prostoru/v čase i prostoru (viz obrázek 9).

Obrázek 9 Modely koordinace v prostoru a čase

Zdroj: upraveno dle Shaw, Yu 2009 a Parkes, Thrift 1975

Typickým příkladem asynchronní vzdálené virtuální přítomnosti je emailová komunikace (Yu a Shaw 2007). Jelikož asynchronní vzdálená virtuální přítomnost není limitována žádnými prostorovými ani časovými omezeními, představuje příklad, kdy je vliv coupling constraints významně oslaben či zcela odstraněn. Synchronní i asynchronní vzdálené virtuální přítomnosti jsou stále více využívány pro interakci mezi lidmi a mění se tak způsoby, jakými spolu lidé vzájemně jednají a mění se i struktura a organizace aktivit v prostoru i čase (Yu a Shaw 2007). Dodge a Kitchin (2007) na základě dvou typů vzdálené virtuální přítomnosti rozlišují i dva typy virtuálních míst, asynchronní virtuální místa, kde jedinci komunikují v odlišných časech, a synchronní virtuální místa, kde jsou jedinci přítomni ve stejný čas. Díky možnosti se na těchto virtuálních místech setkávat šetří lidé čas a získávají větší flexibilitu při řízení aktivit i ve fyzickém prostoru. I když ale vzdálená virtuální přítomnost dává lidem při vykonávání činností větší volnost časovou i prostorovou, nelze opomenout fakt, že její realizace je limitována podporou fyzického prostoru.

1.3 Výzkumy role ICT v každodenním životě lidí

Literatura zahrnující výzkumy zaměřené na roli ICT v každodenním životě lidí je v geograficky zaměřených tématech v českém prostředí výjimečná a tyto studie lze hledat spíše v zahraničí. Mnoho autorů (například Hjorthol 2002) vychází z několika základních typů/možností působení ICT na každodenní život člověka a jeho aktivity ve fyzickém prostoru:

- 1) Substituce = aktivity zahrnující využívání ICT nahrazují činnosti ve fyzickém prostoru

- 2) Modifikace = ICT pozměňují/řídí aktivity ve fyzickém prostoru
- 3) Generování = ICT vytvářejí nové aktivity, příležitosti, možnosti a zvyšují mobilitu
- 4) Komplementarita = aktivity zahrnující využívání ICT doplňují původní aktivity ve fyzickém prostoru

Pokud se jedná o konkrétní dopady ICT na každodenní život lidí a jejich mobilitu, závěry studií se v mnoha případech velmi liší. Nelze tedy jednoznačně shrnout, do jaké míry ICT aktivity ve fyzickém prostoru ovlivňují. K zajímavému poznatku ale došel Mokhtarian (2003). V souvislosti s výše uvedenými typy působení ICT uvádí, že některé studie zaměřené na vliv ICT na aktivity ve fyzickém prostoru jsou nedostatečné, jelikož se zaměřují na přímé krátkodobé dopady konkrétních využití ICT (například práce z domova umožněná díky ICT). Proto pak obvykle výsledky těchto studií poukazují na substituci. Tyto výzkumy jsou většinou nekompletní a nezahrnují méně viditelné, nepřímé a dlouhodobé dopady spadající pod komplementaritu (Mokhtarian 2003). Tyto aspekty naopak obsahují podrobnější studie. Mokhtarian (2003) ale ještě dodává, že z obecného hlediska často probíhají všechny typy působení ICT na komunikaci mezi lidmi současně.

V případě studií zaměřených na vliv využívání ICT na konkrétní typy aktivit ve fyzickém prostoru, je běžný například výzkum vlivu ICT na nakupování v kamenných obchodech. V této oblasti lze zmínit článek Faraga a kol. (2007). Ti zjistili, že hledání zboží na Internetu pozitivně ovlivňuje frekvenci nákupů v kamenných obchodech, což zpětně pozitivně ovlivňuje nakupování na Internetu. To znamená, že lidé, kteří často hledají zboží na Internetu, dělají více nákupů v kamenných obchodech a zároveň jsou častými zákazníky internetových obchodů. Nakupování v kamenných obchodech tedy může doplňovat nakupování na Internetu, nebo jej dokonce iniciovat, jde tak o komplementaritu nebo generování (Frag a kol. 2007).

Do skupiny studií zaměřených na mobilitu spadá práce Hamera, Kroese a Van Ooststrooma (1991), kteří zjistili, že práce z domova má vliv na mobilitu ve smyslu snížení počtu uskutečněných cest ve fyzickém prostoru. Kwan (2007) studovala vliv ICT také na mobilitu, a to zejména v městském prostředí. Dále se zaměřila na sociální vztahy a celkové uspořádání dne člověka. Nakonec došla k závěru, že ICT způsobují změny ve využívání stávajících městských uzlů, ve využití času, vedou k odstraňování hranic mezi domovem a prací atd. Prostorová struktura a procesy interakce jsou mezi jednotlivci

mnohem komplikovanější. Kwan (2007) tak dospěla k závěru, že je nutné neustále inovovat koncepty a metodiku v oblasti městské mobility.

Mobilitou se ve své studii zabývali i Kenyon a Lyons (2007). Ti na základě metody deníkových záznamů zjistili, že při studiích zaměřených na vliv ICT na aktivity člověka je důležité neopomínat význam souběžného vykonávání 2 či více aktivit během určitého času, jež označili termínem multitasking. Nezohledněním multitaskingu může dojít k opomenutí klíčových aktivit, chybnému měření a nakonec k pochybným výsledkům.

V oblasti sociálních vztahů došli k významným závěrům Harvey a Taylor (2000), kteří potvrdili, že existují značné rozdíly v sociálních kontaktech mezi lidmi pracujícími z domova a lidmi pracujícími mimo místo bydliště. Výzkumu dopadů ICT na sociální vazby se (zejména v rámci komunit) významně věnuje Berry Wellman (například Wellman 2001), který hodnotí význam využívání ICT pro společnost pozitivně. Vyzdvihuje zejména možnost propojení jednotlivců, navazování kontaktů, jejich udržování a propojení celé společnosti, tedy posílení sociálních vazeb.

Studii zaměřenou podobně, jako je to v případě této diplomové práce, provedli Line, Jain a Lyons (2011). Na základě kvalitativního výzkumu role ICT v každodenním životě studentů ve věku od 18 do 28 let a maminek s polovičním úvazkem, zkoumali, jaký dopad má využívání ICT na každodenní aktivity a k jakým typům působení ICT na aktivity ve fyzickém prostoru u těchto skupin lidí dochází. S využitím metody deníkových záznamů a rozhovorů došli k závěru, že ICT umožňují vykonávat různorodé aktivity na mnoha různých místech a jsou prostředkem pro rychlejší komunikaci mezi lidmi. Dále zjistili, že ICT spíše aktivity doplňují, než že by byly hlavní podmínkou pro jejich uskutečnění. Zároveň uvedli, že ICT umožňují překonávat některé překážky a organizovat čas (Line, Jain a Lyons 2011).

Další podobné výzkumy zaměřené na vliv ICT na každodenní aktivity jsou charakteristické pro Evu Thulin a Bertila Vilhelmsona (například Thulin, Vilhelmson 2006; Thulin, Vilhelmson 2007; Vilhelmson, Thulin, Elldér 2016). Ve svých studiích se zabývají zejména dopady ICT na sociální vazby, mobilitu ve fyzickém a virtuálním prostoru a celkovou organizaci a využití času, přičemž často využívají dat získaných Švédským statistickým úřadem prostřednictvím deníkových záznamů a rozhovorů. Je tomu tak například ve studii *The virtualization of urban young people's mobility*

practices: a time-geographic typology, jejímž výsledkem je vymezení 4 základních vzorců mobility mladých lidí lišících se tím, do jaké míry využívají Internet a mobilní telefon, a také frekvencí fyzické mobility (Thulin, Vilhelmson 2012). Identifikovali tak tzv. (i) uživatele Internetu, kteří jsou spíše doma a nejsou moc fyzicky mobilní; (ii) fyzicky mobilní uživatele mobilního telefonu; (iii) fyzicky mobilní uživatele Internetu i mobilního telefonu; a nakonec (iv) virtuálně i fyzicky zřídka mobilní lidi.

Jednoznačně říci, zda ICT ovlivňují každodenní život člověka a jeho mobilitu kladně či záporně, je nemožné. Někteří vnímají působení ICT na každodenní činnosti člověka negativně, jiní hovoří o neutrálním či dokonce pozitivním vlivu (například Wellman). V tomto ohledu se však může jednat o velmi subjektivní pohledy na danou problematiku. V souvislosti s tím a také vzhledem k diferencovaným závěrům studií zmíněným výše je důležité toto téma neustále rozvíjet.

2 Metodika diplomové práce

Diplomová práce je založena na dvou základních metodách - analýze statistických dat a vlastním šetření. Analýza dostupných statistických dat umožnila zodpovědět otázky týkající se rozdílů ve využívání ICT dle různých sociodemografických faktorů, zejména podle věku. K tomu byla využita data získaná z Českého statistického úřadu (dále jen ČSÚ) zahrnující informace o podílu uživatelů vybraných ICT v Česku a dostupných ve struktuře například podle věku či dokončeného vzdělání. Data byla ČSÚ získána prostřednictvím tzv. Výběrového šetření o informačních a komunikačních technologiích v domácnostech a jejich využívání jednotlivci. Šetření bylo provedeno ve 2. čtvrtletí roku 2016 formou osobního rozhovoru s využitím osobního počítače. Výběrový vzorek čítal cca 10 000 jednotlivců ve věku 16 a více let.

Dalším krokem byla analýza dat týkajících se každodenních aktivit vykonávaných českou společností. Tato data byla získána z projektu MML – Market & Media & Lifestyle společnosti pro výzkum trhu, médií a veřejného mínění, MEDIAN s.r.o. Sběr dat probíhal metodou náhodného výběru, a to v období 2. a 3. čtvrtletí roku 2010. Data byla vážena pomocí algoritmu vycházejícího z metody chí-kvadrát, aby struktura vzorku korespondovala se strukturou celé populace. Celkem se do výzkumu zapojilo 7 594 respondentů ve věku od 12 do 79 let. Na základě analýzy těchto dat a následného vytvoření grafů je možné sledovat rozložení aktivit vybraných skupin obyvatelstva v Česku během pracovního i víkendového dne. Protože tato data nejsou primárně zaměřena na aktivity ve virtuálním prostoru, ale na aktivity v prostoru fyzickém, bylo možné v souvislosti s výzkumem role ICT v životě mladých lidí ve srovnání s dalšími skupinami lidí zjistit informace o využívání pouze dvou specificky vymezených ICT, Internetu a počítače bez Internetu. Sledována byla mimo jiné i data o sledování televize/video/DVD. Televizi někteří (viz například Morley, Silverstone 1990) považují za ICT díky možnosti elektronického přesunu a sdělování informací v digitální podobě. V diplomové práci však do ICT televize řazena není, jelikož neumožňuje komunikaci v pravém slova smyslu a zastává funkci pouze zprostředkování informací, což znamená pasivní přijetí informací pozorovatelem bez možnosti nějakým způsobem za pomoci televize reagovat či informace dále zpracovávat (samozřejmě za předpokladu, že není připojena k Internetu). Využívání jiných ICT nebylo ve výzkumu společnosti Median specificky vyhraněno, tudíž nelze vyvodit obecné závěry o roli všech ICT v každodenním

životě vybraných skupin lidí. Dle mého názoru je také nutné podotknout, že podíl osob využívajících ICT může být ve skutečnosti větší, jelikož výsledky mohou být ovlivněny faktem, že byly sledovány pouze primární aktivity, které lidé v daný okamžik vykonávají především. Nebyl zahrnut výzkum paralelního vykonávání činností, které práce s ICT často umožňuje. Data tak neposkytují informaci, zda dochází či nedochází k situacím, kdy jedinec používá ICT zároveň i během jiných činností, jako jsou cestování, zaměstnání, studium, volný čas atd. Významný je však fakt, že oproti datům od ČSÚ je zde možné sledovat rozložení aktivit lidí během dne, tedy kdy se lidé daným aktivitám (spojeným s vybranými typy ICT) věnují, jak tyto aktivity souvisejí s ostatními činnostmi a k jakým rozdílům dochází v závislosti na tom, zda je víkendový či pracovní den. Na základě těchto dat bylo také možné zobrazit prostorovou diferenciaci podílu osob využívajících Internet a počítač bez Internetu zaznamenaných v datech izolovaně jako primární aktivity v krajích Česka v roce 2010.

Po analýze dostupných dat o využívání ICT následovalo vlastní terénní šetření. Zásadním krokem se stalo vytvoření specifických deníkových záznamů (viz přílohy 11 a 12), které vycházejí z podoby „běžných“ deníkových záznamů, jež poskytují rekonstrukci každodenních lidských aktivit v prostoru a čase (viz například Doležalová, Ouředníček 2006; Ira 2000; Novák, Sýkora 2007; Pospíšilová, Ouředníček 2011). Do deníkových záznamů vytvořených pro účely této práce měli vybraní komunikační partneři zaznamenávat veškeré činnosti, které vykonávali během dne, s významným zaměřením na využívání ICT a paralelně vykonávané aktivity. Tyto záznamy měli vyplňovat po dobu jednoho týdne, tzn. během 5 dnů pracovních a 2 dnů volných (víkendových). Komunikační partneři měli možnost zvolit si sami, který týden budou deníkové záznamy vyplňovat. Volnost jim také byla dána v tom, který den začnou deníkové záznamy vyplňovat. Pokud tedy někdo začal zaznamenávat své činnosti například v úterý, posledním dnem vyplňování deníkového záznamu bylo pondělí. Komunikační partneři tak zapisovali své činnosti v různých týdnech v období od 3. 4. 2017 do 12. 5. 2017. Nejprve byl však před samotným vyplňováním záznamů komunikačním partnerům celý výzkum vysvětlen, zaručena anonymita, zadány pokyny pro správné vyplňování deníkových záznamů a samozřejmě zodpovězeny všechny jejich dotazy a připomínky. Deníkové záznamy jim byly poskytnuty v tištěné i elektronické formě a záleželo pouze na nich, která z nich jim bude vyhovovat více. Vyplňování deníkových záznamů se nakonec stalo významnou činností, která ovlivnila využívání ICT. Všichni totiž odevzdali

deníkové záznamy v elektronické podobě i přesto, že vyplňování deníkového záznamu jako aktivitu do deníkového záznamu 2 komunikační partneři nezapisovali. Komunikační partneři vyplňovali deníkový záznam prostřednictvím ICT, popřípadě si zapisovali poznámky na vlastní papír a později přepsali na ICT, protože, jak většina z nich sdělila, bylo to pro ně pohodlnější než nosit s sebou tištěný deníkový záznam ve formátu A3, který jim byl poskytnut. Zároveň, jak sami uvedli, bylo to pro ně časově méně náročné než ručně zapisovat všechny požadované informace do záznamu. Komunikační partneři do deníkového záznamu vyplňovali všechny činnosti, které vykonávali, tedy i aktivity vykonávané paralelně, a časové rozmezí těchto aktivit. Měli také uvádět, s kým danou aktivitu vykonávají a s kým nikoli (kdo je zároveň v jejich fyzické blízkosti), kde se v tu danou chvíli nacházejí a zda používají dopravní prostředek. Zdůrazněna jim byla nutnost vyplňovat všechny činnosti související s ICT, třeba i ty, které jim zabraly pár minut. V části deníkového záznamu zaměřené na ICT tak komunikační partneři vyplňovali daný typ ICT, který v tu chvíli využívali, důvody jejího využití, osoby, s nimiž prostřednictvím ICT komunikovali a lokalitu, v níž se lidé s nimi komunikující nacházeli.

Deníkové záznamy využité pro účely této práce jsou typem kvalitativních metod výzkumu, který je v geografii často podceňován a málo využíván (Kofroň 2012). Výsledky kvalitativního výzkumu není možné generalizovat, jejich hodnota však spočívá v něčem jiném. Kvalitativní metody výzkumu pomáhají rozumět pozorované realitě, kdežto kvantitativní výzkum testuje validitu jednoho porozumění (Disman 2000). Počet komunikačních partnerů nebývá vysoký a výjimkou není ani tato diplomová práce. Cílem není odhalit obecně platné zákonitosti spojené s rolí ICT v mobilitě a každodenním životě mladých lidí. Snahou je spíše na vybraném vzorku mladých lidí poukázat na specifika v mobilitě i každodenním životě, která vznikají při využívání ICT a jež se mohou vyskytovat v celé populaci. Komunikační partneři byli kontaktováni na základě osobních vztahů a dále metodou sněhové koule. Protože je vyplňování deníkových záznamů využitých v této práci nadstandardně náročné, byly osobní vazby nutností. Deníkové záznamy přislíbilo vyplnit 13 lidí, z toho 6 žen. Poté, co začali komunikační partneři deníkový záznam vyplňovat, však 3 lidi s odůvodněním, že je pro ně zaznamenávání všech činností příliš náročné, svou účast odvolali. Deníkové záznamy tak vyplnilo celkem 10 lidí, z toho 4 byly ženy. Bližší charakteristika komunikačních partnerů je uvedena v tabulce 2. Jména účastníků výzkumu byla za účelem ochrany jejich identity změněna.

Tabulka 2 Charakteristika komunikačních partnerů

Jméno	Charakteristika
Adam	28 let, zaměstnaný na plný úvazek, do práce dojíždí autem cca 5 km
Eva	23 let, zaměstnaná na plný úvazek + podniká, pracuje ve stejném městě, v němž žije, do práce chodí pěšky cca 500 m
Iveta	25 let, studentka, zaměstnaná na částečný úvazek, pracuje a studuje ve stejném městě, v němž žije, do práce jezdí MHD cca 12 km, za studiem v době výzkumu nedojížděla
Karel	24 let, zaměstnaný na plný úvazek, pracuje ve stejném městě, v němž žije, do práce jezdí autem cca 13 km
Katka	25 let, studentka, zaměstnaná na částečný úvazek, do práce dojíždí autem cca 5 km, za studiem v době výzkumu nedojížděla
Matěj	22 let, student, vykonává občasné brigády z domova, studuje ve stejném městě, v němž žije, za studiem v době výzkumu nedojížděl
Marek	27 let, zaměstnaný na plný úvazek, do práce dojíždí autem cca 50 km
Petr	25 let, student, zaměstnaný na částečný úvazek, do práce dojíždí autem cca 50 km a do školy cca 110 km
Sandra	25 let, v současnosti nezaměstnaná
Viktor	26 let, zaměstnaný na plný úvazek, do práce dojíždí autem cca 13 km

Zdroj: autorka podle informací od komunikačních partnerů

Pro výběr komunikačních partnerů byly stanoveny 3 základní podmínky, a to věk, bezdětnost a práce/studium mimo ICT sektor. Komunikačními partnery se stali lidé ve věku od 20 do 29 let. Toto věkové rozmezí bylo stanoveno na základě předcházející analýzy dat o využívání ICT. Jedná se totiž o lidi, kteří patří mezi nejčastější uživatele ICT. Komunikačními partnery se zároveň mohli stát pouze lidé bez dětí. Bylo totiž předpokládáno, že děti mají významný vliv na charakter každodenního života, a tedy i na roli ICT v každodenním životě. Všichni komunikační partneři byli z hlediska partnerských vztahů zadaní. Soubor byl relativně homogenní i z hlediska vzdělání. Komunikační partneři měli většinou vysokoškolské vzdělání, pouze ve 3 případech se jednalo o lidi, kteří vystudovali střední školu s maturitou. Z hlediska ekonomické aktivity se jednalo o lidi studující nebo pracující mimo sektor ICT nebo studující a zároveň pracující mimo sektor ICT. Podmínka práce/studia mimo sektor ICT byla stanovena z toho důvodu, že specialisté na ICT mohou tyto technologie využívat jiným způsobem a v odlišné míře. Ve většině případů byli komunikační partneři zaměstnaní na plný nebo částečný úvazek kombinovaný se studiem. V jednom případě šlo o ženu zaměstnanou na plný úvazek a zároveň podnikatelku. Další z komunikačních partnerek byla nezaměstnaná. Pro výzkum byla podstatná 3 zmíněná kritéria výběru komunikačních partnerů, proto nebyla jejich struktura dále omezována. V rámci výzkumu tak nebylo

považováno za důležité klást důraz například na regionální rozmanitost/homogenitu jejich bydlišť, pracovišť atd.

Počet komunikačních partnerů, kteří deníkové záznamy vyplnili, se může zdát nízký, nicméně každý deníkový záznam poskytl užitečné množství informací a další rozšiřování výzkumu ve smyslu zvyšování počtu komunikačních partnerů, a tedy i deníkových záznamů se zdálo bezpředmětné. Průběžný analytický pohled na záznamy totiž ukázal, že v posledních 4 deníkových záznamech se již neobjevovaly žádné nové informace ve vztahu ke stanoveným cílům a výzkumným otázkám.

Přestože komunikační partneři dostali stejné instrukce, ve vyplněných denících existovaly velké rozdíly. Někteří komunikační partneři vyplňovali deníkový záznam detailněji, aby zachytili každou aktivitu podrobně a svými slovy. Jiní naopak vypisovali své každodenní činnosti pouze heslovitě, i tak ale s významnou informační hodnotou. V dalších výzkumech s využitím kvalitativní metody deníkových záznamů by bylo vhodné komunikační partnery za odvedenou časově a psychicky náročnou práci určitým způsobem ohodnotit (například finančně) na základě kvality vyplnění deníkového záznamu.

Dalším krokem byla hloubková analýza deníkových záznamů, která si vyžádala značnou časovou náročnost. Prvotním záměrem bylo využít metody otevřeného kódování. Při snaze aplikovat tuto metodu se však ukázalo, že je pro analýzu deníkových záznamů nevhodná a spíše při ní dochází ke snižování informační hodnoty, a to zejména z důvodu ztráty souvislostí mezi informacemi, které jsou pro výzkum zásadní. Proto byly deníkové záznamy analyzovány specificky. Nejprve byly zjišťovány všechny souvislosti a vztahy mezi činnostmi vycházející ze zadaných otázek. To znamená, že byly sepisovány poznámky ke každé aktivitě, kterou komunikační partneři vykonávali. Jednalo se zejména o sledování toho, jakou aktivitu komunikační partneři vykonávali, zda při ní dělali ještě něco jiného, kdo se aktivit ještě účastnil, zda vykonávali nějakou činnost prostřednictvím ICT, jaký důvod k využívání ICT měli, případně jakou souvislost to mělo s jinými činnostmi, i dříve vykonávanými, jaké to mělo později dopady atd. Snahou bylo také odhalit zásadní informace, které se týkaly pohybu v prostoru virtuálním a fyzickém. Výsledné poznámky byly tematicky rozčleněny do kategorií, týkajících se například pohybu ve fyzickém a virtuálním prostoru, jejich prolínání, sociálních vazeb, organizace a plánování času atd. Na závěr následovala interpretace zjištěných informací a jejich souvislostí.

3 Role ICT v každodenním životě a mobilitě mladých lidí

ICT lidem usnadnily překonávat vzdálenost, umožnily nahradit fyzický pohyb pohybem virtuálním a také současně vykonávat více činností. I přes tento fakt, jsou lidé ve fyzickém prostoru stále mobilní, nicméně právě kvůli možnosti pohybovat se ve virtuálním prostoru dochází v jejich pohybových vzorcích a každodenním životě k mnoha změnám. S pomocí ICT lidé vykonávají aktivity v podmínkách nově nabyté svobody v čase a prostoru (Yu a Shaw 2007). Docházet tak může ke změnám ve způsobech vykonávání činností, jejich interakci a ke snížení významu časových a prostorových lokalizací. Dosavadní rozvoj a masové přijetí ICT zapříčiňující tyto významné změny tak mohou mít dopad na každodenní životy a celkovou organizaci společnosti v prostoru (Kwan 2007).

V současnosti lze předpokládat, že lidé tráví využíváním ICT velkou část dne. Vzhledem k tomu, že každý má omezené množství času (Hägerstrand 1975), je důležité se zabývat otázkou, jaký dopad má využívání ICT na další aktivity, vzorce chování, mobilitu či sociální život.

3.1 Využívání ICT vybranými sociodemografickými skupinami českých obyvatel

Jak již bylo zmíněno, současná společnost je společností informační. ICT jsou součástí života již většiny obyvatel. Lidé, kteří nevyužívají ICT během svého každodenního života, jsou ve společnosti zastoupeni jen velmi malým procentem. Předpokladem této práce je, že do procesu ovlivňování fungování celé společnosti využíváním ICT v největší míře zasahují mladí lidé. Ti jsou při používání ICT hypoteticky nejschopnější (samozřejmě vyjma experty na ICT), užívají ICT nejčastěji a zahrnují je do svého každodenního života naprosto přirozenou cestou. Tuto hypotézu potvrzují i některé dříve provedené studie (například Thulin, Vilhelmson 2006). Marc Prensky (2001) má pro současnou generaci mladých lidí, pro niž je práce s ICT naprosto samozřejmá, specifické označení. Mladé lidi současnosti nazývá digitálními domorodci a do kontrastu k nim staví tzv. digitální imigranty, osoby, které se s digitálními technologiemi teprve učí, zvykají si na ně oproti mladým lidem obtížněji a zacházení s ICT pro ně není tolik přirozené, intuitivní, jako je tomu u mladých (Prensky 2001).

Předpoklad převahy mladých lidí ve využívání ICT potvrzuje i tabulka 3 zobrazující podíly uživatelů vybraných ICT v Česku rozdělených dle různých faktorů. Mobilní telefon již v současnosti využívá téměř celá česká populace s relativně malými rozdíly v závislosti na pohlaví, věku či vzdělání (viz tabulka 2. Při srovnání podílů osob používajících počítače, tablety a mobilní telefony lze dojít k závěru, že mobilní telefon je v rámci těchto ICT v české společnosti nejdůležitější. Možným důvodem je míra potřeby těchto ICT. Zatímco například tablet není teoreticky v každodenním životě nezbytností a je spíše jen doplňkovou technologií, mobilní telefon se stal již samozřejmou součástí života téměř každého člověka. Oproti počítači má navíc výhodu snazší přenositelnosti a umožňuje okamžité spojení (překonání fyzické vzdálenosti) i bez připojení k Internetu. Většinové využívání mobilního telefonu tak může představovat příklad, kdy organizace celé společnosti ovlivňuje prostřednictvím ICT každodenní život jednotlivce a naopak. Dalo by se říci, že jde o kumulativní proces, kdy jednotlivci využívající mobilní telefon motivují (donucují) další k jeho používání. Ve společnosti se vytváří jakýsi trend, kdy je mobilní telefon všeobecně přijímán jako jedna ze základních součástí každodenního života každého jednotlivce.

Na rozdíl od využívání mobilních telefonů se podíly osob využívajících počítače a tablety mezi různými sociodemografickými skupinami liší. Počítač je nejvíce rozšířen mezi mladými lidmi ve věku od 16 do 24 let. Podíl uživatelů počítačů se v rámci věkových skupin významně snižuje přibližně od 55. roku života. Nejmenší podíl osob využívajících počítač je pak ve skupině 65 a více letých, a to necelých 28 %. Podobný trend platí i pro podíly osob využívajících tablety. Výjimkou je však fakt, že i v případě nejmladších je tento podíl poměrně malý, a to pouhých 22 %. S věkem se procento uživatelů tabletů ještě snižuje, u osob ve věku nad 65 let dosahuje dokonce jen 1,4 %.

Všechny vybrané typy ICT jsou tedy v závislosti na věku nejvíce využívány mladými lidmi, dle dat v tabulce 3 tedy lidmi ve věku přibližně od 16 do 34 let. Naopak nejméně jsou využívány osobami ve věku nad 65 let. Na základě toho by se dala předpokládat platnost tvrzení Marca Prenskyho (2001) o digitálních domorodcích a imigrantech, jak bylo zmíněno výše, i u české populace.

Ve využívání vybraných ICT vynikají v rámci skupin rozdělených dle dokončeného vzdělání osoby s vysokoškolským vzděláním. Při zaměření na jednotlivá ICT lze dojít k podobným závěrům jako výše. Největší rozdíly mezi skupinami je možné najít ve využívání počítačů a tabletů. Používání mobilního telefonu je charakteristické

pro většinu z každé skupiny. Dále dle tabulky 3 platí, že osoby se základním vzděláním využívají dané ICT nejméně. Pouze 2,6 % z nich používá tablet, 28,4 % počítač a 87,2 % mobilní telefon. Naopak vysokoškolsky vzdělaní lidé využívají tablet v 15,3 % a 93,4 % z nich využívá počítač. Ve využívání mobilního telefonu jsou na tom stejně jako osoby s maturitou, necelých 99 % osob z každé skupiny používá mobilní telefon.

Podíváme-li se na rozdíly podle ekonomické aktivity, je na datech ČSÚ pozoruhodný fakt, že všechny ženy na rodičovské dovolené využívají mobilní telefon. Podobně je tomu i u studentů, pouze 0,2 % studentů nad 16 let mobilní telefon nevyužívá. I v tomto případě tak je možné usuzovat, že velkou roli ve využívání mobilního telefonu hraje právě nízký věk.

Tabulka 3 Podíl osob v Česku používajících vybrané ICT v roce 2015 (%)

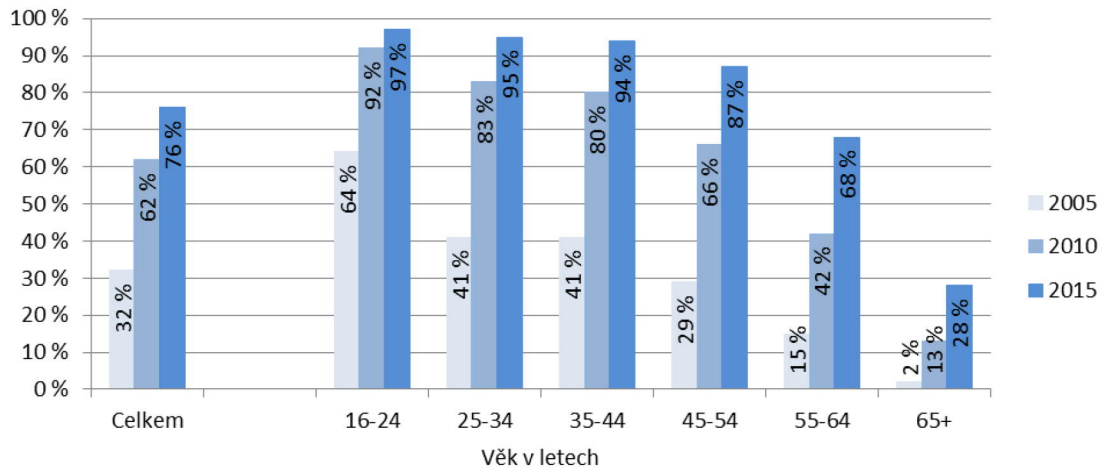
	Mobilní telefon	Počítač	Tablet
Celkem 16 a více let	97,0	74,4	10,3
Celkem 16 – 74 let	98,6	80,0	11,1
<i>*podle pohlaví</i>			
muži 16 a více let	97,2	76,7	10,9
ženy 16 a více let	96,9	72,3	9,7
<i>*podle věkových skupin</i>			
16–24 let	99,4	96,2	22,0
25–34 let	99,8	93,3	16,8
35–44 let	99,6	92,8	14,5
45–54 let	99,6	85,6	7,1
55–64 let	97,7	66,4	4,4
65 a více let	88,5	27,7	1,4
<i>*podle dokončeného vzdělání (25 a více let)</i>			
základní	87,2	28,4	2,6
střední bez maturity	96,0	60,9	5,3
střední s maturitou	98,9	83,5	10,8
vysokoškolské	98,9	93,4	15,2
<i>*podle specifické skupiny populace</i>			
ženy na rodičovské dovolené	100,0	92,4	15,3
studenti 16 a více let	99,8	98,9	25,2
starobní důchodci	90,0	32,1	1,6
<i>*podíl z celkového počtu jednotlivců v dané sociodemografické skupině (%)</i>			

Zdroj: ČSÚ, 2016

Největší podíl lidí používajících Internet je dle ČSÚ (2016) opět ve věkové skupině od 16 do 24 let. Zároveň lze na základě grafu 1 potvrdit, že využívání Internetu bývá stále častější. Od roku 2005 se podíl jednotlivců používajících Internet více než zdvojnásobil. Dle ČSÚ (2016) je významný také fakt, že v populaci osob starších 16 let je nepatrně více uživatelů Internetu v porovnání s uživateli počítače, což je způsobeno

rozmachem chytrých telefonů a jiných přenosných zařízení, které umožňují přístup na Internet odkudkoli.

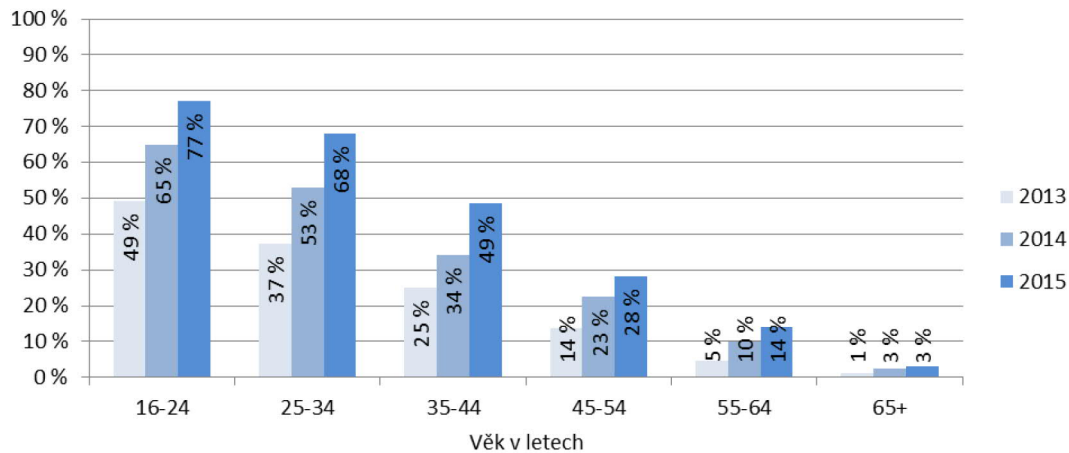
Graf 1 Podíl jednotlivců v Česku používajících Internet celkem a podle věku v letech 2005, 2010 a 2015

Zdroj: upraveno dle ČSÚ, 2016

Možnost využívat internetové připojení kdykoli a kdekoli může mít vzhledem k možnosti vyřizovat některé záležitosti virtuální cestou na organizaci aktivit během dne velký dopad. Internetové připojení v mobilním telefonu má v největší míře (v 77,1 %) k dispozici opět skupina mladých lidí, a to ve věku 16 až 24 let (viz graf 2). Podíl osob používajících Internet v mobilním telefonu se se zvyšujícím věkem snižuje. Internet v mobilním telefonu v nejmenší míře využívají osoby starší 65 let, a to v pouhých 3,1 %. Je však důležité poznamenat, že od roku 2013 došlo k významnému nárůstu ve využívání Internetu v mobilním telefonu u všech věkových skupin, tedy i u osob starších. Důvodem může být tlak okolí působící na všechny věkové skupiny způsobený neustálým rozvojem ICT a rozšiřováním do mnoha sfér života.

Graf 2 Podíl jednotlivců v Česku používajících Internet v mobilním telefonu podle věku v letech 2013, 2014 a 2015

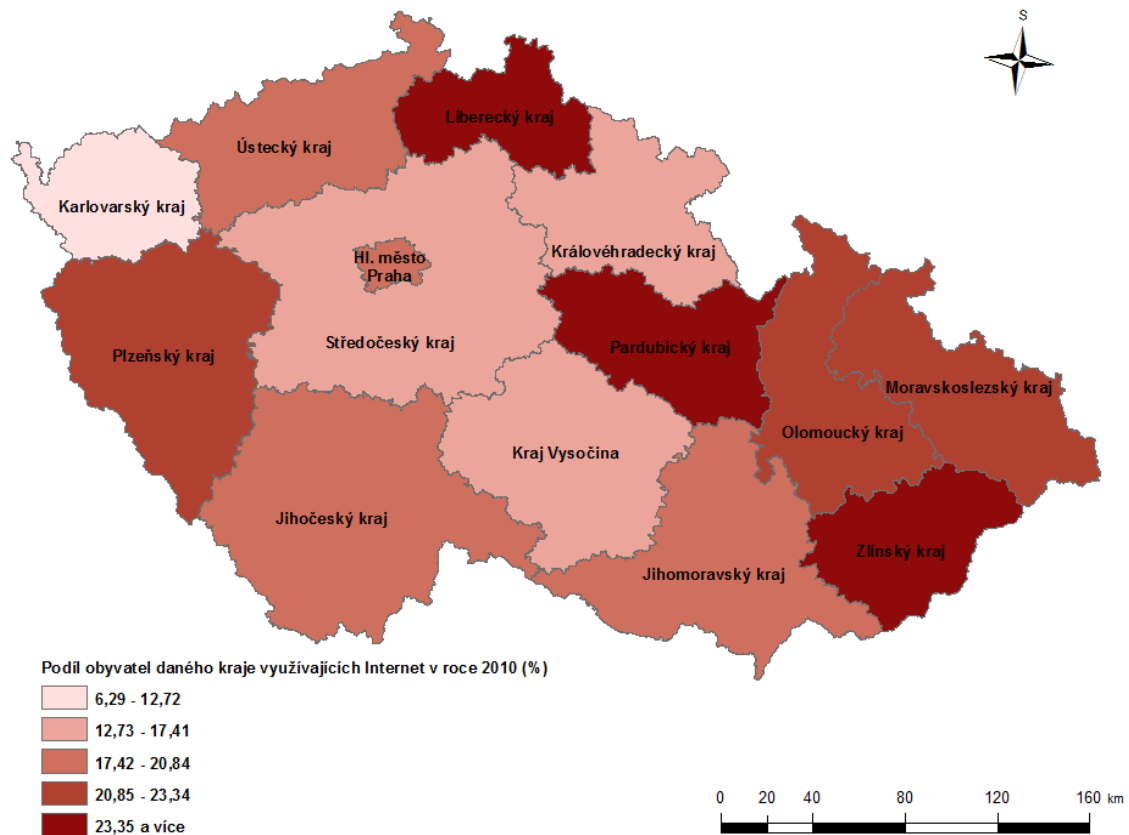
Zdroj: upraveno dle ČSÚ, 2016

Také z grafů znázorňujících rozložení aktivit na základě denní doby u osob rozdělených dle věku (viz grafy 4-7, přílohy 1-10 a kapitola 3.2), sestavených na základě dat z agentury Median lze vyvodit, že Internet a počítač bez Internetu jako primární aktivitu využívají během dne v největší míře skupiny mladých lidí od 12 do 19 let a od 20 do 29 let. Velkou část dne každý člověk tráví aktivitami umožňujícími plnit jeho základní fyziologické potřeby, jako jsou spánek či stravování. Za nimi pak většinou následují pracovní činnost či studium během pracovního dne a během víkendového dne volnočasové aktivity. Proto je možná pro všechny věkové skupiny, tedy i pro dvě výše zmíněné do ICT nejvíce zainteresované věkové skupiny, využívání Internetu a počítače bez Internetu spíše okrajovou aktivitou. Jak již ale bylo zmíněno v kapitole 2, při výzkumu společnosti Median nebyl brán zřetel na souběžné vykonávání aktivit, data tak nejsou vhodná pro zjišťování celkového času stráveného využíváním Internetu či počítače bez Internetu. Co je naopak na datech přínosné, je fakt, že mohou poskytnout informaci, o rozložení aktivit lidí během dne. Lze tedy například zjistit, kdy se lidé daným aktivitám věnují, jak by mohly souviset s ostatními činnostmi a k jakým rozdílům dochází v závislosti na tom, zda je víkendový či pracovní den, a to se zaměřením na výše zmíněné typy ICT (více viz kapitola 3.2).

Prostorovou diferenciaci podílu osob využívajících Internet v krajích Česka v roce 2010 lze vidět na obrázku 10. Je však nutné upozornit, že se opět jedná pouze o sledování využívání Internetu jako primární aktivity. Do dat nebylo zahrnuto využívání Internetu během vykonávání jiných aktivit. Nejmenší podíl osob využívajících Internet bydlí v kraji

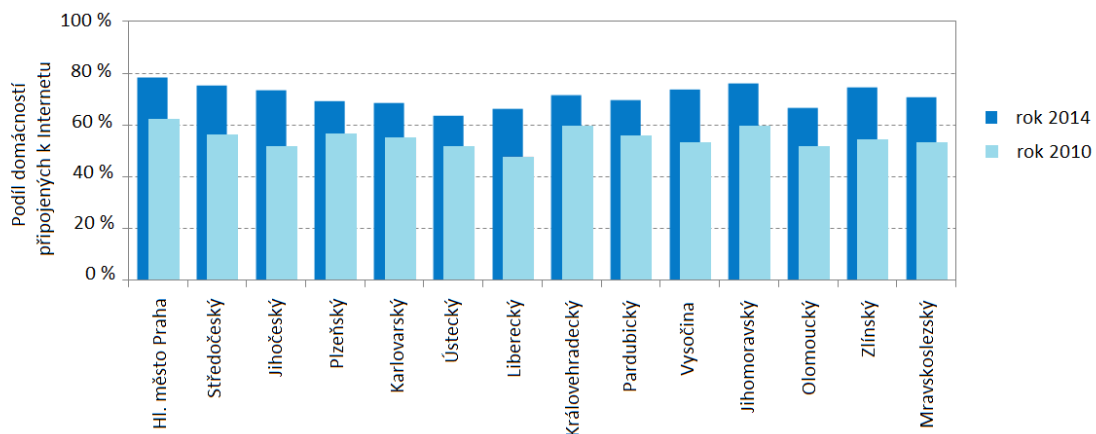
Karlovarském, naopak největší podíl je v kraji Libereckém, Pardubickém a Zlínském. Je zajímavé, že podíl osob využívajících Internet je poměrně nízký v kraji Středočeském a v Hlavním městě Praze. V těchto krajích by se dalo očekávat naopak vysoké zapojení obyvatelstva do využívání Internetu vzhledem k vysoké míře ekonomických aktivit v terciálním sektoru a vzhledem k vysokým možnostem v připojení k Internetu. Pro porovnání je možné uvést podíl domácností s připojením k Internetu v Hlavním městě Praze, kde mělo v roce 2010 přes 60 % domácností připojení k Internetu (viz graf 3). Naopak Liberecký kraj byl v roce 2010 v podílu domácností připojených k Internetu na poslední příčce s asi 50 %. Je tak možné, že pokrytí Česka Internetem ovlivňuje podíl lidí využívajících Internet spíše minimálně. Faktorů působících na podíl obyvatel využívajících Internet v roce 2010 v daných krajích musí být tedy mnohem více. Další vliv by bylo možné hledat i v pestrosti aktivit, které lidé v daných krajích vykonávají. Navíc, jak již bylo zmíněno výše, data neposkytují informaci o paralelním vykonávání činností. Lze tedy předpokládat, že v některých krajích (například právě v Hlavním městě Praze) je Internet používán zároveň při jiných činnostech. Všechny faktory působící na tuto prostorovou diferenciaci ale nelze jednoduše shrnout, mohly by tak být předmětem dalšího výzkumu.

Obrázek 10 Podíl obyvatel daného kraje využívajících Internet bez současného vykonávání jiných aktivit v roce 2010 (%)

Zdroj: autorka dle MEDIAN s.r.o. 2010

Graf 3 Podíl domácností s připojením k Internetu v jednotlivých krajích v roce 2010 a 2014 (%)

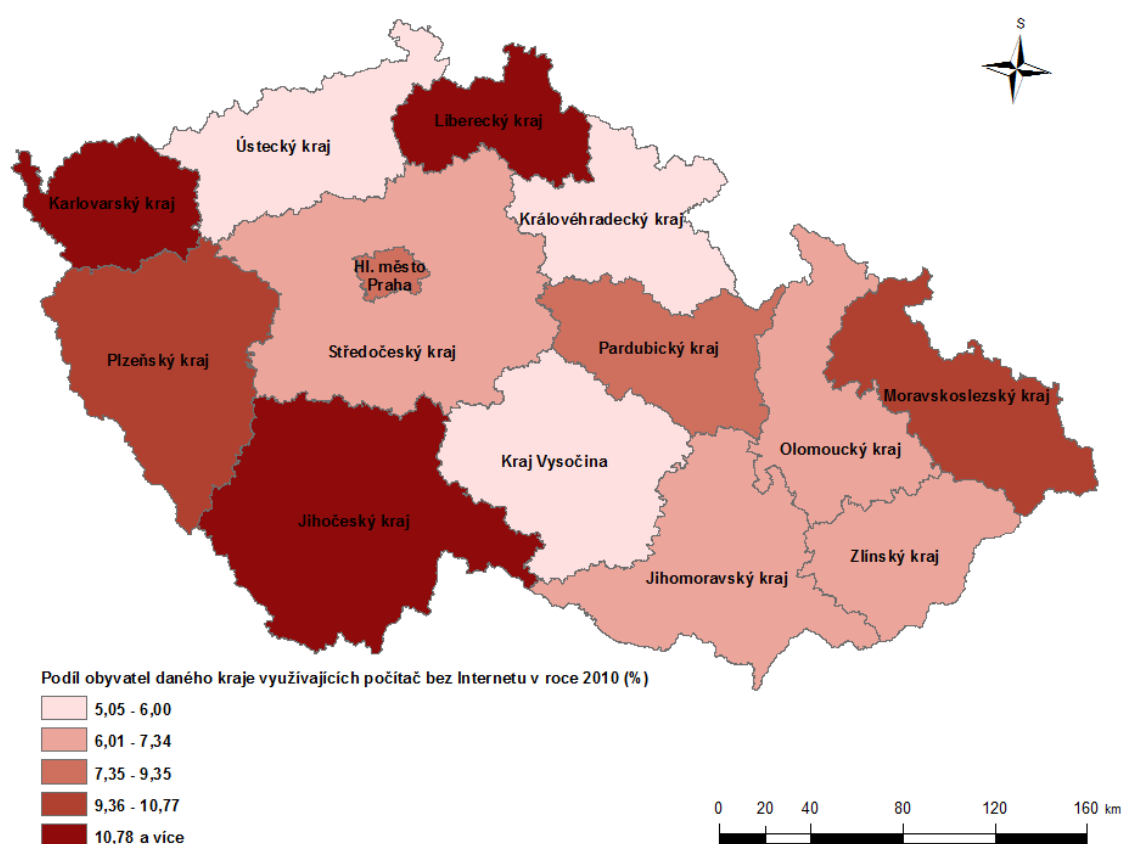

Zdroj: upraveno dle ČSÚ, 2015

Obrázek 11 zobrazuje podíl obyvatel daného kraje využívajících počítač bez Internetu v roce 2010. Opět se jedná o sledování využívání počítače bez Internetu pouze jako primární aktivity. V porovnání s prostorovou diferenciací podílu obyvatel daného kraje využívajících Internet ve stejném roce, je naopak Karlovarský kraj v tomto

ohledu na vrcholu. Stejně jako v kraji Libereckém a Jihočeském v něm můžeme najít nad 10,78 % obyvatelstva, které využívá počítač bez Internetu. Zároveň si lze všimnout, že kraj Liberecký vyniká jak ve využití Internetu, tak i počítače bez Internetu. Naopak kraje Královéhradecký, Vysočina a případně i Středočeský mají relativně nízký podíl obyvatel využívajících Internet i počítač bez Internetu. Dle komplexního zhodnocení obrázků 10 a 11 tak lze říci, že neplatí předpoklad, že v kraji, kde je nízký podíl obyvatel využívajících Internet, je vysoký podíl osob používajících počítač bez Internetu a naopak.

Obrázek 11 Podíl obyvatel daného kraje využívajících počítač bez Internetu bez současného vykonávání jiných aktivit v roce 2010 (%)

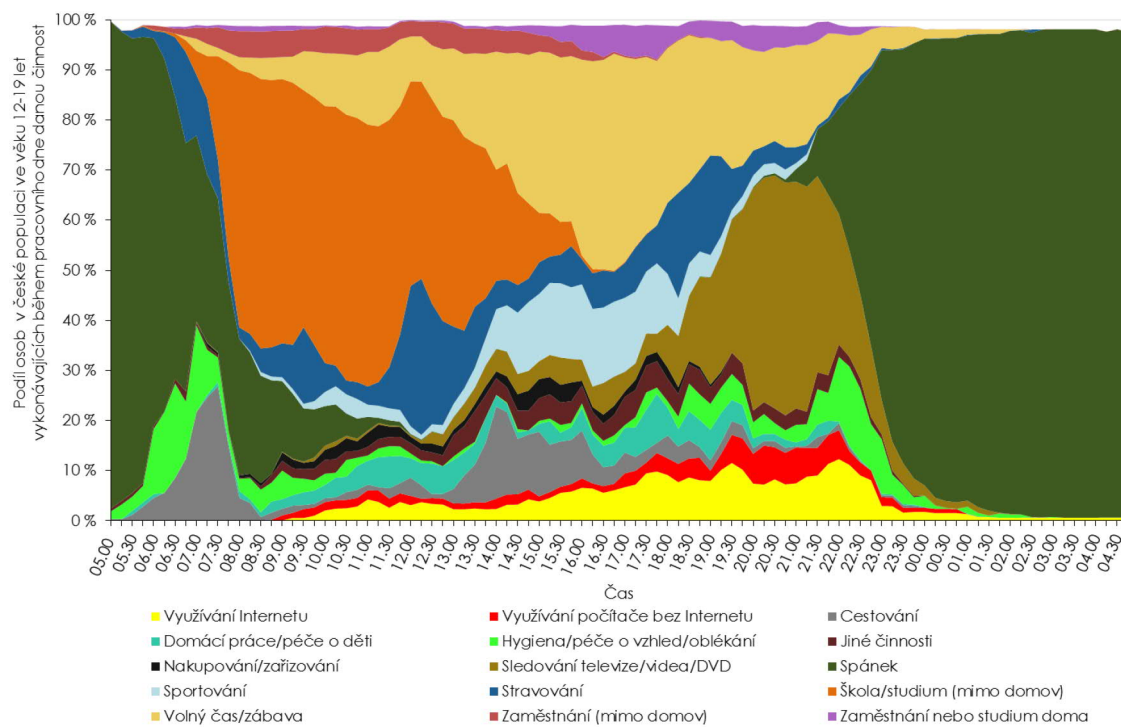
Zdroj: autorka dle MEDIAN s.r.o. 2010

3.2 Časové aspekty využívání ICT mladými lidmi

I přesto, že jsou mladí lidé do využívání Internetu a počítače bez Internetu zapojeni nejvíce, je na první pohled patrné, že těmito aktivitami tráví během dne relativně málo času ve srovnání s jinými činnostmi (viz grafy 4-7). Důvodem bude pravděpodobně vykonávání těchto činností bez současného vykonávání činností jiných. Využívání Internetu a počítače bez Internetu jsou sledovány pouze jako jediné, primární aktivity.

Osoby ve věku 12 až 19 let začínají během pracovního dne využívat Internet nebo počítač bez Internetu jako hlavní aktivitu přibližně od 9 hodin ráno (viz graf 4). Podíl osob v této věkové skupině výrazněji narůstá od 14. hodiny. Maximální podíl osob ve věku od 12 do 19 let využívajících Internet pak lze zaznamenat ve 22 hodin, kdy dosahuje asi 12 %. Maximálního podílu osob, kteří jsou na počítači bez Internetu, je dosaženo v době od 20:15 do 20:30, kdy jej využívá téměř 8 % z nich. Důvodem může být omezená možnost využívat tyto ICT během dopoledních hodin, kdy lidé, kteří chodí do školy, nemají tolik volného času a tráví ho většinou studijními činnostmi. Naopak v odpoledních a večerních hodinách jim díky úbytku povinností zbývá na ICT více času. Zejména večerní hodiny jsou pro využívání těchto ICT osobami ve věku od 12 do 19 let dle grafu 4 zásadní, jelikož je v tuto dobu minimalizován čas studia mimo domov, ale i možnosti vykonávat záliby mimo domov. Večerní dobu tráví tyto osoby převážně doma.

Graf 4 Rozložení aktivit osob ve věku 12 až 19 let v Česku během pracovního dne

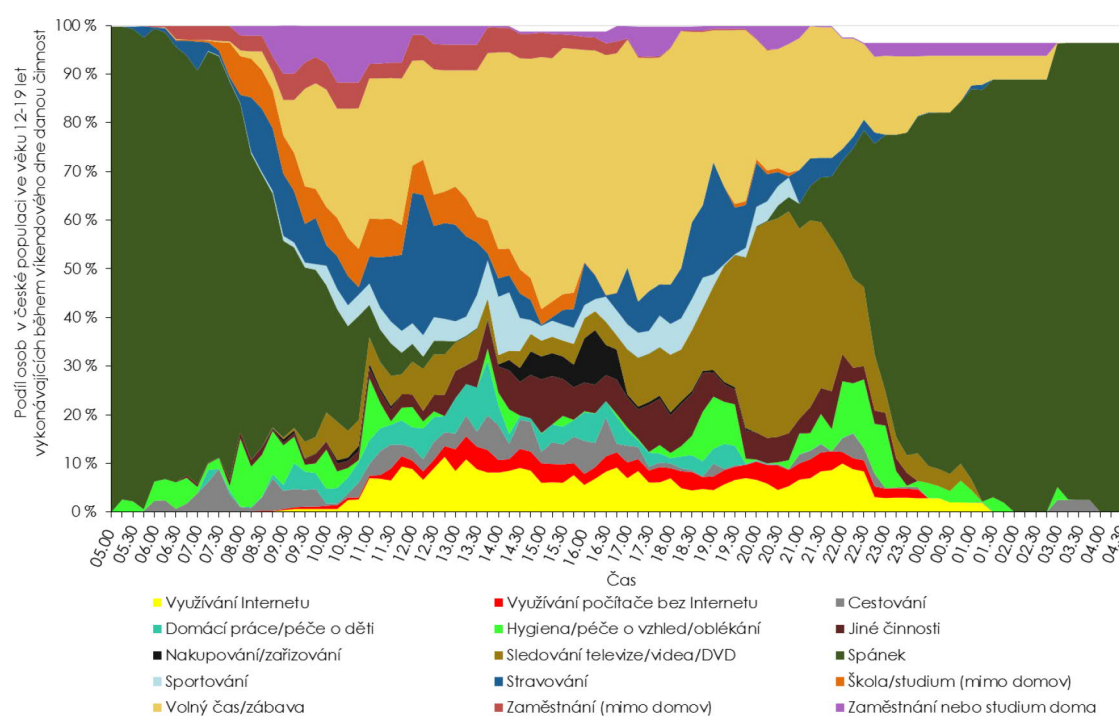

Zdroj: autorka dle MEDIAN s.r.o., 2010

Během víkendového dne je podíl osob ve věku od 12 do 19 let věnujících se činnostem na Internetu a na počítači bez Internetu více vyrovnaný než během pracovního dne (viz graf 5). Čas vykonávání aktivit se oproti pracovnímu dni liší. Důvodem je samozřejmě minimální čas věnovaný studiu (mimo domov) spojený i s nižším podílem osob věnujících čas cestování a dále větší množství volného času. Uspořádání aktivit

během dne je tedy ovlivněno možností využít větší množství volného času a samozřejmě jako i v případě pracovního dne aktivitám sloužícím pro plnění základních fyziologických potřeb. Během víkendového dne začínají osoby ve věku od 12 do 19 let s využíváním Internetu a počítače bez Internetu okolo 8. hodiny ránní. Výrazně se podíl těchto osob zvyšuje přibližně od 11. hodiny, poté zůstává poměrně vyrovnaný až do cca 23. hodiny. Maxima podíl osob ve věku od 12 do 19 let využívajících Internet dosahuje mezi 12:45 a 13:00, což je o 9 hodin dříve než o pracovní den. V tuto dobu Internet využívá asi 11 % osob v dané věkové skupině. Největší podíl osob využívajících počítač bez Internetu, a to cca 5 %, je možné zaznamenat mezi 20:30 a 20:45, tedy podobně jako během pracovního dne.

Graf 5 Rozložení aktivit osob ve věku 12 až 19 let v Česku během víkendového dne

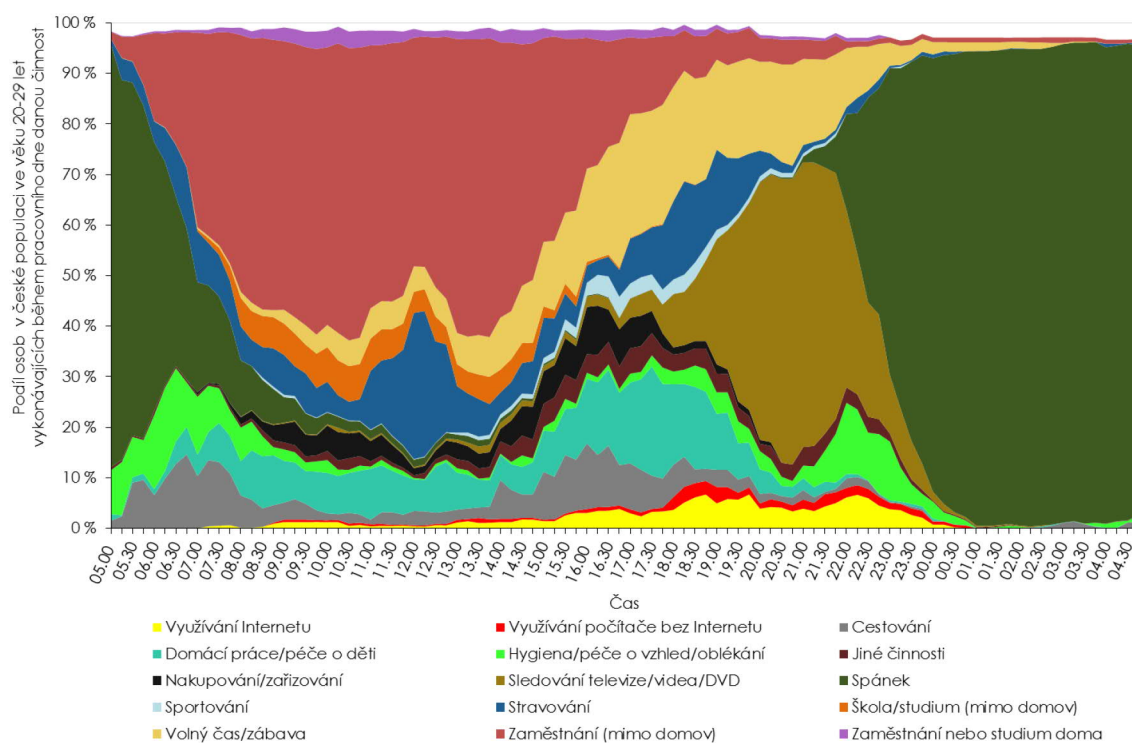

Zdroj: autorka dle MEDIAN s.r.o., 2010

Rozložení činností osob ve věku 20 až 29 let, které jsou v pořadí druhou skupinou nejvíce využívající Internet a počítač bez Internetu, je zobrazeno v grafech 6 a 7. Během pracovního dne (viz graf 6) začínají lidé ve věku 20 až 29 let s využíváním Internetu okolo 7. hodiny ránní a s využíváním počítače bez Internetu po 8. hodině ráno. Ve vztahu ke skupině osob ve věku 12 až 19 let využívají ICT osoby ve věku 20 až 29 let během pracovního dne mnohem časněji. Důvodem může být fakt, že vstávají dříve. Začínají dříve (nejčastěji cca v 6 hodin) i s pracovní aktivitou oproti skupině mladších osob, která

začíná se studijní činností většinou až kolem 8. hodiny. Během těchto brzkých ranních hodin je však podíl uživatelů ICT i tak velmi malý. Podobně jako u osob ve věku od 12 do 19 let se začíná tento podíl zvyšovat až v odpoledních hodinách, v případě využívání Internetu je to přibližně kolem 15. hodiny a u využívání počítače bez Internetu okolo 18. hodiny. Důvodem minimálního primárního využití vybraných ICT v dopoledních hodinách mohou být podobně jako v případě osob od 12 do 19 let povinnosti pracovního/studijního charakteru. Maxima dosahuje podíl osob pracujících na Internetu mezi 19:45 a 20:00, kdy jej využívá skoro 7 % z nich, oproti mladším osobám tedy o dvě hodiny dříve. Stejně tak největší podíl osob, které jsou na počítači bez Internetu, a to asi 3 %, lze v tomto případě oproti mladším osobám zaznamenat mnohem dříve, v době mezi 19:00 a 19:15. Kromě plnění fyziologických potřeb a pracovních povinností ovlivňuje rozložení aktivit a možná tedy i nižší zapojení do aktivit s ICT množství volného času během pracovního dne. Osoby ve věku od 20 do 29 let ho mají oproti osobám mladším mnohem méně. Lze to zaznamenat i při porovnání podílu osob zapojených do činností ve volném čase/zábavy, sportování či domácích prací a péče o děti. Osoby mladší se věnují volnočasovým aktivitám ve větší míře, naopak domácí práce a péče o děti jsou typické spíše pro osoby ve věku 20 až 29 let.

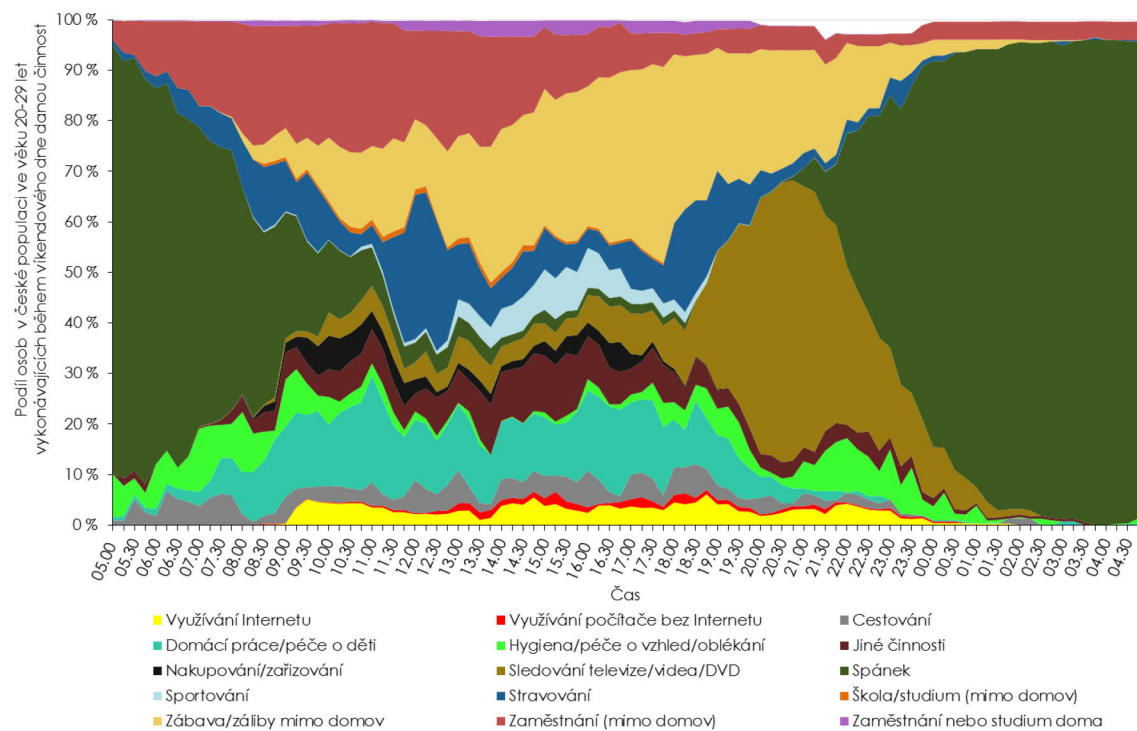
Graf 6 Rozložení aktivit osob ve věku 20 až 29 let v Česku během pracovního dne

Zdroj: autorka dle MEDIAN s.r.o., 2010

Odlišnosti v rozložení aktivit osob ve věku 20 až 29 let během víkendového dne oproti dni pracovnímu jsou podobné jako u osob ve věku 12 až 19 let (viz grafy 4-7). Zatímco se podíly osob využívajících Internet a počítač bez Internetu během pracovního dne postupně zvyšují, během víkendového dne jsou relativně vyrovnané (viz graf 7). Podobně jako každý jiný den je rozložení aktivit ovlivněno fyziologickými potřebami. Aktivity během víkendového dne jsou však také silně ovlivněny větším množstvím volného času. Podle očekávání je během víkendového dne výrazně nižší podíl osob ve věku 20 až 29 let v zaměstnání (mimo domov). Naopak vyšší je podíl osob, které spí do pozdějších ranních hodin. S činnostmi na Internetu a počítači bez Internetu tak začínají tyto osoby až po 8. hodině ranní, tedy podobně jako osoby ve věku 12 až 19 let a zároveň asi o hodinu později než během pracovního dne. Výrazně se podíl osob využívajících Internet zvyšuje přibližně od 9. hodiny, poté zůstává poměrně vyrovnaný až do cca 23. hodiny. Podíl osob na počítači bez Internetu začíná výrazně stoupat okolo 13. hodiny a snižuje se cca od 22. hodiny. Maxima dosahuje podíl osob ve věku od 20 do 29 let využívajících Internet mezi 18:45 a 19:00, tedy o hodinu dříve než v pracovní den. V tento čas Internet využívá asi 6 % z nich. Největší podíl osob na počítači bez Internetu, a to cca 2 %, je možné zaznamenat mezi 15:15 a 15:30, tedy o 4 hodiny dříve než během pracovního dne. Důvodem je s největší pravděpodobností možnost využít v tuto dobu čas jiným způsobem než činnostmi pracovního charakteru.

Graf 7 Rozložení aktivit osob ve věku 20 až 29 let v Česku během víkendového dne

Zdroj: autorka dle MEDIAN s.r.o., 2010

Rozdíly mezi pracovním a víkendovým dnem u obou těchto skupin mladých osob lze tedy shrnout následovně. Během víkendového dne začínají osoby ve věku od 12 do 19 let s využíváním ICT ve srovnání s pracovním dnem mnohem dříve, a to kvůli vyššímu zaneprázdnění v důsledku plnění povinností ve škole zejména během ranních a dopoledních hodin. Osoby ve věkové skupině od 20 do 29 let začínají s využíváním daných ICT dříve naopak během pracovního dne. Během ranních hodin je však podíl uživatelů ICT u obou věkových skupin velmi malý a začíná se zvyšovat až v odpoledních hodinách. Během pracovního dne je tak možné u podílu lidí zapojených do využívání ICT pozorovat stoupající tendence. Naopak během víkendového dne je podíl lidí v těchto věkových skupinách zapojených do využívání ICT relativně vyrovnaný a nelze zaznamenat výrazné výkyvy. Vzhledem k minimálnímu množství pracovních či školních povinností, a tedy většímu množství času na volnočasové aktivity je také víkendový den u většího podílu lidí v daných věkových skupinách mnohem rozmanitější, co se týká druhů vykonávaných aktivit.

Ve srovnání se skupinami lidí, které byly charakterizovány výše, se osoby ve věku 30 let a vyšším (viz přílohy 1-10) věnují aktivitám spojeným s ICT o pracovní i víkendový den mnohem méně. Zejména od 50 let věku se podíl osob využívajících

Internet a počítač bez Internetu výrazně snižuje. U osob starších 30 let je možné zaznamenat pochopitelně minimální či nulové zapojení do studijních aktivit. Podíl osob využívajících Internet a počítač bez Internetu se ovšem i v tomto případě během pracovního dne zvyšuje v odpoledních a večerních hodinách. Podíl osob nad 30 let vyskytujících se na Internetu dosahuje během pracovního dne maxima nejčastěji okolo 22. hodiny, výjimkou jsou pouze podíly osob ve věku 50 až 59 a 70 až 79 let, u nichž dosahují maxima okolo 18. hodiny. Maximální podíl osob nad 30 let vykonávajících činnosti na počítači bez Internetu během pracovního dne je u každé věkové skupiny rozdílný. V případě osob ve věku 30 až 39 let je to v době od 21:30 do 21:45, u osob ve věku 40 až 49 let mezi 18:00 a 18:15, u osob ve věku 50 až 59 let mezi 22:00 a 22:15, u osob ve věku 60 až 69 let v čase od 16:30 do 16:45. U věkové skupiny 70 až 79 let je to dokonce už v rozmezí 14:15 až 15:45, což je zároveň jediná doba, kdy počítač bez Internetu tato skupina využívá. Možným důvodem nižšího podílu osob nad 30 let využívajících dané ICT může být větší množství povinností. Během pracovního i víkendového dne tráví osoby nad 30 let oproti osobám mladším více času domácími pracemi a péčí o děti. Zároveň zde existuje předpoklad, že odpočívají či využívají volné chvíle jiným způsobem než osoby mladší, nikoli na Internetu či počítači bez Internetu, ale sledováním televize (video, DVD). Se stoupajícím věkem se totiž podíl osob sledujících televizi (video/DVD) zvyšuje. Pro podíl osob starších 40 let využívajících Internet a počítač bez Internetu během víkendového dne platí totéž, co pro tento podíl během pracovního dne. To znamená, že tento podíl se zvyšuje v odpoledních a večerních hodinách na rozdíl od osob mladších 40 let, kde je podíl osob využívajících Internet a počítač bez Internetu během víkendového dne poměrně vyrovnaný po celý den.

Specifickými skupinami, u nichž lze zaznamenat výrazné změny v rozložení aktivit během pracovního i víkendového dne oproti mladým do 29 let, jsou skupiny lidí ve věku 60 až 69 let a 70 až 79 let (viz přílohy 7-10). Jak lze předpokládat, minimální podíl osob z těchto skupin je zaměstnaných. Naopak vysoký podíl osob vykonává domácí práce či péči o děti, a to zejména v dopoledních hodinách. Stejně tak lze zaznamenat vysoké procento lidí, kteří sledují televizi během celého dne, nejvíce však v odpoledních a večerních hodinách. Lidé ve věku 60 až 69 let a 70 až 79 let mají více volného času, významný podíl těchto lidí se tak velkou část dne věnuje zálibám, dopoledne nakupování. Velký podíl je také těch, kteří spí kolem poledne. Vzhledem k výše uvedenému tak tyto dvě skupiny patří mezi lidi, kteří využívají ICT nejméně. Lze pozorovat, že lidé ve věku

60 až 69 let spíše využívají Internet než počítač bez Internetu, ovšem i tak v malé míře, a to po 17. hodině. Lidé ve věku 70 až 79 let Internet jako jedinou, primární aktivitu dokonce nevyužívají vůbec. Nízký podíl osob v této věkové skupině se kolem 14. hodiny věnuje využívání počítače bez Internetu.

3.3 Prolínání virtuálního a fyzického prostoru v každodenním životě a mobilitě mladých lidí

Základem pro tuto kapitolu jsou deníkové záznamy činností vyplněné komunikačními partnery a jejich hloubková analýza, pomocí níž jsou odhalena specifika prolínání virtuálního a fyzického prostoru v jejich každodenním životě a mobilitě. Na základě mobility popisované komunikačními partnery v deníkových záznamech jsou nejprve vymezeny základní typy pohybů v závislosti na prostoru, v němž se odehrávají, následují některé jejich časoprostorové charakteristiky a rozdíly či podobnosti v pohybech mezi komunikačními partnery. Popsán je také vztah virtuálních pohybů k aktivitám komunikačních partnerů ve fyzickém prostoru. Jsou uvedeny vlivy, kterými na ně virtuální pohyby působí, případně jejich vzájemná provázanost a účinky těchto vztahů na oba prostory. Prolínání virtuálního a fyzického prostoru se u komunikačních partnerů projevuje také paralelním vykonáváním aktivit. Uvedeny jsou typy paralelně vykonávaných aktivit, které komunikační partneři vykonávali, a konkrétní příklady těchto činností. Virtuální prostor se prolíná s prostorem fyzickým i ve smyslu fragmentace aktivit, ke které u komunikačních partnerů velmi často dochází. Popsány jsou opět konkrétní příklady přerušovaných činností a příčiny fragmentace vycházející z deníkových záznamů. Závěrečná podkapitola se věnuje prolínání virtuálního a fyzického prostoru v oblasti sociálních interakcí komunikačních partnerů. Odhaleny jsou nejen konkrétní způsoby komunikace, ale i jejich provázanost či prolínání.

3.3.1 Základní typy pohybů

Hloubková analýza deníkových záznamů odhalila možnosti ve vymezení základních pohybů člověka. Komunikační partneři se podle předpokladů pohybovali jak v prostoru fyzickém, tak i virtuálním. Na základě toho, ve kterém z prostorů je pohyb uskutečňován, lze pohyby ze záznamů komunikačních partnerů rozdělit na dva základní typy. Jedná se o pohyby:

- 1) Fyzické = pohyby ve fyzickém prostoru, fyzické přesuny mezi místy ve fyzickém prostoru
 - a) Fyzické pohyby lidí
 - b) Fyzické pohyby předmětů
- 2) Virtuální = všechny činnosti ve virtuálním prostoru umožněné ICT
 - a) Uskutečněné prostřednictvím komunikace s lidmi vyskytujícími se fyzicky na jiném místě
 - b) Uskutečněné za jiným účelem, než je komunikace s lidmi

1) Fyzické pohyby

Fyzické pohyby komunikačních partnerů lze charakterizovat jako jakékoli jejich fyzické přesuny mezi místy ve fyzickém prostoru. V rámci fyzických pohybů je možné kromě přesunů lidí vymezit i přesuny předmětů, věcí mezi místy ve fyzickém prostoru, například zboží, které komunikační partneři v kamenných obchodech nakupují, nebo zboží, jež si objednává jedna z komunikačních partnerek přes Internet. Jeden komunikační partner také inicioval přesun poštovního balíku. Dále u komunikačních partnerů často docházelo k fyzickému přesunu různých forem deníkových záznamů, které brali často s sebou, aby mohli zapisovat své činnosti ihned a na nějakou nezapomněli, a to v podobě tištěné, nebo jen jako poznámkové bloky, prázdné archy papíru či v elektronické podobě, zároveň s ICT. Fyzický pohyb předmětů je u komunikačních partnerů významný právě zejména v souvislosti s ICT. Při vykonávání fyzického pohybu s sebou komunikační partneři kromě osobních věcí nosí prakticky neustále mobilní telefon, který jim umožňuje vykonávat následný pohyb virtuální. V některých případech dochází k přesunu i jiných ICT, například tabletu, notebooku, navigace atd. Fyzický pohyb jiných předmětů nebylo možné z deníkových záznamů odhalit, proto bude následující část zaměřena především na fyzické pohyby lidí, pohyby komunikačních partnerů ve fyzickém prostoru.

Z hlediska lokalizace fyzických pohybů v čase a prostoru je důležité zaměřit se na to, kolik času fyzickým pohybům komunikační partneři věnují, jak často a kde (mezi kterými místy) je vykonávají, případně k jakým aktivitám se vztahují, a to vše v závislosti na tom, zda je volný nebo všední den. Před tím je však nutné zdůraznit, že na základě analýzy deníkových záznamů bylo zjištěno, že u některých komunikačních partnerů, zejména u zaměstnaných na částečný úvazek a nezaměstnaných se situace liší z hlediska počtu volných a pracovních dnů. Zaměstnaní na plný úvazek mají většinou 5 dnů

pracovních. Všední dny, tedy dny od pondělí do pátku, jsou pro ně dny pracovní a dva dny víkendové (sobota, neděle) pro ně představují dny volné. U zaměstnaných na částečný úvazek či nezaměstnaných toto vždy platit nemusí. Jejich všední dny bývají mnohdy i dny volnými a víkendové dny někteří využívají jako pracovní. Specifickým příkladem je Sandra, která aktuálně není zaměstnána nikde, není při organizaci svého času tolik limitovaná a prakticky všechny její dny jsou pro ni dny volnými. Jiný příklad můžeme vidět u Matěje, který do deníkového záznamu sobotních činností uvedl, že plnil úkol pro pracovní účely. Věnoval se své brigádě, která spočívala v ručním zpracovávání podkladových dokumentů bez využití ICT. Jeho víkendový den se tak změnil v den pracovní. Naopak všední dny trávil spíše volnočasovými aktivitami. Z hlediska pracovní činnosti nebyl vázán na určitý čas či místo ve fyzickém prostoru, což by mohlo vysvětlovat, proč pracoval i ve svůj víkendový den. Během týdne, kdy zaznamenával své činnosti, tuto pracovní aktivitu vykonával v různé časy a na různých místech a střídal je s volnočasovými činnostmi. Je také zajímavé, že nejen virtuální prostor (respektive pracovní činnost s využitím ICT) v současnosti umožňuje práci, která není podmíněna přítomností na určitém místě ve fyzickém prostoru ani časovým určením. Naopak u těch, kteří většinu času pracovali prostřednictvím ICT, bylo potřeba, aby se nacházeli na daném pracovním místě. Příkladem je Iveta, jejíž pracovní náplní je komunikace s klienty z Německa přes telefon nebo email. I přesto, že pracuje téměř výhradně ve virtuálním prostoru, nemá možnost plnit pracovní povinnosti z jiné lokality ve fyzickém prostoru, než ze sídla svého zaměstnavatele. Volný den u těchto komunikačních partnerů tak nemusí nutně znamenat den víkendový, může být i dnem všedním. Proto bude dále používán pouze termín volný den, jimž je myšlen takový den, kdy komunikační partneři nevykonávají žádnou pracovní či studijní činnost a nejsou tak výrazně omezeni prostorovým a časovým určením. Protikladem k němu bude den pracovní, kdy naopak tyto aktivity vykonávají.

Fyzickému pohybu uskutečňovanému za účelem vykonávání určitých povinností věnují komunikační partneři pouze nezbytně nutný čas. Během pracovního dne tak zabírají fyzické pohyby obecně méně času, jsou však více frekventované než ve volný den. Nejvíce času během pracovního dne zabírá fyzický pohyb za prací. Markovi, který se běžně přepravuje do práce autem, trvá asi 40 minut. Stejně množství pak zabírá cesta zpět domů. Často je však ještě prodloužena o cesty do obchodů, na úřady či jiná místa, kde vyřizuje administrativní záležitosti. Tomu samozřejmě také odpovídá velká vzdálenost

jeho zaměstnání od místa bydliště, jež čítá téměř 50 kilometrů. Podobně je na tom i Petr, který dojíždí do práce také okolo 50 kilometrů. Jen výjimečně překonává přes 100 kilometrů při cestě do školy. Cesta autem mu tak trvá asi 1,5 hodiny. Naopak nejméně času zabírá fyzický pohyb při cestě do práce Evě, která chodí pěšky asi 10 minut, jelikož má práci vzdálenou od domova okolo 500 metrů. Nejčastější jsou však pro komunikační partnery přesuny do práce autem nebo jiným dopravním prostředkem (MHD), při nichž překonávají maximálně pár kilometrů a cesta jim tak zabírá okolo 15 až 30 minut. Platí to pro komunikační partnery, kteří žijí ve stejném městě, v němž či poblíž něho pracují, jejich cesta do práce tak nevyžaduje překonávání velkých vzdáleností ve fyzickém prostoru. Fyzický pohyb je během pracovního dne vykonáván komunikačními partnery zejména za účelem vykonávání pracovních (či v případě Petra studijních) povinností. Během cesty z práce se ale komunikační partneři často ještě zastavují v obchodě na nákup potravin a zboží běžné denní spotřeby, nebo v různých institucích za účelem vyřízení administrativních záležitostí. Trajektorie jejich fyzického pohybu během pracovního dne tedy obvykle vede mezi třemi základními stanicemi, a to domovem, prací a obchodem (nebo danou institucí). V několika případech se komunikační partneři během pracovních dnů přesouvají ještě za účelem vykonávání určitého sportu, nejedná se však o pravidelně (každodenně) vykonávaný pohyb nebo pohyb charakteristický pro všechny komunikační partnery. O fyzických pohybech uskutečňovaných komunikačními partnery během pracovního dne tak lze říci, že jsou spíše nezbytnými (vynucenými) aktivitami a nemohou jejich organizaci příliš ovlivňovat.

Během volných dnů komunikační partneři uskutečňují fyzický pohyb méně často, ale za různorodými účely (zejména volnočasovými) a na různá místa. Komunikační partneři využívají většího množství volného času pro uskutečnění delších cest fyzickým prostorem trvajících delší dobu. Cestují také na místa, která neznají, nebo na místa, jež navštěvují méně často. Jako příklad je možné uvést fyzický pohyb Ivety. Během pracovních dnů se pohybuje mezi prací, obchodem a fitness centrem, a to pouze v rámci Prahy. Během volných dnů je její fyzický pohyb rozmanitější z hlediska cílových míst a aktivit v nich uskutečňovaných. Cestuje zároveň na delší vzdálenosti, tedy i delší dobu, avšak méně často, nejedná se o pravidelný pohyb. Jela například vlakem z Prahy do Ústí nad Labem, kde střídavě bydlí. Další den cestovala autem do Drážďan za nákupy a navštívila také rodinnou chatu na severu Čech. Stejně tak Karel využil možnosti cestovat ve volný den za hranice Prahy, kde se během pracovních dnů pohybuje pouze mezi

domovem, prací a obchodem. Během volného dne se přesunul do svého rodného města, Mnichova Hradiště a jeden volný den strávil na chatě vzdálené od Mnichova Hradiště asi 9 kilometrů (od Prahy cca 85 kilometrů). Podobně se během volných dnů pohybovali i ostatní komunikační partneři, a to zejména s cílem poznat nová místa, za sportem nebo za účelem návštěvy příbuzných, jelikož během pracovních dnů s nimi nemají téměř žádný fyzický kontakt. To potvrzuje i vysvětlení Adama, z jakého důvodu mluvil během jednoho pracovního dne s maminkou prostřednictvím mobilního telefonu: „Je to rychlejší způsob komunikace, mamka bydlí jinde než já, takže se tolik nenavštěvujeme, takhle s ní můžu mluvit častěji.“ Osobní setkání s maminkou pak uskutečnil během svého volného dne, jak bylo možné zjistit na základě Adamova zápisu do deníkového záznamu za sobotu. Co se týká rozdílů fyzických pohybů během volného dne mezi zaměstnanými na plný úvazek a zaměstnanými na částečný úvazek či nezaměstnanými, u zaměstnaných na částečný úvazek či nezaměstnaných lze identifikovat více volných dnů, během nichž tolik fyzického pohybu za volnočasovými aktivitami jako zaměstnaní na plný úvazek neuskutečňují. Je to však zřejmě způsobeno tím, že mají volných dnů celkově více (tedy více volného času) oproti zaměstnaným na plný úvazek. Během všech volných dnů se tak nechovají jako komunikační partneři zaměstnaní na plný úvazek. To znamená, že nemají tendenci naplňovat každý volný den fyzickým pohybem a vynahrazovat si tak limity v organizaci mobility a jiných aktivit, kterým všichni komunikační partneři čelí během pracovních dnů. Jejich fyzické pohyby jsou tedy zároveň celkově více nepravidelné. Často také totiž závisí na tom, zda mají volno ve stejné dny jako jejich nejbližší, rodina, přátelé atd. Během těchto volných dnů pak vykonávají více fyzického pohybu za účelem trávení volného času s blízkými lidmi.

Pohyby na krátkou vzdálenost ve fyzickém prostoru, které lze v deníkových záznamech komunikačních partnerů identifikovat (obvykle v řádech desítek až stovek metrů, výjimečně v jednotkách kilometrů), jsou vykonávány pěšky. Větší vzdálenosti (nejčastěji jednotky či desítky kilometrů) komunikační partneři překonávají za pomoci dopravních prostředků. A přestože jsou vzdálenosti ve virtuálním prostoru obtížně měřitelné, ty největší vzdálenosti (například i desítky tisíc kilometrů) ve vztahu k fyzickému prostoru komunikační partneři zdolávají prostřednictvím ICT. Jen výjimečně se v deníkových záznamech objevovaly fyzické pohyby komunikačních partnerů, při nichž ve fyzickém prostoru překonali stovky kilometrů (větší vzdálenost nepřekonávali). Příklady lze nalézt pouze v Markově a Matějově deníkovém záznamu.

Matěj cestoval vlakem asi 290 kilometrů do svého rodného bydliště u Prostějova, aby se setkal s rodiči, s nimiž se tak často nevidí. Marek překonal oproti Matějovi ještě větší fyzickou vzdálenost, a to okolo 450 kilometrů, kdy se letadlem a automobilem přepravil za pracovními účely do německého Wolfsburgu. Fyzický pohyb na velké vzdálenosti je u komunikačních partnerů méně častý i kvůli časové a finanční náročnosti či vyšší obtížnosti realizace. Virtuální pohyb označovali jako rychlejší, snazší, levnější a pohodlnější. Fyzický pohyb na velké vzdálenosti komunikační partneři vykonávají jen při výjimečných událostech, u Matěje je to setkání s rodiči, s nimiž se tolik nevidá, a u Marka jsou to pracovní povinnosti, které jsou v rámci jeho zaměstnání nezbytné.

Fyzický pohyb nemusí být vždy vykonáván pouze za účelem dostat se z bodu A do bodu B, kde je pak vykonávána určitá činnost. Zpozorováno bylo, že komunikační partneři se v některých případech fyzicky přesouvají za účelem dalšího přesunu. Jinými slovy fyzický pohyb je uskutečňován za účelem vykonávání fyzického pohybu (jiného typu). Příkladem může být pohyb jedné z komunikačních partnerek. Ivetinou zálibou je bruslení na kolečkových bruslích. Několikrát po dobu výzkumu zaznamenala přesun z jednoho místa na druhé za účelem vykonávání tohoto sportu. Jak v záznamech uvedla, jela například s kamarádkou autem na cyklostezku vzdálenou od výchozího místa asi 7 kilometrů, aby mohly jet společně na kolečkových bruslích do města vzdáleného 20 kilometrů a vzápětí zase zpět. Podobnými příklady jsou přesuny z domova na vlakové nádraží, na autobusovou zastávku atd., odkud se člověk přesouvá vybraným dopravním prostředkem na další místo ve fyzickém prostoru.

2) Virtuální pohyby

Virtuální pohyby komunikačních partnerů zahrnují jakékoli činnosti vykonávané prostřednictvím ICT. Na rozdíl od fyzických pohybů nejsou virtuální pohyby primárně charakterizované jako pohyby, přesuny mezi místy ve virtuálním prostoru, ale jako činnosti ve virtuálním prostoru. V souvislosti s tím je důležité zmínit, že každý pohyb, přesun mezi místy, je v této diplomové práci brán jako činnost. Každá činnost však nemusí být pohybem, což platí pro aktivity komunikačních partnerů ve fyzickém prostoru. Oproti tomu všechny aktivity komunikačních partnerů ve virtuálním prostoru představují pohyb, přesun mezi virtuálními místy, místy chápanými stejně, jak bylo popsáno v kapitole 1.1.1. Každá činnost komunikačních partnerů ve virtuálním prostoru vyžaduje pohyb mezi virtuálními místy. V případě, že komunikační partneři s někým

komunikují prostřednictvím ICT, přemísťují se virtuálně na jiné místo. Když pracují s daty, přesouvají je na jiná místa. Pokud hrají počítačové hry, pohybují se ve viditelném virtuálním prostoru a na rozmezí míst, kde jsou jejich reakce přijímány a odkud jsou odesílány odpovědi zpět k nim atd. Proto jsou v této diplomové práci virtuální pohyby synonymem pro činnosti ve virtuálním prostoru.

Virtuální pohyby byly rozděleny podle toho, zda se pohyb uskutečňuje za účelem komunikace s lidmi, nebo zda se jedná o virtuální pohyb, během něhož není komunikace s lidmi zásadní. Na základě analýzy deníkových záznamů byl shledán velký význam obou těchto pohybů v každodenním životě komunikačních partnerů. Virtuální pohyb vykonávaný za účelem komunikace s lidmi je neoddelitelnou součástí každého jejich dne. Každý komunikační partner využívá mobilní telefon, pomocí něhož s ostatními telefonuje, dopisuje si přes SMS nebo komunikuje přes Internet prostřednictvím různých mobilních aplikací. Velmi často také komunikují přes email, sociální sítě atd. Tímto virtuálním pohybem se pohybují i na takové vzdálenosti, jež by nikdy ve fyzickém prostoru nemohli tak snadno překonat. Virtuální pohyb, jehož účelem není komunikace s lidmi, uskutečňují komunikační partneři ve chvílích, kdy hledají určité informace na Internetu, prochází různými virtuálními místy (například různými webovými stránkami), pracují s informacemi, zpracovávají specifická data, přesouvají je na různá virtuální místa atd.

Virtuální pohyb komunikační partneři uskutečňují během pracovního i volného dne zcela běžně. V porovnání s volným dnem je však virtuální pohyb během jejich pracovního dne častější. Je totiž zásadní pro jejich pracovní činnosti, a to zejména v oblasti sociálních interakcí či organizace času. Pomocí mobilních telefonů či emailové komunikace kupříkladu řeší konkrétní pracovní záležitosti, domlouvají se na schůzkách se spolupracovníky atd. Všichni komunikační partneři, kteří jsou zaměstnáni, ICT během pracovní činnosti využívají. Jedná se především o mobilní telefony, pevné linky nebo počítače/notebooky s internetovým připojením. Pracovní činnost Adama, Ivety, Katky nebo Marka je na ICT založená a poukazuje na to, jak se mobilní telefon a počítač s připojením k Internetu staly nezbytnými pro plnění některých pracovních povinností. Lze identifikovat i ICT využívané výhradně pro pracovní činnost. Například Eva je při prodávání zboží povinna používat pokladny s internetovým připojením pro nutnosti elektronické evidence tržeb. Během pracovního dne není virtuální pohyb uskutečňován pouze za účelem plnění pracovních povinností. ICT využívají během pracovního dne (a to

i během pracovní doby) také z osobních důvodů. Zůstávají tak v kontaktu s rodinou, přáteli, mohou zjišťovat aktuální informace týkající se jakéhokoli tématu, zabavit se atd. Z hlediska lokalizace v čase je virtuální pohyb vykonáván s přestávkami prakticky po celý den. Není vázán ani na specifické místo ve fyzickém prostoru. Komunikační partneři jej vykonávají všude, kde k tomu mají možnosti, kde není využívání ICT zakázáno či jiným způsobem znemožněno.

Během volného dne je virtuální pohyb méně častý, jelikož komunikační partneři tráví mnoho času fyzickým pohybem, osobní komunikací a jinými aktivitami vykonávanými ve fyzickém prostoru, na něž v průběhu pracovního dne nemají tolik času. Největší rozdíly jsou pozorovatelné u zaměstnaných na plný úvazek, jelikož mají volných dnů nejméně a snaží se během nich plně využít možnosti pohybovat se a vykonávat různé aktivity ve fyzickém prostoru. U zaměstnaných na částečný úvazek či nezaměstnaných k rozdílu dochází také, avšak v závislosti na jiných faktorech. Rozdíly je u nich možné najít i během volných dnů. Pokud je volný den komunikačních partnerů pracujících na částečný úvazek či nezaměstnaných synchronizován s volným dnem jejich rodiny, přátel a jiných pro ně blízkých lidí, k virtuálnímu pohybu u nich dochází méně často než během jiných volných dnů, jelikož čas tráví spíše aktivitami ve fyzickém prostoru s těmito blízkými lidmi. Pokud nemají možnost trávit svůj volný čas s nejbližšími, virtuální pohyb uskutečňují stejně často jako během pracovních dnů. Virtuální pohyby jsou během volných dnů uskutečňované zejména za účelem komunikace s lidmi a za zábavou, jako je například hraní her přes Internet.

Jak již bylo řečeno, komunikační partneři využívají ICT téměř na jakémkoli možném místě ve fyzickém prostoru, tedy všude, kde jsou k tomu vhodné podmínky. Díky ICT se zároveň mohou na nespočet různých míst ve fyzickém prostoru virtuálně přemisťovat. Virtuální pohyb jim usnadňuje překonání větších vzdáleností, jež komunikační partneři nemohou nebo nechtějí překonávat fyzickým pohybem. V porovnání s fyzickým pohybem virtuálně opravdu překonávají mnohem větší vzdálenosti měřené ve fyzickém prostoru (i desítky tisíc kilometrů). Například Matěj, který, jak již bylo uváděno, jel vlakem z Prahy do svého rodného bydliště (u Prostějova), překonal vzdálenost asi 290 kilometrů. Běžně se ale virtuálně pohybuje na mnohem větší vzdálenost ve vztahu k fyzickému prostoru. Přes mobilní aplikaci Messenger komunikuje s kamarádkou z Německa a virtuálně tak překonává okolo 630 kilometrů měřených ve fyzickém prostoru. Fyzický pohyb navíc zabírá velké množství času, proto virtuální

pohyb označují komunikační partneři jako rychlejší. Překonání asi 290 kilometrů Matějovi zabralo i s čekáním na spoje 4 hodiny a 45 minut. Není ale výjimkou virtuální překonávání i tisíců kilometrů, které od sebe lidi ve fyzickém prostoru dělí. Součástí Katčiny pracovní činnosti je vyřizování emailové komunikace. Do záznamů několikrát zapsala, že prostřednictvím emailu má možnost komunikovat s lidmi nejen z Česka, ale i ze Švýcarska, Švédska, Turecka, Ruska nebo dokonce Nového Zélandu či Austrálie. Pro společnost, kde Katka pracuje, je komunikace s těmito zeměmi nezbytná a jen díky ICT je pro ně finančně i časově výhodná. Fyzický přesun by byl z tohoto hlediska velmi náročný. Čeho si ale bylo možné ještě z deníkových záznamů ve vztahu k překonávané vzdálenosti všimnout, je fakt, že s pomocí ICT komunikační partneři nepřekonávají pouze vzdálenosti, které jsou pro ně v danou chvíli fyzicky nepřekonatelné. ICT využívají i k pohybu na krátké vzdálenosti (třeba i jen pár metrů). Ukázkový příklad lze najít u Adama, který po příchodu do zaměstnání komunikoval s kolegou přes mobilní aplikaci Whatsapp a jako důvod využití ICT do deníkového záznamu uvedl: „je to rychlejší a pohodlnější než za kolegou dojet, i když je jen o pár metrů vedle, po ránu jsem líný :-)...“.

Některé prostorové aspekty virtuálního pohybu komunikačních partnerů ve vztahu k fyzickému prostoru již byly zmíněny. Jak je to ale s prostorovým určením virtuálního pohybu v prostoru virtuálním? Z deníkových záznamů bylo možné identifikovat tři typy virtuálních prostorů, v nichž a mezi nimiž se komunikační partneři pohybují. Jedná se o:

- 1) Soukromý virtuální prostor
- 2) Semi-veřejný virtuální prostor
- 3) Veřejný virtuální prostor

Vymezení těchto prostorů je závislé na možnosti do těchto prostorů vstupovat. Virtuální prostory mají odlišné požadavky pro přístup. Soukromý virtuální prostor má z hlediska přístupu nejpřísnější pravidla. Do soukromých virtuálních prostorů může vstoupit pouze člověk, kterému byl tento prostor přidělen, nebo který tento prostor vytvořil, vlastní jej, má výhradní práva do něj vstoupit. Jiní lidé do něj vstupovat nemohou, pouze výjimečně s povolením od člověka, jemuž virtuální prostor „patří“. Soukromým virtuálním prostorem tak může být osobní emailová schránka, o které se zmiňuje v deníkovém záznamu téměř každý komunikační partner.

Semi-veřejný virtuální prostor je takový prostor, do něhož mohou vstupovat jen vybraní členové. Do tohoto prostoru vstupují komunikační partneři zejména při pracovní

činnosti. U Adama, Katky a Marka lze takový typ virtuálního prostoru nalézt velmi snadno. V deníkových záznamech uváděli, že si prohlíží novinky na zaměstnaneckém intranetu. Intranet lze charakterizovat jako síť, která je sdílená v rámci jedné společnosti. Právě intranet je typem semi-veřejného virtuálního prostoru, který je přístupný jen omezené skupině lidí. Je to prostor na rozhraní virtuálních prostorů veřejných a soukromých. Pro semi-veřejný virtuální prostor je možné nalézt i jiné příklady. V zaměstnání většina komunikačních partnerů často využívá specifické programy, které nejsou veřejně přístupné. Jsou to takové programy vytvořené pro specifické pracovní účely, které mnohdy využívá pouze daná firma. Je to prostor, jenž je přístupný pouze (vybraným) zaměstnancům. Katka dokonce do svého deníkového záznamu uvedla, že v práci je to jediný virtuální prostor, do kterého má povolen přístup přes pracovní počítač. Do jiných virtuálních prostorů se jiným způsobem než přes vlastní ICT (mobilní telefon) nedostane.

Do veřejného virtuálního prostoru se na rozdíl od výše zmíněných typů virtuálních prostorů dostane kdokoli, kdo má k dispozici ICT. Je to prostor přístupný široké veřejnosti. Příklad je možné najít v deníkovém záznamu Evy, která uvedla, že sleduje novinky na internetové stránce www.seznam.cz, jelikož tam zjistí „hodně informací, které jsou snadno dostupné.“ Veřejně přístupné jsou internetové prostory poskytující komukoli určité informace. Jsou to také prostory, kde je možné na tyto informace veřejně reagovat. Do veřejných virtuálních prostorů tak vstupuje každý, kdo hledá například nějaká specifická témata, údaje atd. Například Sandra na Internetu hledala informace o podnikání, Iveta sháněla kuchařské recepty a Katka často sledovala videa na Youtube. Viktor běžně vstupoval do veřejného virtuálního prostoru na sociální síti Facebook, kde se účastnil veřejných diskuzí. Takových příkladů lze ovšem najít mnohem více. Může se jednat i o možnost zavolat na telefonní číslo, které je všem k dispozici. Jsou to kupříkladu různé informační telefonní linky, linky pro sjednání různých služeb, objednání se k lékaři (čehož využila například Sandra) atd. Oproti virtuálním prostorům soukromým a semi-veřejným není pro vstup do veřejných virtuálních prostorů nutné splňovat specifické podmínky, být například součástí určité skupiny lidí, mít přístupové údaje, povolení atd.

Co se týká konkrétních ICT, které komunikační partneři pro virtuální pohyby využívají, nejčastěji se jedná o mobilní telefony a notebook/stolní počítač, obojí s připojením k Internetu. Tyto ICT využívají všichni komunikační partneři. Virtuální pohyby uskutečňují za mnoha různými účely, čemuž dokáže nejlépe vyhovět právě

mobilní telefon s připojením k Internetu. Mobilní telefon využívají za účelem komunikace s lidmi. Uskutečňují zejména telefonní hovory a přenos textových zpráv mezi lidmi, nejčastěji prostřednictvím mobilních internetových aplikací, přes emailového klienta nebo SMS. Dále jej užívají pro hledání specifických informací na Internetu, pro zábavu (hraní her, sledování videí či poslech hudby přes Internet), pro plnění administrativních záležitostí, k navigaci ve fyzickém prostoru atd. Mobilní telefon tak zastává roli pomocníka při plnění povinností, překonávání překážek i při realizaci osobních zájmů a zábavy. Podobně je komunikačními partnery využíván i notebook/stolní počítač, pouze s tím rozdílem, že jej komunikační partneři využívají na specifických místech ve fyzickém prostoru. Mobilní telefon není vázán na konkrétní prostorové určení ve fyzickém prostoru a komunikační partneři jej používají téměř všude, doma, v práci, během pohybu a na místech, kam se fyzicky přesouvají. Notebook/stolní počítač komunikační partneři využívají výhradně doma nebo v práci, a to opět pro komunikaci s lidmi, plnění povinností, hledání specifických informací, pro zábavu atd. V deníkových záznamech 4 komunikačních partnerů jsou uvedeny i virtuální pohyby uskutečňované prostřednictvím tabletu s připojením k Internetu. Pouze dva z nich jej však využívají i za jinými účely, než je zábava. Viktor a Eva tablet uplatňují při hledání specifických informací na Internetu. Viktor jej využívá i pro komunikaci s lidmi. Jiné ICT komunikační partneři nevyužívají, nebo jen v malé míře (jako například pevná linka, platební terminál komunikující s bankou atd.).

3.3.2 Vztah virtuálních pohybů k aktivitám ve fyzickém prostoru

O vlivu ICT na fyzický pohyb a jiné aktivity ve fyzickém prostoru člověka ve smyslu jeho nahrazování za snazší pohyb virtuální se stále vedou diskuze (viz kapitola 1.3). Níže bude popsáno, jak je to s vlivem ICT na fyzický pohyb a aktivity ve fyzickém prostoru komunikačních partnerů. O určitých aktivitách komunikačních partnerů lze usuzovat, že jsou vykonávané do jisté míry z povinnosti. Pokud je možné tyto činnosti vykonávat přes ICT, komunikační partneři této výhody využívají. ICT jim umožňují ušetřit čas, fyzické síly, finanční prostředky atd. V tom případě pak lze hovořit o nahrazení pohybu fyzického pohybem virtuálním. Jedná se například o aktivitu, již do svého deníkového záznamu zapsal Viktor. Uvedl, že provádí aktivity spojené se správou internetového bankovníctví. Je to typ činností, které dělá, jelikož musí mít

přehled o pohybech na svém účtu. Jak sám v deníkovém záznamu poznamenal, s využitím ICT je to však mnohem pohodlnější, do banky se přesouvat nemusí a šetří mu to čas. Také Sandra využila možnosti internetového bankovníctví. Místo toho, aby zaplatila fakturu za telefonního operátora osobně, zadala pouze příkaz k platbě přes Internet. Fyzický pohyb tak nahradila snazším a rychlejším pohybem virtuálním. Jak již bylo zmíněno, jednou z Katčinych pracovních činností je komunikace s lidmi žijícími i desítky tisíc kilometrů daleko. Vzhledem k tomu, že by byl v tomto případě fyzický pohyb pro uskutečnění osobní komunikace velmi náročný, je nahrazen snazším, rychlejším a levnějším pohybem virtuálním.

V případech, kdy komunikační partneři využívají ICT při činnostech, které nejsou nezbytně nutné, případně když tyto činnosti nelze vykonávat ve fyzickém prostoru, lze spíše hovořit o tom, že pohyb virtuální fyzický pohyb a celkově aktivity ve fyzickém prostoru doplňuje. Toto doplňování je možné také objasnit i na základě toho, že v deníkových záznamech jsou zapsány jak virtuální pohyby, tak i činnosti ve fyzickém prostoru těmito virtuálními pohybům příbuzné. To znamená, že například sociální kontakty jsou udržovány nejen na základě ICT, ale i osobně, ve fyzickém prostoru a naopak. Oproti tomu u výše zmíněných příkladů o nahrazování fyzického pohybu pohybem virtuálním to neplatí, jelikož v deníkových záznamech nelze k těmto virtuálním pohybům přiřadit tomu odpovídající, příbuzný fyzický pohyb. Komunikační partneři jej totiž nevykonávají, i přesto, že je to možné. Například Viktor by mohl dojít do banky, aby získal přehled o svém účtu. Tato aktivita se však v jeho deníkovém záznamu neobjevuje. Nahradil ji snazším virtuálním pohybem. Doplnění aktivit ve fyzickém prostoru virtuálním pohybem se projevuje například u nakupování jedné z komunikačních partnerek. Katka nakupuje zejména v kamenných obchodech jako ostatní komunikační partneři. Doplnuje to však ještě nakupováním na Internetu. Ať už z důvodu, že je to snazší, levnější a rychlejší než realizovat fyzický pohyb do kamenného obchodu, nebo je zboží obecně na Internetu levnější. Ve všech těchto případech, se jedná o doplnění fyzického pohybu a aktivity ve fyzickém prostoru pohybem virtuálním, jelikož fyzický pohyb do kamenných obchodů a nakupování v nich absolvuje stále. O nahrazení by se mohlo jednat pouze v případě, že bychom se zaměřili na nakupování konkrétního zboží, kdy by Katka například nahradila nakupování oblečení v kamenných obchodech nakupováním oblečení pouze na Internetu, z deníkových záznamů ale toto nevyplývá.

Komunikační partneři stále vykonávají fyzický pohyb, dojíždějí do práce, za nákupy, udržují osobní (přímé, tzv. face-to-face) sociální kontakty atd. Otázkou zůstává, z jakého důvodu tyto fyzické pohyby nadále vykonávají a nenahrazují je plně pohyby virtuálními. Nejčastějšími důvody uskutečňování virtuálního pohybu, které komunikační partneři v deníkových záznamech zmiňovali, jsou pohodlí, rychlost, usnadnění života, šetření času, možnost plánování/reorganizace času či možnost překonat velkou fyzickou vzdálenost. Předpokladem je, že fyzické pohyby, které komunikační partneři nenahrazují pohyby fyzickými, jsou pohyby, které nahradit virtuálními z různých důvodů nelze (například pohyb za prací je podmínkou pro její vykonávání), nebo se jedná o fyzické pohyby, které komunikační partneři i přes výše zmíněné výhody, které jim ICT nabízejí, úplně nahradit virtuálními nechtějí (jako například setkávání s přáteli). Co je však důležité, téměř neomezená možnost přístupu k Internetu, telefonnímu signálu a jiným prostředkům komunikace a informování, komunikačním partnerům umožňuje každodenní aktivity ve fyzickém i virtuálním prostoru lépe organizovat. ICT jsou významným prostředkem pro plánování a (re)organizaci jejich času. Umožňují jim dělat i změny na poslední chvíli a tím měnit jakýkoli pohyb. Plánování času je možné pozorovat například při používání ICT pro vyhledávání jízdních řádů, informací o místech, které hodlali komunikační partneři navštívit, nebo také při virtuální komunikaci uskutečňované za účelem osobního setkání. ICT jim určitým způsobem dává svobodu v uspořádání každodenních činností, možnost nebýt vázán na prostorové a časové určení. Může to být ale i omezení v tom, že jsou komunikační partneři kdykoli pro kohokoli dostupní, tudíž můžou být nuceni měnit své plány na základě rozhodnutí jiných.

V deníkových záznamech komunikačních partnerů lze identifikovat i významnou provázanost, kauzalitu pohybů. Virtuální pohyb může iniciovat pohyb fyzický a naopak. Katka se kupříkladu přes ICT domluvila s kamarádkou, že se setkají v Praze. Po příjezdu do Prahy poslala kamarádce SMS, kde a v kolik se přesně setkají. Na základě toho, co jí pak kamarádka odpověděla, se Katka pohybovala ve fyzickém prostoru. Jiný příklad v Katčině deníkovém záznamu je spojen s nakupováním. Katka se přesunula za nákupy do kamenného obchodu, nakonec se ale rozhodla, že si zboží nekoupí, jelikož pomocí mobilního telefonu na Internetu zjistila, že ho mají v internetovém obchodě levnější. Fyzický pohyb (jízda do obchodu) tak vyvolal pohyb virtuální (porovnávání cen zboží na Internetu) a ten vyvolal další pohyb virtuální (objednání zboží na Internetu) a ten

zapříčinil nakonec pohyb fyzický (pohyb lidí transportujících zboží). Zároveň je také zajímavé, že v tomto případě virtuální pohyb čas nešetří. Pokud je totiž nutné pro realizaci aktivity na virtuální pohyb navázat další pohyby, může být z hlediska času méně výhodný.

Díky virtuálnímu pohybu a neustálému prolínání virtuálního prostoru s prostorem fyzickým, ke kterému u komunikačních partnerů dochází, je obtížné mezi prostory jasně vymezit hranice, ostře je od sebe oddělit. Hranice mizí ale i u prostorů, které lze vymezit podle účelu jejich primárního využití. Například pracovní prostor se mísí s prostorem osobním/rodinným a naopak, tak, jak je to u následujících komunikačních partnerů. Adam si během pracovní činnosti povídal přes mobilní aplikaci Whatsapp s přítelkyní, která byla v danou chvíli doma. Oba si sdělovali, co zároveň dělali a co se u nich zároveň děje. Adam se tak virtuálně přemístil ze zaměstnání domů a naopak jeho přítelkyně z domova k němu do zaměstnání. U Sandry lze dokonce identifikovat virtuální prolínání 3 fyzických prostorů a 1 virtuálního, v němž se setkává se svou maminkou a sestrou v momentě, kdy s nimi komunikuje přes mobilní aplikaci Whatsapp a kdy si sdělují, co zažívají a co se děje na místě, kde se fyzicky vyskytují. K odstraňování hranic nedochází ale jen při komunikaci. V zaměstnání například hledala Katka osobní informace na Internetu pomocí mobilního telefonu, připojovala se k sociální síti Facebook a přemísťovala se tak na více míst zároveň. ICT tak do jisté míry umožňují komunikačním partnerům poznávat či ovládat dění v jiných prostorech než v těch, v nichž se aktuálně fyzicky nacházejí. Z prostorů, které moc neznáme a nevyznáme se v nich, se můžeme díky ICT dostat tam, kde to známe, ať už fyzicky s pomocí navigace, jejíž pokyny k pohybu ve fyzickém prostoru budeme následovat tak, jak to dělal například Adam, který se s pomocí navigace autem pohyboval v prostoru, kde to neznal. Nebo je možné se na místa, kde to známe, dostat alespoň virtuálně při komunikaci přes ICT s lidmi, kteří vyprávějí o místě, které jsme navštívili také. Sandra se například díky virtuální komunikaci se sestrou a maminkou při jízdě vlakem virtuálně dostává do jejich domovů. Nebo se lze naopak ze známých prostorů dostat tam, kde to neznáme. Příklad uvedl do deníkového záznamu Matěj, a to procházení informací na Internetu o místě, které by chtěl navštívit. Toto místo ve fyzickém prostoru tak již virtuálně poznával pomocí virtuálního pohybu.

3.3.3 Paralelně vykonávané aktivity

Člověk v daný čas nemusí být zaměstnán pouze jednou činností. V některých případech, zejména právě při využívání ICT, je možné vykonávat více činností (tedy i pohybů) současně. Na základě předcházející analýzy statistických dat z ČSÚ a dat poskytnutých společností Median bylo zjištěno, že je důležité zaznamenávat i aktivity paralelně probíhající během jiných aktivit. Pak může být využívání ICT totiž mnohem častější, než je z uvedených dat patrné. Komunikační partneři vyplňovali nejen činnosti primární, uvažované jako hlavní, ale i paralelní aktivity, jimiž jsou myšleny aktivity sekundární, vedlejší, které vykonávají komunikační partneři současně s aktivitami hlavními. Tyto aktivity vyplňovali na základě toho, jaký daným činnostem přisuzovali význam. Většinou vyplňovali pouze jednu aktivitu jako primární a případně jednu či více činností paralelních. Téměř nikdy nevyplnili více aktivit primárních, přestože mohli. Bylo zpozorováno, že jen velmi zřídka dochází k situacím, kdy komunikační partneři vykonávají pouze jednu aktivitu. Činnostmi, při nichž nedělají zároveň činnosti jiné, jsou většinou nezbytnými součástmi dne. Jde zejména o spánek, stravování se, hygienu, úklid a jiné fyzické pracovní činnosti nebo o osobní (přímou, tzv. face to face) komunikaci. Role paralelně vykonávaných činností je tak velmi významná. Kromě základních typů pohybů, které byly popsány výše, lze vymezit i typy paralelních činností, zahrnující kombinace fyzických pohybů, činností ve fyzickém prostoru bez fyzického pohybu a virtuálních pohybů, které jsou synonymem pro virtuální činnosti, jak již bylo zmíněno v kapitole 3.3.1. Všechny typy těchto paralelně vykonávaných činností jsou uvedeny v tabulce 4. Některé konkrétní příklady typů paralelně vykonávaných činností, které komunikační partneři do deníkových záznamů zapsali, jsou uvedeny v tabulce 5.

Tabulka 4 Typy paralelně vykonávaných činností

Typy paralelně vykonávaných činností	
1. Virtuální pohyby	Virtuální pohyby uskutečněné prostřednictvím komunikace s lidmi
	Virtuální pohyby bez komunikace s lidmi
	Virtuální kombinované pohyby
2. Fyzické pohyby	Fyzické pohyby lidí
	Fyzické pohyby lidí a předmětů
3. Fyzické pohyby lidí + virtuální pohyby	Fyzické + virtuální pohyby uskutečněné prostřednictvím komunikace s lidmi
	Fyzické + virtuální pohyby bez komunikace s lidmi
	Fyzické + virtuální kombinované pohyby
4. Virtuální pohyby + činnosti ve fyzickém prostoru bez fyzického pohybu	Virtuální pohyby uskutečněné prostřednictvím komunikace s lidmi + činnosti bez fyzického pohybu
	Virtuální pohyby bez komunikace s lidmi + činnosti bez fyzického pohybu
	Virtuální kombinované pohyby + činnosti bez fyzického pohybu
5. Fyzické pohyby lidí + činnosti ve fyzickém prostoru bez fyzického pohybu	
6. Fyzické pohyby lidí + virtuální pohyby + činnost bez fyzického pohybu	Fyzické + virtuální pohyby uskutečněné prostřednictvím komunikace s lidmi + činnosti bez fyzického pohybu
	Fyzické + virtuální pohyby bez komunikace s lidmi + činnosti bez fyzického pohybu
	Fyzické + virtuální kombinované pohyby + činnosti bez fyzického pohybu
7. Činnosti ve fyzickém prostoru bez fyzického pohybu	

Zdroj: vlastní šetření

Tabulka 5 Příklady paralelně vykonávaných činností

		Fyzický prostor			Virtuální prostor	
		Fyzické pohyby lidí	Fyzický prostor Činnosti ve fyzickém prostoru bez fyzického pohybu	Fyzické pohyby předmětů	Virtuální pohyby s komunikací s lidmi	Virtuální pohyby bez komunikace s lidmi
Fyzický prostor	Fyzické pohyby lidí	Chůze ve vagónu při jízdě vlakem*	Jízda autem + povídání se spolujezdcem	Přesun mobilního telefonu umožněný díky pohybu člověka, který má mobilní telefon u sebe při jízdě autobusem*	Jízda vlakem + komunikace s kamarádem přes Messenger	Jízda autobusem + vyhledávání jízdních řádů na Internetu přes mobilní telefon
		Jízda autobusem + chůze v autobuse + povídání s přítelkyní			Jízda vlakem + poslech hudby online na mobilním telefonu + komunikace s kamarády přes Messenger	
	Činnosti ve fyzickém prostoru bez fyzického pohybu	Jízda autem + povídání se spolujezdcem	Vaření + povídání s přítelem		Sledování televize online + komunikace přes Messenger s kamarádkou	Sledování televize + vyhledávání informací na Internetu
		Jízda autem + povídání se spolujezdcem + poslech radia			Telefonování + práce ve specifických programech na notebooku + povídání s kolegou	
Virtuální prostor	Virtuální pohyby s komunikací s lidmi	Jízda vlakem + komunikace s kamarádem přes Messenger	Sledování televize + komunikace přes Messenger s kamarádkou		Telefonování + odpovídání na email	Telefonování + práce ve specifických programech na notebooku
		Jízda autem + komunikace s kamarádem přes Messenger + povídání se spolujezdcem			Komunikace s kamarádkou přes Messenger + komunikace se sestrou a matkou přes Whatsapp + poslech hudby online	
	Virtuální pohyby bez komunikace s lidmi	Jízda autobusem + vyhledávání jízdních řádů na Internetu přes mobilní telefon	Sledování televize + vyhledávání informací na Internetu		Telefonování + práce ve specifických programech na notebooku	Hledání informací na Internetu + poslech hudby online
		Cesta na tramvaj s kamarádkou + povídání s kamarádkou + vyhledávání jízdních řádů na Internetu přes mobilní telefon			Zodpovídání emailů + poslech hudby online + práce ve specifických programech na notebooku	

*příklad paralelního vykonávání pohybů, který bylo možné z deníkových záznamů vydedukovat, komunikační partneři jej však takto nezapisovali

Zdroj: vlastní šetření

ICT jsou součástí každodenních činností všech komunikačních partnerů. Poskytují jim větší možnosti v efektivním využití času, umožňují jim vykonávat více činností různého typu zároveň. To dokonale vystihuje Markova poznámka, kterou do deníkových záznamů často zapisoval: „jsem multifunkční“. Marek byl zároveň jediným, který připisoval primární význam více činnostem vykonávaným ve stejnou chvíli, a to těm, které byly vykonávány prostřednictvím ICT. Paralelní činnosti tak pro něj nemusely mít vždy význam jako činnosti vedlejší, méně významné, právě naopak.

První typ paralelních činností, virtuální pohyby, uvedený v tabulce 4, zahrnuje všechny druhy virtuálních pohybů vykonávaných paralelně. Může se tak jednat o vykonávání dvou či více virtuálních pohybů uskutečněných prostřednictvím komunikace s lidmi nebo dvou či více virtuálních pohybů, při nichž komunikace s lidmi neprobíhá. Může ale také jít o vykonávání virtuálních kombinovaných pohybů, to znamená současné vykonávání virtuálních pohybů uskutečněných prostřednictvím komunikace s lidmi a virtuálních pohybů, při nichž komunikace s lidmi neprobíhá. Příklady všech těchto paralelně vykonávaných virtuálních pohybů jsou uvedeny v tabulce 5. Pro komunikační partnery je běžný zejména poslední zmiňovaný typ, tedy paralelně vykonávané virtuální kombinované pohyby. První dva druhy paralelně vykonávaných virtuálních pohybů u nich nejsou příliš časté. Komunikační partneři využívají možnosti komunikovat přes ICT a zároveň vykonávat přes ICT jiné činnosti nejčastěji při pracovní činnosti. V zaměstnání komunikuje přes mobilní telefon nebo email a zároveň pracuje ve specifických programech například Adam, Katka, Marek nebo Petr. Účelem virtuálně zprostředkované komunikace však nejsou pouze okolnosti týkající se pracovní činnosti, kterou v tu chvíli komunikační partneři vykonávají prostřednictvím ICT. Naopak komunikační partneři často kombinují pracovní a osobní záležitosti. Komunikují prostřednictvím ICT s osobami, s nimiž neřeší pouze pracovní povinnosti, ale i témata osobního života. Tím se opět dostáváme k tomu, co již bylo zmiňováno v kapitole 3.3.2, a to k prolínání prostorů, k zeslabování hranic mezi prostory osobními/rodinnými a pracovními, které je během tohoto typu paralelně vykonávaných aktivit u komunikačních partnerů velmi časté.

Druhým typem paralelně vykonávaných činností jsou fyzické pohyby. Jedná se o souběžné vykonávání dvou či více fyzických pohybů lidí nebo současné vykonávání fyzických pohybů lidí a předmětů. V deníkových záznamech žádný příklad tohoto typu komunikační partneři nezapsali, přesto však bylo možné některé příklady z činností

zapsaných v deníkových záznamech vydedukovat. Dalo by se například uvažovat o tom, že při jízdě ve vlaku, jímž Matěj nebo Sandra cestovali, se zároveň také procházeli, a to třeba ve chvíli, kdy hledali volné místo k sezení, nebo při chystání se k výstupu z vlaku. Mohlo by se také jednat o jakýkoli fyzický pohyb komunikačních partnerů na jiné místo, při němž mají s sebou osobní věci nebo ICT jako třeba mobilní telefon, a kdy dochází k souběžnému vykonávání fyzického pohybu předmětů a fyzického pohybu lidí.

Třetí typ paralelně vykonávaných činností zahrnuje pohyby virtuální probíhající současně s fyzickými pohyby lidí a naopak. Při fyzickém pohybu je pohyb virtuální u komunikačních partnerů velmi častý. Komunikační partneři často využívali ICT ke zjištění a uplatnění informací pro pohyb fyzický. Ať už se jedná o jednorázové vyhledání informací o dané cestě fyzickým prostorem. Například týkající se jízdních řádů, tedy v kolik a odkud jedou požadované dopravní spoje, které hledal při cestě na tramvajovou zastávku Matěj. Nebo se jedná o uplatnění informací poskytovaných navigačními systémy (například i v mobilním telefonu) během celé cesty, tak jako je využil Adam při výletu na hrad Houska, nebo Marek, který se z letiště v německém Braunschweigu snadno dostal do hotelu ve Wolfsburgu jen díky navigaci zabudované v autě. Uvedl také, že mapu v jiné podobě než elektronické nepoužívá, využití navigace je pro něj snazší a pro hledání tras nejvhodnější. Virtuální pohyby během fyzických pohybů tak umožňují mít do jisté míry kontrolu nad fyzickým prostorem a pohybem v něm. S pomocí ICT je snazší fyzický prostor poznávat a překonávat v něm případné překážky nebo se jim dokonce úplně vyhýbat. ICT mohou být i prostředkem, jak efektivně využít čas během pohybu v prostoru fyzickém. Výhodou při provádění virtuálního pohybu během pohybu fyzického je šetření času, který je pak možné využít na jiné aktivity. Běžnou ICT využívanou během cest fyzickým prostorem je mobilní telefon s připojením k Internetu, jelikož dokáže splnit rozličné požadavky komunikačních partnerů a usnadňuje jim pohyb ve fyzickém prostoru i tím, že dokáže přebírat roli jiných přístrojů. S ohledem na funkce, které mobilní telefon komunikačních partnerů nabízel, fungoval často nejen jako prostředek ke komunikaci a k získávání informací, ale například i jako fotoaparát či přehrávač hudby bez nutnosti připojení k Internetu. Sandra do deníkového záznamu uvedla, že jela vlakem do Prahy, zároveň komunikovala přes mobilní aplikaci Messenger s kamarády a přes SMS ještě s přítelem a k tomu navíc poslouchala hudbu sdílenou přes Internet. Kdyby její jedinou aktivitou byl fyzický pohyb, virtuální pohyb by neprováděla vůbec nebo by jej prováděla dle potřeb v jiný, pro tuto činnost vyhrazený

čas. Na ostatní aktivity by tak ale zbývalo méně času, případně by nakonec některé aktivity vůbec být vykonávány nemohly z důvodu časového nedostatku. Stejný případ je možné zaznamenat i u Katky, která cestovala autobusem do Prahy a během jízdy si psala přes mobilní aplikaci Messenger s kamarádkou, s níž se měla v Praze setkat. Samozřejmě je však virtuální pohyb při fyzickém pohybu vykonáván i za účelem zábavy. Zejména při fyzickém pohybu, který je vykonáván pasivně, to znamená, že se člověk přesouvá za pomoci dopravních prostředků, které neřídí, neovládá. Komunikační partneři využívali možnosti být více aktivní alespoň ve virtuálním prostoru. Zároveň uplatňovali možnost být na více místech ve stejný čas.

U čtvrtého typu paralelně vykonávaných činností se jedná o propojení pohybů virtuálních a činností bez fyzického pohybu. Komunikační partneři tak souběžně vykonávali virtuální pohyb za účelem komunikace s lidmi a zároveň určitou činnost bez fyzického pohybu, nebo virtuální pohyb, jehož záměrem nebyla komunikace s lidmi, současně s činnostmi bez fyzického pohybu. Nebo dokonce vykonávali souběžně oba typy virtuálních pohybů s činnostmi bez fyzického pohybu. Nejčastějším příkladem komunikace komunikačních partnerů uskutečněné pomocí ICT a současného vykonávání činnosti bez provádění fyzického pohybu je zaslání SMS či textových zpráv přes Internet (na sociálních sítích, v mobilních aplikacích...) při sledování televize nebo při osobní komunikaci s jinými lidmi. U kombinace virtuálního pohybu bez komunikace s lidmi a činnosti ve fyzickém prostoru bez fyzického pohybu bylo zjištěno, že ICT komunikačním partnerům umožňuje spojit čas volný a pracovní, to znamená, že pracovní činnosti si zpříjemňují využíváním ICT pro zábavu. Příklad je možné najít u Matěje a jeho již zmiňované brigády, kdy ručně zpracovával určité podkladové dokumenty a zároveň sledoval dokumentární videa na Internetu. Současné vykonávání virtuálních kombinovaných pohybů a činností bez fyzického pohybu je u komunikačních partnerů spíše ojedinělé, jelikož vyžaduje specifické podmínky, respektive závisí na konkrétních aktivitách a míře pozornosti, kterou jim komunikační partneři musejí věnovat. Přesto však lze například u Sandry takový příklad nalézt. Sandra vlastní televizi, která vysílá program přes Internet a volí si tak sama, na co se bude dívat. Do deníkového záznamu zapsala, že při snídani sledovala internetový program na televizi a zároveň komunikovala přes mobilní aplikaci Whatsapp se svou sestrou. Dokázala tak v jediný okamžik zkombinovat virtuální pohyb uskutečněný za účelem komunikace se sestrou, virtuální

pohyb bez komunikace díky Internetu a televizi k němu připojené a konzumaci snídaně jako činnost bez fyzického pohybu.

Pátý typ paralelně vykonávaných činností zahrnuje vykonávání fyzického pohybu a činnosti ve fyzickém prostoru bez fyzického pohybu. Většina fyzických pohybů komunikačních partnerů byla doplněna jinou činností zejména s cílem zabavit se během cesty. Nejčastější byly přesuny dopravním prostředkem a osobní komunikace se spolujezdcem či poslech rádia. Matěj si kupříkladu během jízdy metrem četl knihu. Je zřejmé, že fyzický pohyb je komunikačními partnery velmi často brán jako povinnost, kterou je nutné si něčím zpříjemnit, jelikož zabírá větší množství času. U druhého typu paralelně vykonávaných činností, souběžného vykonávání dvou či více fyzických pohybů bylo zmíněno, že do deníkových záznamů žádný příklad tohoto typu paralelně vykonávaných činností komunikační partneři neuvedli, přestože by se z některých jejich činností, které zapisovali, dal příklad vydedukovat (viz tabulka 5). V případě kombinace dvou fyzických pohybů a činnosti ve fyzickém prostoru bez fyzického pohybu je situace stejná, komunikační partneři nevykonávali současně žádné činnosti, které by mohly být příkladem dvou paralelně vykonávaných fyzických pohybů a činnosti ve fyzickém prostoru bez fyzického pohybu. Opět je ale možné na základě některých činností z deníkových záznamů příklad tohoto typu uvést. Mohlo by se jednat o případ, kdy jel Matěj společně se svou přítelkyní autobusem a zároveň si povídali. Dá se tak uvažovat, že během jízdy se v autobuse ještě pohybovali, a to například, když při jízdě hledali místo k sezení nebo ve chvíli, kdy se chystali vystoupit a přesunuli se ke dveřím předtím, než autobus zastavil.

U šestého typu paralelně vykonávaných činností dochází ke kombinaci nejvíce aktivit různého typu najednou. Jedná se o současné vykonávání virtuálního pohybu, fyzického pohybu a činností bez fyzického pohybu. Je to typ paralelně vykonávaných činností, který byl u komunikačních partnerů nejméně častý. Příklad je možné najít v Markově deníkovém záznamu. S kamarádem si během cesty autem do práce povídal a současně sledoval na mobilním telefonu s připojením k Internetu sociální síť Facebook, kontroloval osobní emailovou schránku a komunikoval s přáteli prostřednictvím mobilních aplikací Whatsapp a Messenger. Dá se předpokládat, že nejčastěji k tomuto typu paralelně vykonávaných činností dochází stejně jako u paralelně vykonávaných virtuálních a fyzických pohybů lidí zejména při přesunu pěšky nebo dopravním prostředkem, který člověk neřídí. U komunikačních partnerů byl tento typ identifikován

pouze při jízdě dopravním prostředkem, který řídil někdo jiný. Dalo by se tak říci, že se jedná především o pasivně vykonávaný fyzický pohyb, který je svázán s virtuálním pohybem. Naopak aktivně vykonávaný fyzický pohyb dopravními prostředky (tedy vyjma chůzi) je spíše překážkou pro současné vykonávání virtuálního pohybu.

V deníkových záznamech komunikačních partnerů lze najít velmi často i příklady posledního typu paralelně vykonávaných aktivit, který zahrnuje paralelní vykonávání jakýchkoli činností ve fyzickém prostoru bez fyzického pohybu, které byly vykonávány na jednom konkrétním místě ve fyzickém prostoru. V souvislosti s trajektorií pohybů komunikačních partnerů se tak tyto činnosti odehrávaly ve stanicích, kde komunikační partneři trávili delší dobu. Když byly komunikační partneři doma, jednalo se o současnost odpočinkových, volnočasových aktivit (sledování televize, čtení, poslech hudby), vykonávání základních potřeb (stravování, hygiena, úklid) nebo osobní komunikace. Příkladem uvedeným v deníkovém záznamu Evy nebo Katky je současné sledování televize, komunikace s přítelem a příprava či konzumace jídla. V zaměstnání komunikační partneři současně vykonávali aktivity jako manuální práce, osobní komunikace, stravování, poslech hudby. V kamenném obchodě, který byl také velmi častou stanicí komunikačních partnerů, kde trávili delší dobu, se jednalo o paralelně probíhající osobní komunikaci s vybíráním zboží.

Na organizaci každodenních aktivit komunikačních partnerů mají všechny paralelně vykonávané činnosti velký dopad, a to především z hlediska využití času. Umožňují jim čas efektivně využít a rozdělit do celého dne. Zejména díky ICT jsou paralelně vykonávané aktivity u komunikačních partnerů velmi časté. V organizaci každodenních aktivit komunikačních partnerů se proto nejvíce projevují paralelně vykonávané aktivity, jejichž součástí jsou právě virtuální pohyby. Na základě ICT komunikační partneři komunikují s lidmi ohledně situací, procesů, které probíhají nebo teprve nastanou a umožňují jim tak organizovat aktivity vykonávané současně během této komunikace i aktivity paralelně vykonávané v určitém okamžiku v budoucnosti. Umožňují jim také vyskytovat se v jeden čas zároveň na dvou místech, propojovat prostory osobní s pracovními atd. Virtuální pohyby bez komunikace s lidmi komunikačním partnerům dávají možnost zpříjemňovat si nezbytné (povinné) aktivity ve fyzickém prostoru, tedy fyzický pohyb a činnosti ve fyzickém prostoru bez fyzického pohybu, jako je například pracovní činnost. Pokud komunikační partneři vykonávají více virtuálních pohybů současně, většinou je uskutečňují pomocí více typů ICT. Pasivně

vykonávané fyzické pohyby, tedy transport pomocí dopravních prostředků, které řídí někdo jiný, jsou komunikačními partnery téměř vždy uskutečňovány současně s virtuálními pohyby. Pasivně vykonávané fyzické pohyby jimi nejsou považovány za příliš smysluplné využití času, snaží se tak tento čas využít i jiným způsobem, buďto účelněji nebo jen pro „zkrácení“ dlouhé chvíle, zabavení se. Co se týká počtu současně vykonávaných činností, komunikační partneři nejčastěji prováděli dva typy činností. Kombinace více jak tří různých aktivit byla u komunikačních partnerů spíše výjimečná, samozřejmě však v závislosti na konkrétních aktivitách. Některé činnosti, jako právě pasivní fyzický pohyb, nevyžadují velkou pozornost komunikačních partnerů, tudíž jim dovolují vykonávat je současně s aktivitami, kterým musí komunikační partneři naopak věnovat pozornosti více.

Co se týče všech jednotlivých typů paralelních činností, v jejich označení rozepsaném v tabulce 4 není uvažován význam toho, která činnost je hlavní a která vedlejší. Přesto je však možné konkrétní současně vykonávané činnosti řadit v jiném pořadí podle významu, který jim komunikační partneři přiřadili. Právě na základě toho, do kterých kategorií (primární aktivity x paralelní aktivity) komunikační partneři činnosti zapisovali, však lze uvést některá specifika, a to zejména v souvislosti s využíváním ICT. Zpozorován byl proces, kdy komunikační partneři vykonávali určitou hlavní činnost ve fyzickém prostoru a v určité chvíli nastala změna vlivem ICT v tom smyslu, že se tato hlavní činnost stala činností vedlejší a hlavní aktivitou se stalo využívání ICT. Například Katka do deníkového záznamu zapsala, že vařila oběd. Posléze jí napsal přítel přes mobilní aplikaci Whatsapp, proto vaření oběda odsunula do pozadí a začala virtuálně komunikovat s přítelem. Vaření oběda však nepřerušila a po této virtuální komunikaci se vaření oběda stalo opět hlavní činností. Neznamená to však, že se vždy hlavní činnosti ve fyzickém prostoru vlivem náhlého využívání ICT mění na vedlejší. Katka totiž při vaření oběda začala zapisovat své činnosti do deníkového záznamu, tuto činnost však uvedla jako vedlejší a vaření oběda zůstalo nadále činností hlavní. Také nelze říci, že hlavními činnostmi jsou většinou činnosti ve fyzickém prostoru nebo naopak virtuální pohyby. ICT jsou ale hlavním nástrojem umožňujícím vykonávat činnosti paralelně. A stejně tak virtuální pohyby uvedené jako hlavní aktivity se mohou vlivem fyzických aktivit přesunout mezi aktivity vedlejší. Například Marek v zaměstnání pracuje ve specifických programech na notebooku a komunikuje prostřednictvím emailů. Tuto činnost uvádí jako hlavní. Ve chvíli, kdy však při této činnosti musel zároveň osobně

komunikovat s kolegou, pracovní činnost na notebooku zařadil v deníkovém záznamu jako vedlejší a hlavní byla osobní komunikace s kolegou. Poté, co s kolegou domluvil, se stala pracovní činnost na notebooku opět aktivitou hlavní. Odsunutí virtuálního pohybu na místo vedlejších činností vlivem fyzického pohybu nebylo u komunikačních partnerů zaznamenáno, pohybem fyzickým totiž docházelo spíše k úplnému přerušení virtuálních pohybů než k přesunutí do kategorie vedlejších aktivit. Aktivity, které komunikační partneři uváděli v deníkovém záznamu jako paralelní, jsou v diplomové práci uvažovány jako vedlejší. To však neznamená, že, kdyby je nevykonávali současně s primárními činnostmi, nevykonávali by je vůbec. Vzhledem ke kapitole 3.3.4, která bude následovat, je pravděpodobné, že by některé činnosti zaznamenané jako vedlejší, komunikační partneři prováděli i jako hlavní a vyhranili by si pro ně jiný čas. Záleží totiž na rozhodnutí konkrétního komunikačního partnera, zda činnosti, které lze vykonávat paralelně, dělá střídatě a pokaždé je přerušuje jinou aktivitou, nebo zda tyto aktivity vykonává současně.

3.3.4 Fragmentace aktivit

Při hodnocení sledu činností, které komunikační partneři vykonávali, bylo zjištěno, že záleží na tom, jaké možnosti k uspořádání činností v aktuální chvíli mají. Závisí například na rozhodnutí komunikačních partnerů, zda chtějí vykonávat činnosti paralelně s jinými aktivitami, nebo spíše různé aktivity střídat, přerušovat je a opět se k nim vracet. Samozřejmě však také záleží na konkrétním typu aktivity a časoprostorové určení komunikačních partnerů, jelikož lokalizace komunikačních partnerů v čase a fyzickém prostoru ovlivňuje možnosti vykonávat činnosti paralelně. Podle zápisů v deníkových záznamech bylo zpozorováno, že někteří vykonávali dvě činnosti paralelně a jiní je vykonávali střídatě v kratších intervalech. Na základě toho by se dalo říci, že při snaze vykonávat variabilně více aktivit dochází buď k paralelně vykonávaným aktivitám, které byly popsány v předcházející kapitole, nebo k fragmentaci aktivit, jež bude předmětem této kapitoly.

K fragmentaci aktivit dochází zejména kvůli častému využívání ICT, jak již bylo zmíněno v kapitole 1.2.1. Nemusí se však jednat jen o fragmentaci aktivit virtuálních, na něž se zaměřila Couclelis (2009). Na základě deníkových záznamů bylo zpozorováno, že k fragmentaci může docházet i u aktivit ve fyzickém prostoru, a to buď vlivem ICT,

nebo vlivem jiných fyzických aktivit. Fragmentace tak probíhá u těchto aktivit vykonávaných komunikačními partnery:

- 1) Virtuální pohyby
 - a) Uskutečněné prostřednictvím komunikace s lidmi vyskytujícími se fyzicky na jiném místě
 - b) Uskutečněné za jiným účelem, než je komunikace s lidmi
- 2) Činnosti vykonávané ve fyzickém prostoru bez fyzického pohybu
- 3) Fyzické pohyby lidí

Možné příčiny fragmentace aktivit jsou rozepsány v tabulce 6. Ta zároveň uvádí příklady fragmentace aktivit uvedené v deníkových záznamech komunikačních partnerů.

Tabulka 6 Příklady fragmentace aktivit

Fragmentace aktivit		Příčina fragmentace			
		Virtuální pohyby uskutečněné prostřednictvím komunikace s lidmi	Virtuální pohyby bez komunikace s lidmi	Činnosti ve fyzickém prostoru bez fyzického pohybu	Fyzické pohyby lidí
Virtuální prostor	Fragmentace virtuálních pohybů uskutečněných prostřednictvím komunikace s lidmi	Komunikace s kamarádem přes Messenger přerušovaná komunikací s jiným kamarádem přes tutéž aplikaci		Komunikace na sociální síti Facebook přerušovaná přípravou jídla	Komunikace s kamarádem přes Messenger přerušovaná přesouváním se do centra Prahy
	Fragmentace virtuálních pohybů bez komunikace s lidmi	Pracovní činnost ve specifických programech na počítači dočasně přerušovaná komunikací s klientem	Pracovní činnost ve specifických programech na počítači dočasně přerušovaná jinou činností na počítači	Pracovní činnost ve specifických programech na počítači dočasně přerušovaná obědem	
Fyzický prostor	Fragmentace činností ve fyzickém prostoru bez fyzického pohybu	Příprava jídla dočasně přerušovaná telefonátem s příbuzným	Úklid domácnosti přerušovaný zápisem činností do deníkového záznamu přes ICT*	Čtení článků přerušované psaním poznámek a osobní komunikací s přítelem	
	Fragmentace fyzických pohybů lidí			Jízda autem dočasně přerušovaná vyzvednutím spolujezdce**	

*Vyplňování deníkového záznamu však bylo vyvoláno uměle

**Příklad, který byl z deníkového záznamu komunikačního partnera spíše vydedukován (komunikační partner činnost zapsal jinak)

Zdroj: vlastní šetření

Virtuální pohyb komunikační partneri vykonávají nejen paralelně s jinými aktivitami, ale i přerušovaně vlivem jiných aktivit. Fragmentace virtuálních pohybů probíhala u aktivit komunikačních partnerů podobně, jak jej popsala Couclelis (2009). Znamená to, že virtuální pohyby byly vykonávány prakticky během celého dne s přestávkami, v kratších intervalech. ICT umožňují komunikačním partnerům virtuální pohyb vykonávat a zároveň v danou chvíli přerušit a vrátit se k němu později. Fragmentace byla zpozorována zejména u virtuální komunikace, ale i při virtuálním pohybu nezahrnujícím komunikaci s lidmi. V oblasti virtuální komunikace (zejména při zasílání textových zpráv) není nutné dopodrobna vysvětlovat, jak snadno k fragmentaci dochází. Například Katka si přes mobilní aplikaci Messenger psala s kamarády celý den, podle toho, jak jí zrovna odpovídali. Stejně tak Sandra. Fragmentace tohoto virtuálního pohybu vzniká u komunikačních partnerů samovolně, na základě činností jiných lidí, tedy, zda odpovídají hned či nikoli. Nebo vzniká na základě rozhodnutí komunikačních partnerů, kteří raději aktivitu střídají s jinými aktivitami, než aby ji vykonávali po delší dobu. Fragmentace virtuálního pohybu uskutečněného za účelem komunikace s lidmi může být ovšem vyvolána konkrétními aktivitami, které virtuálně zprostředkovanou komunikaci komunikačních partnerů přerušují, především jiným virtuálním pohybem uskutečněným za účelem komunikace s lidmi. Příkladem, který se vyskytl například v Sandřině deníkovém záznamu, je komunikace přes mobilní aplikace Messenger nebo Whatsapp s kamarádem přerušovaná komunikací přes tytéž aplikace s jinými kamarády. Virtuálně uskutečněná komunikace může být rozčleněna do více časových úseků i vlivem činnosti ve fyzickém prostoru bez fyzického pohybu. Viktor například na sociální síti Facebook komunikoval s lidmi v jedné diskuzní skupině. Tuto činnost dvakrát přerušil kvůli přípravě jídla. Fyzický pohyb přerušuje virtuální pohyb uskutečněný prostřednictvím komunikace s lidmi například u Katky. Když cestovala z Mladé Boleslavi do centra Prahy, využívala chvíli, kdy se nepohybovala (například při čekání na autobus, na metro), pro komunikaci s kamarádem přes mobilní aplikaci Messenger. Když se opět pohybovala fyzickým prostorem, komunikovat s tímto kamarádem dočasně přestala a pokračovala v tom opět, když čekala na další spoj. Vlivem virtuálního pohybu bez komunikace s lidmi k fragmentaci virtuálního pohybu uskutečněného za účelem komunikace s lidmi u komunikačních partnerů dle deníkových záznamů nedochází. Spíše dochází k fragmentaci virtuálního pohybu bez komunikace s lidmi vlivem jiného virtuálního pohybu uskutečněného za účelem komunikace, ale i bez komunikace s lidmi. Příkladem

je pracovní činnost ve specifických programech na počítači u Evy nebo Petra. Ti tuto práci přerušují jinou pracovní činností na počítači, virtuálními pohyby uskutečněnými za účelem komunikace s lidmi nebo i virtuálním pohybem bez komunikace s lidmi uskutečněným za účelem zábavy. Fragmentaci virtuálního pohybu bez komunikace s lidmi způsobuje i činnost ve fyzickém prostoru bez fyzického pohybu. Opět je možné jako příklad uvést práci ve specifických programech na počítači, která je u Marka přerušována obědem, u Adama zase manuální pracovní činností. Fyzický pohyb za příčinu fragmentace virtuálního pohybu bez komunikace s lidmi spíše nelze označit, jelikož po přesunu na jiné místo komunikační partneři obvykle nemají možnost pokračovat ve virtuálním pohybu bez komunikace s lidmi nebo je jejich cílem vykonávat jinou činnost, kvůli které se ve fyzickém prostoru přesunuli. Příčinou fragmentace je tak spíše určitá činnost ve fyzickém prostoru, pro jejíž vykonání je fyzický pohyb nutný. Pokud se zaměříme opět na práci ve specifických programech na notebooku u Adama nebo Marka, příčinou její fragmentace je například pracovní schůzka, na níž je nutné se přesunout, nebo již zmiňovaný oběd, ke kterému se u obou komunikačních partnerů také váže nutnost se za ním přesunout.

Při fragmentaci virtuálního pohybu komunikačních partnerů, do něhož nejsou zapojeni jiní lidé, ve virtuálním prostoru dochází také k fragmentaci procesu plynutí času. Plynutí času ve virtuálním prostoru by se tak dalo označit za odlišné, jelikož je ovlivněno činnostmi jednotlivých komunikačních partnerů a jiných aktérů do virtuálního prostoru vstupujících. Pokud vezmeme v úvahu rozdělení virtuálního prostoru podle rozdílné možnosti do něj vstupovat, které bylo uvedeno v kapitole 3.3.1, bylo by plynutí času v těchto typech virtuálních prostorů, do nichž komunikační partneři vstupují, také odlišné. V soukromém virtuálním prostoru mohou komunikační partneři čas ve smyslu neustálého odehrávání se různých událostí, změn a procesů přerušit tím, že z virtuálního prostoru odejdou a dočasně v něm zastaví děj. Čas pokračuje až ve chvíli, kdy se do tohoto soukromého virtuálního prostoru komunikační partneři vracejí a vykonávají v něm další pohyby. Když komunikační partneři (jako třeba Eva nebo Petr) přerušili svou pracovní činnost ve specifickém programu na ICT, čas se ve virtuálním prostoru zastavil v tom smyslu, že už v něm nenastaly žádné další změny, a to do té doby, než v něm komunikační partneři začali opět pracovat. Virtuální komunikace časovou linii přerušenu mít nemusí, jelikož do tohoto virtuálního prostoru zasahují i jiní aktéři, kteří ovlivňují plynutí času a další virtuální pohyby. V semi-veřejném virtuálním prostoru,

do něhož komunikační partneri vstupují, tak plynutí času ovlivňují kromě nich samotných i jiní lidé, kteří do něj mají přístup. Ve veřejném virtuálním prostoru se fragmentace virtuálního pohybu komunikačních partnerů v plynutí času neprojeví a je v podstatě stejná jako v prostoru fyzickém, jelikož do tohoto prostoru mohou zasahovat jiní lidé neustále.

Činnosti komunikačních partnerů vykonávané ve fyzickém prostoru bez fyzického pohybu jsou oproti virtuálním pohybům přerušované výrazně méně. Jsou také vykonávané v delších úsecích, jednorázově. I přesto však lze fragmentaci aktivit ve fyzickém prostoru (zejména u těch bez pohybu) zaznamenat. Z hlediska významu ji však s fragmentací virtuálních pohybů komunikačních partnerů nelze srovnávat, jelikož činnosti ve fyzickém prostoru nejsou nikdy fragmentovány do celého dne (u virtuálních pohybů k tomu někdy dochází), k fragmentaci aktivit ve fyzickém prostoru dochází jen po kratší dobu a aktivity jsou rozděleny do výrazně menšího počtu intervalů. Zároveň jsou oproti virtuálním pohybům významně vázány na prostorové i časové určení. Činnosti komunikačních partnerů vykonávané ve fyzickém prostoru bez fyzického pohybu jsou stejně jako virtuální pohyby přerušovány buď virtuálním pohybem (zejména virtuální komunikací), nebo jinou činností ve fyzickém prostoru. Příklad fragmentace fyzické činnosti vlivem virtuálního pohybu uskutečněného za účelem komunikace lze nalézt u Evy, a to ve chvíli, kdy vařila večeři. Zavolala jí totiž maminka a Eva s vařením přestala, pokračovala poté, co s maminkou dotelefonovala. Činnosti ve fyzickém prostoru přerušované virtuálním pohybem bez komunikace s lidmi lze v deníkových záznamech najít, jedná se ale o fragmentaci způsobenou průběžným vyplňováním deníkových záznamů v elektronické podobě. Jelikož je to činnost vyvolaná uměle, nelze ji brát jako zásadní. Jiné příklady však v deníkových záznamech identifikovány nebyly. Vyplňování deníkového záznamu nebylo pouze příčinou fragmentace aktivit, ale bylo také aktivitou, jež byla fragmentována do celého dne. K fragmentaci fyzické činnosti vlivem jiné fyzické činnosti docházelo, když si Katka četla odborné články, zapisovala si různé poznámky a přerušovaně si povídala s přítelem, který byl s ní v tu chvíli doma. Fyzický pohyb fragmentaci fyzické činnosti u komunikačních partnerů nevyvolal, a to ze stejných důvodů zmiňovaných u fragmentace virtuálního pohybu bez komunikace s lidmi, již fyzický pohyb také neovlivnil.

U fyzických pohybů komunikačních partnerů se fragmentace v podstatě neobjevila. Fyzické pohyby podle deníkových záznamů vykonávali v ucelených intervalech, nepřerušovaně. Přesto by však mohl být jeden příklad fragmentace fyzického

pohybu uvažován. Petr jezdí do práce s kolegou, kterého asi po 10 minutách jízdy od svého bydliště autem vyzvedává. Fyzický pohyb za práci je tak fragmentován do 2 úseků vlivem fyzické činnosti bez fyzického pohybu. Petr však cestu za práci jako fragmentovanou nezapsal a v deníkovém záznamu uvedl 2 cesty odlišné – fyzický pohyb za účelem vyzvednutí kolegy a fyzický pohyb do práce.

Někdy dochází k fragmentaci jedné aktivity vlivem fragmentace aktivity druhé, a to ve chvíli, kdy tyto dvě aktivity komunikační partneři vykonávají střídavě. K snazšímu pochopení je vhodné uvést příklad činností, které vykonávala Katka. Do deníkového záznamu zapsala, že uklízela domácnost, následně však tuto činnost přerušila a začala komunikovat s přítelem přes mobilní aplikaci Whatsapp a následně tyto činnosti zapsala do deníkového záznamu na notebooku. Poté se opět vrátila k úklidu domácnosti, ale přerušila jej znovu, odpovídala přítelovi přes tutéž mobilní aplikaci. Činnosti zaznamenala do deníkového záznamu a vrátila se k úklidu domácnosti. Fragmentace se tak projevila u 3 různých činností zároveň. Při takovéto mnohonásobné fragmentaci aktivit je pak obtížnější určit, která činnost je její příčinou.

3.3.5 Sociální interakce v prostoru virtuálním a fyzickém

Komunikační partneři vytvářejí a udržují sociální kontakty jak v prostoru virtuálním, tak i v prostoru fyzickém. Komunikaci s lidmi v těchto prostorech uskutečňují v závislosti na aktuálních okolnostech. Virtuální sociální interakce utvářejí a udržují většinou nezávisle na čase a prostorovém určení. Ve fyzickém prostoru jsou pro ně specifické osobní, přímé, tzv. face-to-face interakce. Pro tyto interakce je důležitá fyzická blízkost, proto je komunikační partneři upevňují s lidmi nacházejícími se v jejich fyzické blízkosti nejčastěji, tedy s lidmi, s nimiž žijí, s kolegy v práci a také s lidmi, kteří jsou pro ně důležití natolik, aby sami uskutečnili fyzický pohyb za účelem osobního setkání. Ve vztahu k sociálním vazbám a jejich časoprostorovému určení, které byly popsány v kapitole 1.2.2 na základě studie Yua a Shawa (2007), tak je pro komunikaci komunikačních partnerů s jinými lidmi ve fyzickém prostoru zásadní synchronní fyzická přítomnost, založená na stejné lokalizaci v čase i prostoru. Asynchronní přítomnost ve fyzickém prostoru, která je typická například pro komunikaci prostřednictvím písemných vzkazů zanechaných na určitém místě, nebyla u komunikačních partnerů zpozorována. Ve virtuálním prostoru jsou sociální interakce komunikačních partnerů

různorodější. Vytvářejí je a udržují s mnoha různými lidmi, nejen s těmi, k nimž mají blízký vztah, tak jako je to u osobních vazeb, ale velmi často i s lidmi, které osobně neznají. Virtuální sociální interakce jsou u komunikačních partnerů založené na různorodém časoprostorovém určení, nevyžadují stejnou lokalizaci v čase ani v prostoru. Sociální interakce komunikační partneři vytvářejí na základě synchronní i asynchronní vzdálené virtuální přítomnosti. Významnou roli v sociálních vztazích sehrávají sociální sítě. U komunikačních partnerů je široce rozšířenou sociální sítí Facebook, jehož součástí je zmiňovaná mobilní aplikace Messenger. Facebook je totiž pro komunikační partnery nejen prostředek ke komunikaci, ale i možnost, jak s lidmi sdílet zážitky jiným způsobem, zveřejňováním fotografií, videí, hudby. Sdílené novinky a informace jsou pro komunikační partnery obohacením pro jejich sociální interakce. Katka například k procházení facebookových příspěvků svých přátel do deníkového záznamu jako důvod realizace této aktivity uvedla: „...jinak novinky o lidech nezjistím, nekomunikuji se všemi osobně...“. Iveta zapsala jiný důvod sledování Facebooku, uvedla, že je to snadný způsob získání informací o více kamarádech najednou. Tuto činnost bylo možné sledovat opakovaně nejen v deníkových záznamech Katky a Ivety, ale i u Adama, Evy, Marka, Viktora a dalších. Virtuální pohyb tak umožňuje podrobněji nahlížet do fyzických prostorů jiných lidí, kam by nebylo možné se bez ICT tak snadno dostat.

Na základě zmíněných skutečností lze u komunikačních partnerů vymezit základní typy sociálních interakcí podle způsobu jejich vytváření a udržování, který souvisí s prostorovou a časovou lokalizací. Jedná se o:

- 1) Fyzické osobní sociální interakce
- 2) Virtuální sociální interakce
 - a. Synchronní – založené na stejném časovém určení
 - b. Asynchronní – založené na odlišném časovém určení

Fyzické osobní sociální interakce komunikační partneři utvářejí a upevňují na základě fyzické blízkosti lidí ve fyzickém prostoru. Zásadní je pro ně stejná časová i prostorová lokalizace. Jsou charakteristické pro všechny komunikační partnery a každý jejich den. Během dne osobně komunikují zejména s lidmi, kteří s nimi bydlí. U většiny komunikačních partnerů se tak jedná o jejich partnery, ale i spolubydlící přátele nebo rodiče. Během pracovních dnů udržují fyzické osobní sociální interakce s kolegy, dalšími zaměstnanci nebo klienty v zaměstnání nebo v případě Petra i se spolužáky

a vyučujícími. Iveta a Eva často osobně komunikují i s lidmi, kteří navštěvují stejné sportovní kurzy jako ony. Komunikační partneři výjimečně během pracovních dní uskutečňují fyzický pohyb za účelem osobního setkání s přáteli nebo rodinnými příslušníky, kteří s nimi nežijí. Mezi výjimky patří Viktor, který navštěvuje své rodiče téměř každý pracovní den. Jiná situace je v souvislosti s fyzickými osobními vazbami u komunikačních partnerů během volných dnů. Samozřejmě je udržování fyzických osobních vazeb s lidmi, s nimiž žijí. Dalšími lidmi, s nimiž tyto vztahy upevňují, však nejsou kolegové ze zaměstnání či spolužáci jako v pracovní den, ale naopak přátelé či rodinní příslušníci, s nimiž během pracovních dnů udržují fyzické osobní interakce výrazně méně. Fyzický pohyb za účelem fyzické osobní sociální interakce ve volný den uskutečňuje Adam, jenž navštěvuje svou maminku, nebo Iveta, Karel či Marek, kteří se ve volné dny setkávají s rodiči. Viktor, který je výjimkou a v pracovní dny se s rodiči vidá velmi často, je naopak během volného dne nenavštěvuje a fyzické osobní kontakty udržuje především se svými přáteli. S přáteli se během volných dnů častěji setkává i Eva, Iveta nebo Katka. Všechna tato setkání vyžadují fyzický pohyb. Komunikační partneři během volných dnů překonávají za účelem fyzických osobních vazeb vzdálenosti obvykle v řádu kilometrů až desítek kilometrů. Během pracovních dnů fyzický pohyb uskutečňují spíše za jinými účely, než jsou fyzické osobní interakce. Fyzické osobní interakce jsou tak během volných dnů více plánované, účelové, během pracovních dnů naopak spíše náhodné.

Virtuální sociální interakce jsou vytvářeny a udržovány prostřednictvím ICT. Sandra do deníkového záznamu ke komunikaci přes ICT zapsala, že je snazší komunikovat „na dálku“ než realizovat osobní setkání, když jsou druzí na jiném místě. Někdy je dokonce virtuální komunikace jedinou možnou komunikací, jak Sandra uvedla při komunikaci s kamarádkou přes mobilní aplikaci Messenger: „V tomto případě není možná osobní komunikace, kamarádka je během této doby v Praze v práci a já v Milovicích doma.“ ICT pomáhají komunikačním partnerům sociální vztahy upevňovat kdykoli a odkudkoli. Většina komunikačních partnerů této výhody využívala především během pracovních dnů, a to za účelem navazování pracovních kontaktů i pro komunikaci s blízkými lidmi, s nimiž se během pracovních dnů osobně tolik nestýkají. Virtuální sociální interakce jsou vytvářeny a udržovány jak během chvil, kdy komunikační partneři nemají možnost fyzických osobních sociálních vazeb s žádnými lidmi, tak i ve chvílích, kdy se nacházejí ve fyzické blízkosti jiných osob a případně s nimi i osobně komunikují.

Zároveň komunikační partneři velmi často kombinují/střídají virtuální interakce synchronní s asynchronními a naopak.

První typ virtuálních sociálních vazeb, virtuální synchronní sociální interakce jsou charakterizované jako sociální interakce komunikačních partnerů s lidmi, s nimiž komunikují prostřednictvím ICT v jeden určitý čas. Totožná prostorová lokalizace není důležitá, naopak stejné časové určení je zásadní. Jedná se o sociální interakce, při nichž komunikační partneři s lidmi virtuálně komunikují a ti jim stejným způsobem ihned dávají zpětnou vazbu. Nejčastějším příkladem vytváření a udržování těchto sociálních vazeb u komunikačních partnerů jsou telefonní hovory přes mobilní telefon a zasílání textových zpráv prostřednictvím mobilních aplikací na mobilním telefonu připojeném k Internetu. Prostřednictvím mobilních aplikací Messenger a Whatsapp komunikují pouze s nejbližšími lidmi, se členy rodiny a přáteli. Proto jsou předmětem této komunikace většinou osobní, rodinné záležitosti, sdělování zážitků nebo plánování osobních setkání. Telefonování tak specifické není a sociální interakce pomocí něj utvářejí nejen s blízkými lidmi, ale i s lidmi, které osobně neznají. Účely uskutečňování telefonních hovorů se týkají jak osobního života, tak i pracovních či administrativních záležitostí. Stejně tak, jako jsou obecně virtuální pohyby komunikačními partnery uskutečňovány častěji během pracovních dnů, i udržování virtuálních (nejen) synchronních sociálních vazeb je pro ně častější v pracovní dny. Na tento fakt mají vliv právě pracovní činnosti komunikačních partnerů, které jsou velmi často spojeny s komunikací uskutečňovanou prostřednictvím telefonních hovorů přes mobilní telefon (ale i pevnou linku u Adama). V zaměstnání se komunikační partneři snaží udržovat sociální interakce i s nejbližšími (rodinou a přáteli), a to zejména prostřednictvím zmiňovaných mobilních aplikací Messenger a Whatsapp, ale také díky telefonním hovorům. Během pracovních dnů přes mobilní aplikace Messenger nebo Whatsapp s přáteli a rodinou komunikují všichni komunikační partneři. Telefonováním tyto interakce udržují například Adam, Eva nebo Iveta. Během volných dnů k tomuto navazování a udržování vazeb dochází méně často, jelikož spíše udržují fyzické osobní sociální interakce, virtuální synchronní kontakty tak jsou fyzickými osobními kontakty dočasně nahrazeny. Pokud se přesto tento způsob komunikace u komunikačních partnerů ve volné dny odehrává, je uskutečňován výhradně s přáteli či rodinnými příslušníky. Jak již bylo zmíněno, pro virtuální synchronní sociální interakce není podmínkou stejná prostorová lokalizace. Komunikační partneři tak vždy virtuálně překonávají určitou vzdálenost měřenou ve fyzickém prostoru. Obvykle

v řádech kilometrů až desítek kilometrů vzhledem k tomu, že jsou tyto interakce udržovány nejčastěji s rodinou a přáteli, kteří žijí ve snadno fyzicky překonatelné vzdálenosti od bydliště komunikačních partnerů. Výjimku tvoří Matěj, který synchronně komunikuje přes mobilní aplikaci Messenger s kamarádkou z Německa. Pokud jsou sociální interakce vytvářeny a udržovány s lidmi, které komunikační partneři osobně poznají, jedná se o virtuální překonávání vzdálenosti pouze v řádech desítek či stovek kilometrů. Opět je však možné najít výjimku, jíž je Iveta, která v zaměstnání často telefonuje s lidmi z Německa.

Virtuální asynchronní sociální interakce jako druhý typ virtuálních sociálních kontaktů představuje takové sociální interakce, které komunikační partneři vytvářejí a udržují pomocí ICT, a to nezávisle na časovém či prostorovém určení. Komunikace prostřednictvím mobilních aplikací Messenger nebo Whatsapp není jedním ze základních způsobů udržování pouze u virtuálních synchronních sociálních vazeb, ale i u virtuálních asynchronních sociálních vazeb, a to společně s emailovou komunikací. Virtuální asynchronní sociální interakce komunikační partneři udržují také pomocí SMS, dochází k tomu však spíše výjimečně, jelikož psaní SMS komunikační partneři nahrazují komunikací přes zmiňované mobilní aplikace na mobilním telefonu připojeném k Internetu. Rozdíl mezi těmito způsoby komunikace lze nalézt v konkretizaci lidí, s nimiž komunikační partneři komunikují. Pomocí aplikace Messenger nebo Whatsapp (či přes SMS) si dopisují většinou s přáteli a členy rodiny, přes email většinou s kolegy a spolupracovníky ze zaměstnání, klienty, s vyučujícími ze školy, a dále s lidmi, které osobně neznají. Emailová komunikace se tak týká zejména pracovních záležitostí a vyřizování povinností (administrativních, studijních atd.). Naopak komunikace přes zmíněné mobilní aplikace probíhá za účely již uvedenými výše u virtuálních synchronních sociálních vazeb. Během pracovních dnů k těmto způsobům vytváření a udržování virtuálních asynchronních sociálních vazeb dochází velmi často. Emailová komunikace je významnou součástí pracovní činnosti většiny komunikačních partnerů. Komunikace přes mobilní aplikace umožňuje během pracovních dnů upevňovat vztahy s přáteli a rodinou, s nimiž se během pracovních dnů osobně tolik nevidají/netráví s nimi osobně tolik času. Naopak během volných dnů místo virtuálních asynchronních sociálních vazeb udržují spíše fyzické osobní interakce. Pro virtuální asynchronní sociální interakce tak během volných dnů platí totožné, co pro virtuální sociální interakce synchronní. V překonávání vzdáleností ve vztahu k fyzickému prostoru vyniká emailová komunikace,

pomocí níž komunikační partneři komunikují s lidmi vzdálenými třeba jen pár metrů, ale i desítky tisíc kilometrů. Jedná se tak o způsob, díky kterému komunikační partneři vytvářejí a udržují sociální interakce s lidmi, kteří se nacházejí ve fyzickém prostoru ve vztahu k nim nejdále.

Virtuální sociální interakce se s fyzickými osobními sociálními interakcemi komunikačních partnerů značně prolínají a mnohdy mezi nimi existuje významná provázanost. Dalo by se také říci, že virtuální sociální interakce jsou pro komunikační partnery zásadní, jelikož umožňují jejich fyzické osobní sociální interakce doplňovat a upevňovat. Komunikační partneři tak kombinují fyzické osobní sociální interakce a oba druhy virtuálních sociálních interakcí v závislosti na osobních preferencích a aktuálních možnostech, které k sociálním interakcím mají. Díky virtuálním sociálním interakcím totiž komunikační partneři mohou překonávat některé limity, které jim brání v uskutečnění fyzických osobních interakcí. K těmto limitům patří například velká fyzická vzdálenost, kterou komunikační partneři nemohou nebo nechtějí překonat, a jež je často spojená i s velkou finanční náročností a požadavkem na dostatek času pro vykonání fyzického pohybu za účelem fyzických osobních sociálních interakcí. Právě překonání velké fyzické vzdálenosti, která komunikační partnery od jejich přátel, rodiny a jiných lidí dělila, bylo nejčastěji uváděným důvodem pro využití ICT pro komunikaci. ICT jim ale umožňují i něco navíc, a to sdílet společně časovou a do jisté míry i prostorovou dimenzi tím, že si mohou sdělovat různé informace okamžitě ve vztahu k aktuálnímu dění na daném místě. Dochází tak k prolínání prostorů virtuálního a fyzického a zároveň k již zmiňovanému smazávání hranic mezi prostory, které je možné vymezit dle jejich primárního účelu (pracovní x rodinný prostor). Pomocí ICT komunikační partneři fyzické kontakty lépe organizují. Virtuálně komunikují s lidmi a domlouvají se s nimi na setkání ve fyzickém prostoru. Tato osobní setkání ve fyzickém prostoru nejčastěji organizují s přáteli a rodinou. Výjimkou však není ani plánování schůzek prostřednictvím ICT se spolupracovníky v zaměstnání nebo s lidmi, s nimiž komunikační partneři řeší administrativní či jiné záležitosti, jako například sjednání návštěvy u lékaře. Virtuálně udržované sociální interakce tak často iniciují fyzické osobní sociální interakce. Na základě ICT vznikají rozhodnutí o fyzických osobních sociálních interakcích. Prostorová a časová lokalizace těchto schůzek pak bývá komunikačními partnery pomocí virtuálních sociálních interakcí mnohdy ještě upřesňována či upravována těsně před smluveným setkáním ve fyzickém prostoru. Většinou jsou totiž tyto fyzické osobní

sociální interakce plánované prostřednictvím ICT spojené s nutností vykonat ještě potřebný fyzický pohyb, aby tato setkání ve fyzickém prostoru mohla být opravdu uskutečněna. Tento fyzický pohyb tak komunikační partneři diskutují s člověkem, s nímž se mají setkat, a případně jej mění.

Sociální vazby, jimiž jsou uvažovány pevné, blízké vztahy k určitým lidem, utvářejí komunikační partneři zejména s přáteli a rodinou. Právě u těchto sociálních vazeb je prolínání virtuálních a fyzických osobních sociálních interakcí nejčastější. Přesto by se dalo říci, že jsou pro komunikační partnery osobní setkání zejména s přáteli a rodinou stále zásadní pro udržování pevných sociálních vazeb. Sociální interakce s nejbližšími jsou založené na fyzických osobních sociálních interakcích, jsou však také doplňovány virtuálními sociálními interakcemi, a to ve chvílích, kdy komunikační partneři nejsou ve fyzické blízkosti těchto lidí. Sociální vazby komunikačních partnerů jsou prostřednictvím komunikace přes ICT upevňovány zejména v souvislosti se sdělováním vlastních zážitků, vyprávěním o tom, co se děje na místě, kde se nacházejí, a plánováním osobních setkání. Na základě frekvence uskutečňování virtuálních sociálních interakcí pro udržování těchto sociálních vazeb by se dalo říci, že jsou pro komunikační partnery přirozenou součástí jejich každodenního života, jsou zakomponovány v harmonogramu každého jejich dne, téměř nezávisle na jiných aktivitách a časovém či prostorovém určení.

Prolínání sociálních interakcí ve fyzickém a virtuálním prostoru se u komunikačních partnerů projevuje také paralelním průběhem virtuálního a fyzického upevňování sociálních vazeb. Tím je myšleno, že při fyzické osobní komunikaci komunikační partneři zároveň udržovali sociální interakce i virtuální cestou s jinými lidmi. Kupříkladu Viktor si takto povídal s kamarádem, u něhož byl na návštěvě, a zároveň komunikoval s jiným kamarádem přes mobilní aplikaci Messenger. Komunikační partneři paralelně neudržují pouze sociální interakce jiného druhu (tedy virtuální a fyzické). Vytvářejí i více sociálních vazeb stejného typu zároveň, například ve sdílených komunikačních skupinách přes Internet, nebo s jednotlivými lidmi odděleně, ale totožným způsobem (například přes stejnou mobilní aplikaci). To znamená, že virtuální pohyb uskutečňuje více lidí najednou, aby se nakonec setkali ve virtuálním prostoru na stejném místě ve virtuálním prostoru. Zde je možné opět uvést příklad ze Sandřina deníkového záznamu. Sandra iniciovala virtuální pohyb více osob prostřednictvím komunikace přes mobilní aplikaci Whatsapp s maminkou a sestrou zároveň. V některých případech jsou uskutečňovány dokonce i dva virtuální pohyby

s tímž člověkem v jeden čas. Ve chvíli, kdy si Sandra s maminkou a sestrou psala, komunikovala ještě zároveň přes tutéž aplikaci se svou sestrou odděleně. Co se týká poměru virtuálních a fyzických osobních sociálních interakcí během dne, přestože virtuální komunikaci komunikační partneři vyhledávali velmi často, častěji utvářeli sociální interakce s fyzicky blízkými lidmi. To znamená, že pomocí ICT udržovali sociální kontakt s větším počtem lidí, avšak z hlediska frekvence komunikovali častěji osobně s fyzicky blízkými lidmi. Matěj například nejvíce osobně komunikoval s přítelkyní a spolubydlicí, jelikož mu byly fyzicky nejbliže. Po tom, co se ale přesunul na několik dní k rodičům, se komunikace s těmito osobami, která musela být náhle uskutečňována prostřednictvím ICT, stala méně častou a s rodiči naopak komunikoval výrazně častěji než předtím. Vzdálenost ve fyzickém prostoru tak v sociálních vztazích komunikačních partnerů hraje významnou roli i přesto, že je možné ji v daný moment virtuálně překonat.

Závěr

ICT prostupují každodenní životy celé vyspělé společnosti a ovlivňují tak vykonávání lidských aktivit včetně mobility. Následkem jsou pak změny v pohybových vzorcích a v organizaci lidských aktivit v čase a prostoru. Tato diplomová práce se zaměřila na roli ICT v každodenním životě mladých lidí. Mladí lidé byli zvoleni pro své největší zapojení do využívání ICT v každodenním životě a mobilitě (Thulin, Vilhelmson 2006). Cílem ale nebylo objevit obecně platné zákonitosti. Snahou bylo spíše poukázat na určitá specifika každodenních aktivit a mobility ve fyzickém i virtuálním prostoru, která jsou nejlépe pozorovatelná na mladých lidech a jež se mohou vyskytovat v celé populaci.

Pro zjištění, jakou roli hrají ICT v každodenním životě a mobilitě mladých lidí, byly v diplomové práci stanoveny 3 cíle. Nejprve bylo nutné popsat, jak se liší využívání ICT mezi základními sociodemografickými skupinami českých obyvatel. Na základě analýzy dat získaných z Českého statistického úřadu bylo potvrzeno, že mladí lidé ve věku 16 až 24 let využívají Internet, počítač a tablet v porovnání s ostatními věkovými skupinami ve větší míře. Rozdíly ve využívání mobilního telefonu mezi věkovými skupinami ale příliš velké nejsou. Podíl uživatelů mobilního telefonu ve všech věkových skupinách od 16 do 54 let přesáhl 99 %. Až u lidí starších 55 let se tento podíl snižuje. Ve využívání dalších zmiňovaných ICT jsou naopak rozdíly mezi věkovými skupinami větší a podíl mladých lidí ve věku 16 až 24 let využívajících tyto ICT je ve srovnání s ostatními věkovými skupinami významně vyšší. Všechny uvedené druhy ICT využívají dle dosaženého vzdělání nejvíce vysokoškolsky vzdělaní. Se snižujícím se vzděláním se snižuje i podíl lidí využívajících dané typy ICT. Podíly ve využití daných ICT byly porovnány také u specifických skupin populace vymezených na základě ekonomické aktivity, a to u žen na rodičovské dovolené, studentů nad 16 let a starobních důchodců. Bylo zjištěno, že daná ICT obecně využívají nejvíce studenti nad 16 let.

Druhým cílem bylo popsat na příkladu počítače a Internetu některé časové aspekty využívání ICT jako hlavní aktivity mladými lidmi a dalšími věkovými skupinami, a to v souvislosti s dalšími každodenními aktivitami. S využitím dat poskytnutých společností Median s.r.o. byly hodnoceny časové aspekty využívání Internetu a počítače bez Internetu zejména u věkových skupin od 12 do 19 let a od 20 do 29 let, které využívaly daná ICT ve srovnání s jinými věkovými skupinami v největší míře. U těchto dvou věkových skupin bylo zpozorováno, že existují rozdíly v podílech osob

využívajících daná ICT v závislosti na tom, zda je víkendový či pracovní den. V ranních a dopoledních hodinách během pracovního dne byl podíl uživatelů vybraných ICT u obou věkových skupin velmi malý a začal se zvyšovat až v hodinách odpoledních. Během víkendového dne stoupající tendence u podílu lidí zapojených do využívání ICT v těchto věkových skupinách zaznamenány nebyly, naopak byl jejich podíl relativně vyrovnaný a po celý den k výrazným výkyvům nedocházelo. Vzhledem k tomu, že data nezahrnovala vykonávání paralelních aktivit, trávili mladí lidé využíváním ICT během dne i přes jejich nejvyšší zapojení relativně málo času ve srovnání s jinými činnostmi. Na základě toho je tak vidět, že jsou data z klasických deníkových záznamů nedostatečná, a je třeba hledat nové metody, které umožní sledovat fyzické aktivity a všechny virtuální pohyby, které jsou vykonávány samostatně i paralelně během jiných fyzických a virtuálních aktivit.

Posledním cílem, který byl v diplomové práci stěžejním, bylo zjistit, jak se prolíná fyzický a virtuální prostor v každodenním životě a mobilitě mladých lidí, kteří byli vybráni pro účast ve výzkumu. Pro dosažení tohoto cíle byla využita kvalitativně pojatá metoda deníkových záznamů, jejíž realizace byla pro komunikační partnery velmi náročná, zejména z hlediska času. Ukázala se však pro výzkum velmi účelnou metodou. Umožnila totiž sledovat podrobný průběh a souvislosti každodenních aktivit komunikačních partnerů odehrávajících se ve fyzickém i virtuálním prostoru, poukázat na určitá specifika těchto aktivit a zodpovědět tak výzkumné otázky, jež byly v souvislosti s tímto cílem stanoveny.

Nejprve bylo potřeba zodpovědět otázku, k jakým pohybovým vzorcům dochází v každodenním životě komunikačních partnerů v souvislosti s využíváním ICT. Dále byla hledána odpověď na otázku, jak se pohyby komunikačních partnerů v prostoru fyzickém a virtuálním prolínají a za jakými účely jsou pohyby uskutečňovány. Pohybové vzorce komunikačních partnerů jsou založeny na vzájemném prolínání a ovlivňování dvou základních typů pohybů, pohybů virtuálních uskutečňovaných díky ICT a fyzických pohybů odehrávajících se ve fyzickém prostoru. Přestože komunikační partneři v deníkových záznamech uvádějí, že vykonávat virtuální pohyby je pro ně většinou snazší, fyzické pohyby uskutečňují stále, ať už z vlastního rozhodnutí nebo kvůli nemožnosti fyzické pohyby virtuálními úplně nahradit. S pomocí ICT však mohou fyzické pohyby lépe organizovat. ICT jsou významným prostředkem pro plánování a (re)organizaci času. Mezi pohybem virtuálním a fyzickým tak často vzniká kauzální vztah. Komunikační partneři se totiž na základě virtuálních pohybů a rozhodnutí o využití

času, k nimž pomocí nich dojdou, následně pohybují ve fyzickém prostoru. Virtuální pohyb fyzický pohyb komunikačních partnerů nejen iniciuje, ale i doplňuje, případně dokonce nahrazuje. Při činnostech, které pro ně nejsou nezbytně nutné (například čtení zpravodajství na Internetu), případně když tyto činnosti nelze vykonávat ve fyzickém prostoru, dochází spíše k doplnění fyzického pohybu pohybem virtuálním. K nahrazování fyzického pohybu virtuálním pohybem u komunikačních partnerů však také dochází, a to v případech, kdy se v danou chvíli na základě vlastního rozhodnutí či rozhodnutí jiných (například zaměstnavatelů) přesouvat mezi určitými místy ve fyzickém prostoru nemohou nebo nechtějí. Zejména z toho důvodu, že je pro ně fyzický pohyb z hlediska fyzické námahy, překonání vzdálenosti, financí atd. příliš náročný až neuskutečnitelný. Zároveň však musejí být pro virtuální pohyb vhodné podmínky, respektive nesmějí existovat žádné překážky v uskutečnění aktivit virtuálně. Co se týká účelů, za nimiž komunikační partneři pohyby uskutečňují, k rozdílům dochází nejen v závislosti na typu pohybu, ale i na tom, zda se jedná o pracovní nebo volný den. Během pracovních dnů komunikační partneři vykonávají fyzické pohyby zejména za prací, za nákupy a za účelem vyřizování administrativních záležitostí. Fyzický pohyb je tak pro komunikační partnery během pracovních dnů spíše rutinní záležitostí uskutečňovanou za účelem plnění určitých povinností. Během volných dnů je fyzický pohyb naopak nepravidelný, méně častý a vykonáván za různorodými účely, nejčastěji za volnočasovými aktivitami, poznáváním míst a setkáváním s rodinou a přáteli. Virtuální pohyby jsou během pracovních dnů častější než během volných dnů. Virtuální pohyby vykonávané komunikačními partnery během pracovních dnů se oproti volnému dni liší právě v účelu, za nímž jsou uskutečňovány. Během volných dnů komunikační partneři vykonávají virtuální pohyby zejména z osobních důvodů, za účelem komunikace s blízkými lidmi, organizace volného času, pro zábavu či k navigaci ve fyzickém prostoru. Během pracovního dne komunikační partneři využívají ICT pro komunikaci nejen s blízkými lidmi, ale i lidmi, které osobně neznají, zejména za účelem plnění pracovních povinností, dále pro organizaci času pracovního i volného, pro plnění administrativních záležitostí, ale i pro zábavu za účelem zpříjemnění pracovních činností či odpočinku po pracovní činnosti.

Dále bylo nutné zodpovědět výzkumnou otázku zaměřenou na to, v jaké míře vykonávají komunikační partneři každodenní aktivity paralelně a jak se v těchto aktivitách projevuje využívání ICT. Po zhodnocení sledu činností vykonávaných

komunikačními partnery ve fyzickém a virtuálním prostoru lze konstatovat, že při snaze vykonávat variabilně více aktivit dochází u komunikačních partnerů buď k paralelně vykonávaným aktivitám, nebo k fragmentaci aktivit. Právě díky ICT komunikační partneři vykonávají činnosti paralelně velmi často. Proto jsou paralelně prováděny zejména virtuální pohyby a virtuální pohyby v kombinaci s aktivitami ve fyzickém prostoru. Současné uskutečňování více fyzických pohybů nebo činností bez pohybu ve fyzickém prostoru bylo méně časté. Význam paralelně vykonávaných aktivit spočívá zejména v možnosti úspory a efektivního využití času. Využíváním ICT si komunikační partneři také zpříjemňují současně vykonávané pracovní činnosti či fyzické pohyby, zejména ty uskutečňované z povinnosti a vykonávané pasivně. Díky virtuálním pohybům také mohou ovlivňovat aktivity vykonávané paralelně během těchto pohybů. Například na základě komunikace s kolegy v zaměstnání uskutečňované současně při pracovní činnosti, mohou snáze řešit určité pracovní záležitosti, urychlovat řešení problémů atd. Díky častému využívání ICT je u aktivit vykonávaných komunikačními partnery velmi častá také fragmentace. Komunikační partneři dočasně přerušují vlivem jiných aktivit zejména virtuální pohyby, méně často dochází k fragmentaci aktivit ve fyzickém prostoru. Nejčastěji u komunikačních partnerů dochází k fragmentaci virtuálních pohybů uskutečněných za účelem komunikace s lidmi, jejíž příčinou bývá obvykle virtuálně uskutečňovaná komunikace s jinými lidmi, aktivity bez pohybu ve fyzickém prostoru nebo fyzický pohyb. Tyto virtuální pohyby komunikační partneři vykonávají v mnoha časových úsecích i během celého dne. Podobně však dochází i k fragmentaci virtuálních pohybů bez komunikace s lidmi, zejména v oblasti pracovní činnosti komunikačních partnerů. Činnosti vykonávané komunikačními partnery ve fyzickém prostoru jsou fragmentovány méně často a zároveň do menšího počtu výrazně delších úseků než v případě fragmentace virtuálních pohybů. Nejčastějšími příčinami této fragmentace jsou virtuální pohyby uskutečněné za účelem komunikace s lidmi a aktivity bez pohybu ve fyzickém prostoru. Na základě výše zmíněného lze konstatovat, že prolínání virtuálního a fyzického prostoru v každodenním životě a mobilitě komunikačních partnerů je založeno zejména na časovém prolínání jejich aktivit v těchto prostorech. Časoprostorové hledisko je při hodnocení tohoto prolínání zásadní. Prolínání aktivit v prostoru fyzickém a virtuálním se u komunikačních partnerů projevuje vykonáváním těchto aktivit ve stejném čase nebo jejich střídáním během určitých časových úseků v závislosti na časovém a prostorovém určení komunikačních partnerů ve fyzickém prostoru. Prolínání virtuálního a fyzického prostoru se projevuje také v limitech oddělit

virtuální pohyby od aktivit ve fyzickém prostoru vykonávaných komunikačními partnery v tom smyslu, že by například jeden den komunikační partneři vykonávali pouze virtuální pohyby a jiný den pouze aktivity ve fyzickém prostoru. Mezi jejich aktivitami v prostoru fyzickém a virtuálním totiž většinou vzniká určitý vztah. Může se jednat o vztah kauzální, kdy je pohyb ve virtuálním prostoru příčinou aktivity ve fyzickém prostoru či naopak. Nebo virtuální pohyb aktivitu ve fyzickém prostoru doplňuje, je na ní závislý, případně je náhradou za aktivitu, která není, ale mohla by být vykonávána. Virtuální pohyby jsou již přirozenou součástí každodenních časových harmonogramů komunikačních partnerů stejně jako aktivity ve fyzickém prostoru.

Poslední výzkumné otázky, které byly v souvislosti s posledním cílem diplomové práce stanoveny, se týkaly sociálních interakcí komunikačních partnerů. Snahou bylo nejprve odpovědět na to, jak se prolínají virtuální sociální interakce komunikačních partnerů a interakce odehrávající se ve fyzickém prostoru. Dále bylo třeba zodpovědět otázku, jaký je dosah obou druhů sociálních interakcí komunikačních partnerů ve fyzickém prostoru. Prolínání sociálních interakcí komunikačních partnerů v prostoru fyzickém a virtuálním bylo založeno na vytváření a udržování 2 základních druhů sociálních interakcí, fyzické osobní sociální interakce a virtuální sociální interakce. Virtuální sociální interakce, dále rozdělené podle časového určení komunikujících na synchronní a asynchronní, byly pro komunikační partnery poměrně zásadní. Jejich význam spočívá zejména v možnosti fyzické osobní sociální interakce komunikačních partnerů doplňovat a upevňovat. K tomu dochází nejen v případě, že komunikační partneři nemají možnost fyzických osobních sociálních vazeb s žádnými lidmi, ale i ve chvíli, kdy se nacházejí ve fyzické blízkosti jiných osob a případně s nimi i osobně komunikují. Dochází tak u nich zároveň k paralelnímu vytváření či udržování sociálních interakcí ve fyzickém i virtuálním prostoru. Komunikační partneři kombinují sociální interakce fyzické osobní a virtuální v závislosti na osobních preferencích a aktuálních možnostech, které k sociálním interakcím mají. Díky virtuálním sociálním interakcím totiž překonávají některé limity, které jim brání v uskutečnění fyzických osobních interakcí, jako je například velká fyzická vzdálenost, finanční náročnost, nedostatek času atd. Díky ICT zároveň fyzické osobní interakce komunikační partneři lépe organizují. Virtuální sociální interakce často jejich fyzické osobní sociální interakce iniciují. Vzhledem k tomu, že jsou virtuální sociální interakce nezávislé na prostorovém určení, není ani jejich dosah ve fyzickém prostoru významně limitován. Proto

komunikační partneři vytvářeli a udržovali sociální interakce prostřednictvím ICT s lidmi, kteří se nacházeli ve vztahu k nim ve významně větší vzdálenosti ve fyzickém prostoru, než ti, s nimiž komunikační partneři udržovali fyzické osobní interakce.

Je evidentní, že komunikační partneři adaptují své každodenní životy a mobilitu na nové příležitosti, které přinesly ICT. Aktivity ve fyzickém prostoru jsou však u nich stále aktuální a využívání ICT podřizují svým potřebám, zájmům, preferencím a mnohdy i okolnímu prostředí. Zjištěná specifika o prolínání fyzického a virtuálního prostoru v jejich každodenním životě a mobilitě mohou poukazovat na výskyt podobných či totožných jevů v celé společnosti. Závěry této práce by tak bylo vhodné využít pro další výzkum zaměřený na ověření platnosti zjištěných specifik prolínání fyzického a virtuálního prostoru v každodenním životě a mobilitě celé společnosti.

Použité zdroje

- Abbate, J. (1999): *Inventing the Internet*. Cambridge, Mass: MIT Press. ISBN 0–262-01172–7.
- Adams, P. Ch. (1995): A reconsideration of personal boundaries in space-time. *Annals of the Association of American Geographers* 8 (2), s. 267-285.
- Allen, J., Hamnett, Ch. (1995): *A shrinking world?: global unevenness and inequality*. Oxford: Open University. *Shape of the world*, 2. ISBN 0-19-874187-1.
- Batty, M. (1997): Virtual geography. *Futures*, 29(4), s. 337-352.
- Batty, M., Barr, B. (1994): The electronic frontier: Exploring and mapping cyberspace. *Futures*, 26 (7), s. 699-712.
- Batty, M., Miller, H. J. (2000). Representing and visualizing physical, virtual and hybrid information spaces. In: Janelle, D. G., Hodge, D. C., *Information, place, and cyberspace: issues in accessibility*. New York: Springer, s. 133-146.
- Benedikt, M. (1991): *Cyberspace: first steps*. Cambridge, Mass.: MIT Press. 436 s. ISBN 026202327X.
- Bryant, R. (2001): What kind of space is cyberspace? *Minerva – An Internet journal of philosophy*, 5, s. 138-155.
- Buttimer, A. (1976): Grasping the dynamism of lifeworld. *Annals of the Association of American Geographers*, 66, s. 277-292.
- Castells, M. (1996): *The Rise of the Network Society. The Information Age: Economy, society and culture*. Blackwell, Oxford, 480 s.
- Cai, G., Hirtle, S., Williams, J. (1999). Mapping the geography of cyberspace using telecommunications infrastructure information. In: *The First International Workshop on TeleGeoprocessing*, s. 146-155.
- Couclelis, H., Gale, N. (1986): Space and Spaces. *Human Geography* 68 (1), s. 1-12.
- Couclelis, H. (1998): The new field workers'. *Environment and Planning B: Planning and Design* 25, s. 321-323. In: Couclelis, H.: *Rethinking time geography in the information age*. *Environment and Planning A*, 41, s. 1556-1575.

- Couclelis, H. (2000): From sustainable transportation to sustainable accessibility: can we avoid a new tragedy of the commons? In: Janelle D. G., Hodge D. C. (eds.): Information, Place and Cyberspace: Issues in Accessibility, Springer, Berlin, s. 342-356.
- Couclelis, H. (2009): Rethinking time geography in the information age. *Environment and Planning A*, 41, s. 1556-1575.
- ČSÚ (2016): Informační společnost v číslech, 2016: Česká republika a EU. Praha. ISBN 978-80-250-2699-1.
- ČSÚ (2015): Využívání informačních a komunikačních technologií v domácnostech a mezi jednotlivci. Praha. ISBN 978-80-250-2672-4
- Dijst, M. (2004): ICT and accessibility: an action space perspective on the impact of new information and communication technologies. In: *Transport Developments and Innovation in an Evolving World*. Springer-Verlag, Berlin, s. 27-46.
- Disman, M. (2000): Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele. 3. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 8024601397.
- Dodge, M. (1999): The geographies of cyberspace. *CASA Working Papers 8*. Centre for Advanced Spatial Analysis, University College London.
- Dodge, M., Kitchin, R. (2001a): Mapping cyberspace. 1st pub. London: Routledge. ISBN 0-415-19884-4.
- Dodge, M., Kitchin, R. (2001b): The atlas of cyberspace. 1. publ. New York: Pearson Education. ISBN 0201745755.
- Dodge, M., Kitchin, R. (2007): Virtual places. In: Douglas, I., Huggett, R., Perkins, C.: *A Companion Encyclopaedia to Geography*. Routledge, London, s. 519-536.
- Doležalová, G., Ouředníček, M. (2006): Životní styl obyvatelstva v suburbánní zóně Prahy. In: Ouředníček, M. (ed.). 2006. Sociální geografie pražského městského regionu. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, s. 143–159.
- Featherstone, M. (1998): The flâneur, the city and virtual public life. *Urban Studies*, 35 (5/6), s. 909-925.
- Gibson, W. (1984): *Neuromancer*. New York: Ace Books.

- Glaeser, E. (2011): *Triumph of the city: How our greatest invention makes us richer, smarter, greener, healthier, and happier*. New York: Penguin Press, ISBN 978-1-101-47567-6.
- Farag, S. a kol. (2007): Shopping online and/or in store? A structural equation model of the relationship between e-shopping and in-store shopping. *Transportation Research Part A: Policy and Practice*, 41 (2), s. 125-141.
- Hägerstrand, T. (1970): What about people in regional science? *Papers of the Regional Science Association*, 24, s. 7-21.
- Hägerstrand, T. (1975): Space, time and human condititons. In: Karlqvist, A., Lundqvist, L., Snickars, F. (Eds.), *Dynamic Allocation of Urban Space*. Saxon House, Westmead, s. 3-14.
- Hamer, R., Kroes, E., Van Ooststroom, H. (1991): Teleworking in the Netherlands: an evaluation of changes in travel behavior. *Transportation* 18, s. 365-382.
- Harvey A. S., Macnab P. A. (2000): Who's up? Global interpersonal temporal accessibility. In: Janelle D. G., Hodge D. C. (eds.): *Information, Place and Cyberspace: Issues in Accessibility*, Springer, Berlin, s. 147-170.
- Harvey, D. (1989): *The condition of postmodernity: An enquiry into the origins of cultural change*. Oxford: Blackwell. 378 s. ISBN 0-631-16294-1.
- Harvey, A.S., Taylor, M. E. (2000): Activity settings and travel behavior: a social contact perspective. *Transportation* 27, s. 53-73.
- Hjorthol, R. J. (2002): The relation between daily travel and use of the home computer. *Transportation Research Part A: Policy and Practice*, 36 (5), s. 437-452.
- Ira, V. (2000): Vnútromestský pohyb človeka v čase a priestore (na príklade Bratislavy). In: Matlovič, R. (ed.). 2000. *Urbánny vývoj na rozhraní milénií. Urbánne a krajinné štúdie 3*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, s. 167–173.
- Ira, V. (2001): Geografia času: prístup, základné koncepty a aplikácie. *Geografický časopis*, 53, s. 231-246.
- Ira, V. (2006): Každodenné aktivity človeka z pohľadu geografie času.“. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 47, s. 57-66.

- Janelle, D. G. (1973): Measuring human extensibility in a shrinking world. *The Journal of Geography*, 72. s. 8-15.
- Janelle, D. G., Hodge D. C. (2000): *Information, place, and cyberspace: issues in accessibility*. New York: Springer. ISBN 3540674926.
- Kenyon, S., Lyons, G. (2007): Introducing multitasking to the study of travel and ICT: examining its extent and assessing its potential importance. *Transportation Research A* 41 (2), s. 161–175.
- Kitchin, R. M. (1998): Towards geographies of cyberspace. *Progress in human geography*, 22 (3), s. 385-406.
- Kitchin, R. (2009): Space II. In: Kitchin, R., Thrift, N. (eds.): *International Encyclopedia of Human Geography*. Amsterdam: Elsevier, s. 268-275.
- Kofroň, J. (2012): Kvalitativní metody jako nástroj nomotetického poznání, aneb má se česká geografie co učit? *Geografie*, 117 (3), s. 308–328.
- Kučera, P. (2006): *Kyberprostor: Nová dimenze geografie. Psytrance a informační síť*. Diplomová práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Přírodovědecká fakulta, Karlova univerzita, Praha.
- Kwan, M.-P. (2007): Mobile communications, social networks, and urban travel: hypertext as a new metaphor for conceptualizing spatial interaction. *The Professional Geographer* 59 (4), s. 434–446.
- Lane, P. (2012): Technology and geography. A sense of place. *The Economist*, Special report, 12.
- Lefebvre, H. (1991): *The Production of Space*. Oxford: Blackwell. ISBN 0-631-18177-6.
- Line, T., Jain, J., Lyons, G. (2011): The role of ICT in everyday mobile lives. *Journal of Transport Geography* 19, s. 1490-1499.
- Mašata, R. (2004): Geografická specifika kyberprostoru. *Geografické rozhledy*, 13 (2), s. 50-51.
- Mazur, J. (2007): *The Motion paradox: The 2 500 – year old puzzle behind all the mysteries of time and space*. New York: Dutton, 2007. ISBN 1440646090.
- MEDIAN s.r.o. (2010): *Market & Media & Lifestyle – TGI, MEDIAN, II. etapa 2010 a III. etapa 2010*. Projekt. Praha.

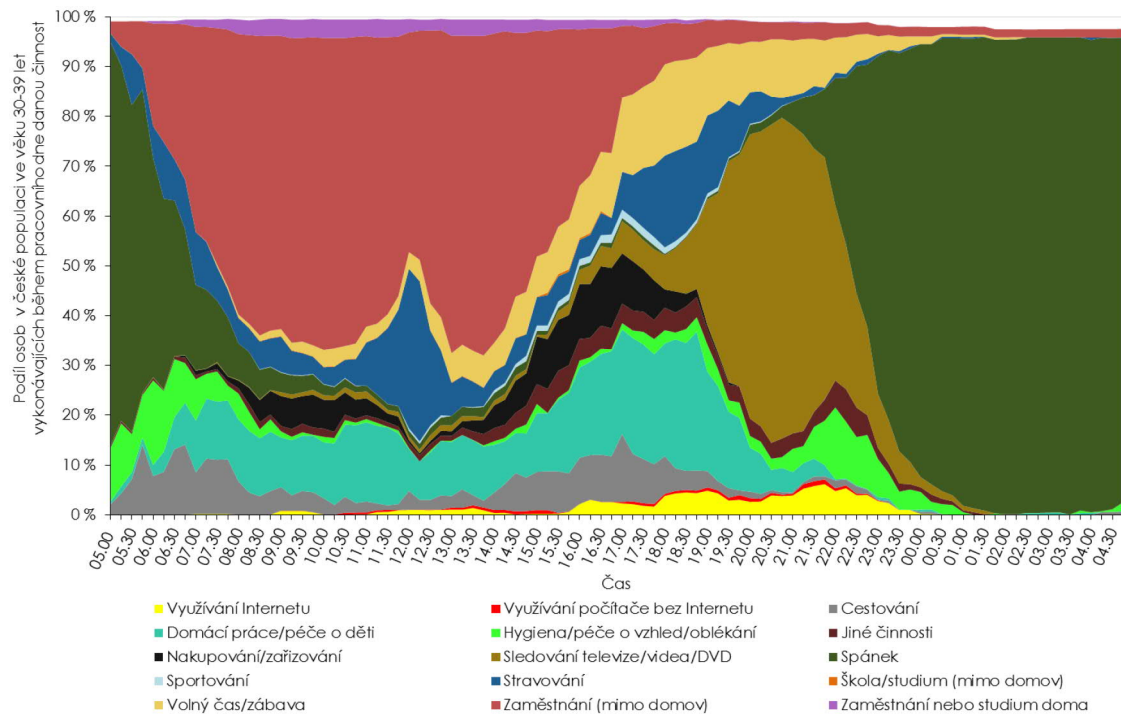
- Milgram, P. a kol. (1994): Augmented reality: A class of displays on the reality-virtuality continuum. *Proceeding of SPIE*, 2351, *Telem manipulator and Telepresence Technologies*, Boston, s. 282-292.
- Miller, H. (2005): Necessary space–time conditions for human interaction. *Environment and Planning B* 32, s. 381–401.
- Mitchell, W. J. (1996): *City of bits: Space, place and the infobahn*. Cambridge: MIT Press. ISBN 0-262-63176-8.
- Mokhtarian, P. L. (2003): Telecommunications and travel: the case for complementarity. *J. Indust. Ecol.* 6, s. 43-57.
- Moore, R. J., Ducheneaut, N., Nickell, E. (2007): Doing virtually nothing: Awareness and accountability in massively multiplayer online worlds. *Computer supported cooperative work* 16 (3), s. 265-305.
- Morley, D., Silverstone R. (1990): Domestic communication - technologies and meanings. *Media, Culture & Society* 12 (1), s. 31-55.
- Neustadt, R. M. (1985): *Electronic politics*. In: Forester, T.: *The information technology revolution*, Oxford: Blackwell.
- Novák, J. Sýkora, L. (2007): A City in Motion: Time-Space Activity and Mobility Patterns of Suburban Inhabitants and Structuration of Spatial Organization in Prague Metropolitan Area. *Geografiska Annaler* 89B (2), s. 147-168.
- Osman, R. (2014): Sociální prostor. In: Matoušek, R. a Osman, R. *Prostor(y) geografie*. 1. vydání. Praha: Karolinum, s. 33-58. ISBN 978-80-246-2733-5.
- Parkes, D. N., Thrift, N. (1975): Timing space and spacing time. *Environment and Planning A*, 7 (6), s. 651-670.
- Pospíšilová, L., Ouředníček, M. (2011): Časoprostorové chování středoškolských studentů bydlících v zázemí Prahy. In: Vacková, B., Galčanová, L., Ferencuhová, S. (eds.): *Třetí město*. Červený Kostelec, Brno: Nakladatelství Pavel Mervart, Masarykova univerzita, s. 99-132.
- Pred, A. (1981): Social reproduction and the time-geography of everyday life. *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography*, 63 (1), s. 5-22.

- Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants part 1. *On the horizon*, 9 (5), s. 1-6.
- Raubal, M., Miller, H. J., Bridwell, S. (2004): User-centred time geography for location-based services. *Geografiska Annaler B* 86, s. 245-265.
- Saunders, C. S. a kol. (2011): Virtual Space and Place: Theory and Test. *MIS Quarterly*, 35 (4), s. 1079-1098.
- Shaw, S. L., Yu, H. (2009): A GIS-based time-geographic approach of studying individual activities and interactions in a hybrid physical-virtual space. *Journal of Transport Geography* 17 (2), s. 141-149.
- Schwanen, T., Kwan, M. P. (2008): The Internet, mobile phone and space-time constraints. *Geoforum*, 39 (3), s. 1362-1377.
- Šveda, M., Madajová, M. (2012): Changing concepts of time geography in the era of information and communication technologies. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis – Geographica*, 43 (1), s. 15-30.
- Takeyama, M. (2001): Geographical conceptualization of cyberplaces. *GeoJournal*, 53(4), s. 419-426.
- Thrift, N. J. (1977). An introduction to time-geography. Norwich [Eng.]: Geo Abstracts, University of East Anglia, c1977. ISBN 0902246674.
- Thulin, E., Vilhelmson, B. (2006): Virtual mobility and processes of displacement: Young people's changing use of ICT, time, and place. *Networks and Communication Studies*, 20 (3-4), s. 27-39.
- Thulin, E., Vilhelmson, B. (2007): Mobiles everywhere: Youth, the mobile phone, and changes in everyday practice. *Young – Nordic Journal of Youth Research*, 15 (3), s. 235-253.
- Thulin, E., Vilhelmson, B. (2012): The virtualization of urban young people's mobility practices: a time-geographic typology. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography* 94(4), s. 391–403.
- Trojan, J. (2014): Virtuální prostor. In: Matoušek, R. a Osman, R. *Prostor(y) geografie*. 1. vydání. Praha: Karolinum, s. 19-31. ISBN 978-80-246-2733-5.

- Van Dijk, J. A. (2006): Digital divide research, achievements and shortcomings. *Poetics*, 34(4), s. 221-235.
- Vilhelmson, B., Thulin, E., Elldér, E. (2016): Where does the time spent on the Internet come from? Tracing the influence of the information and communications technology use on daily activities. *Information, Communication & Society*, 20 (2), s. 250-263.
- Weiss, T. (2010). Pojetí absolutního a relativního prostoru ve filozofii a jeho vztah k teritorialitě moderního státu. *Mezinárodní vztahy*, 45 (3), s. 76-88.
- Wellman, B. (2001): Physical Place and Cyberplace: The Rise of Personalized Networking. *International Journal of Urban and Regional Research*, 25, s. 227-252.
- Yu, H., Shaw, S. L. (2007): Revisiting Hägerstrand's time-geographic framework for individual activities in the age of instant access. In: *Societies and cities in the age of instant access*, s. 103-118. Springer Netherlands.

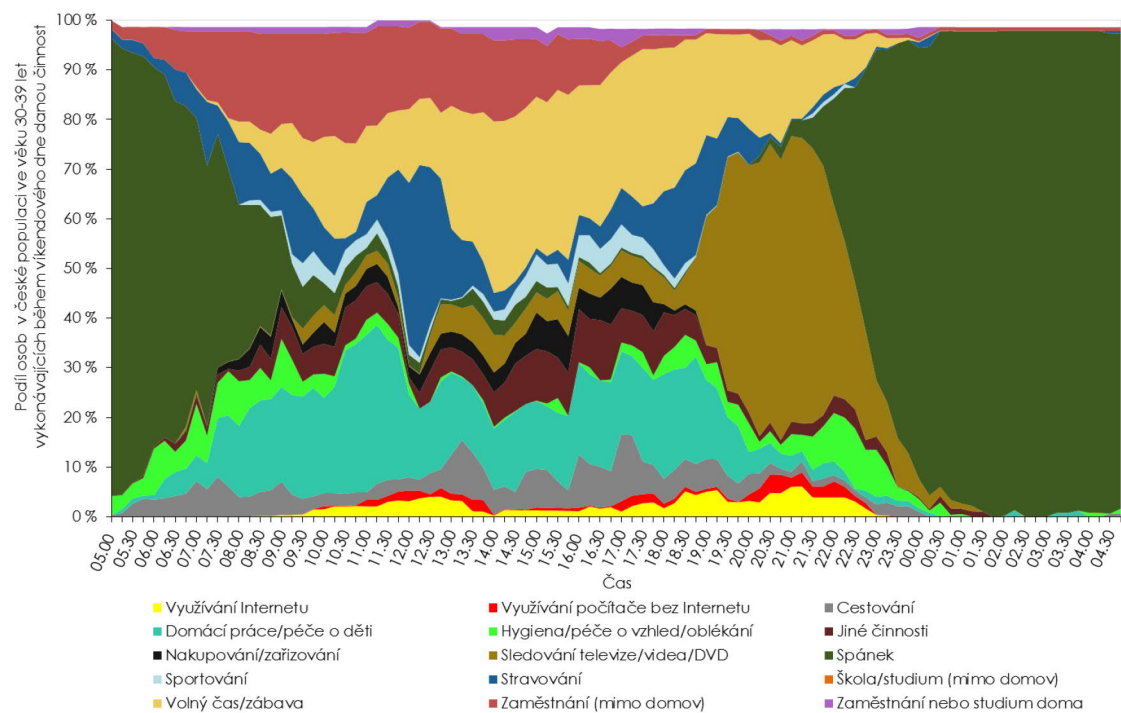
Přílohy

Příloha 1 Rozložení aktivit osob ve věku 30 až 39 let v Česku během pracovního dne

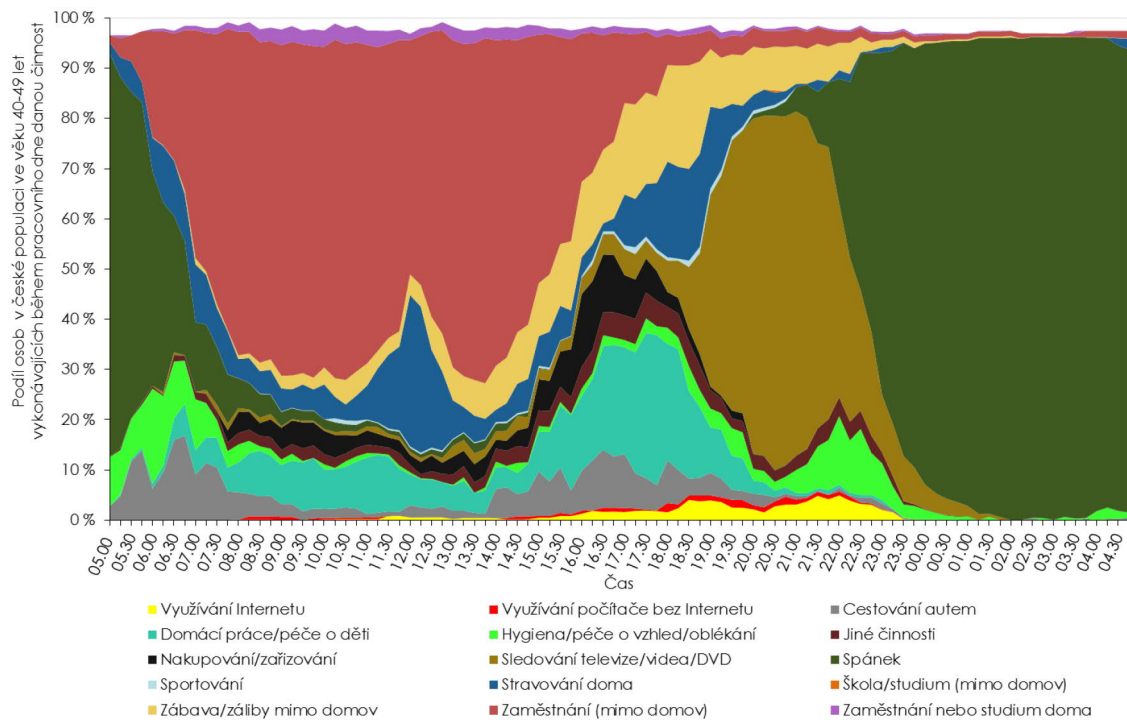
Zdroj: autorka dle MEDIAN s.r.o., 2010

Příloha 2 Rozložení aktivit osob ve věku 30 až 39 let v Česku během víkendového dne

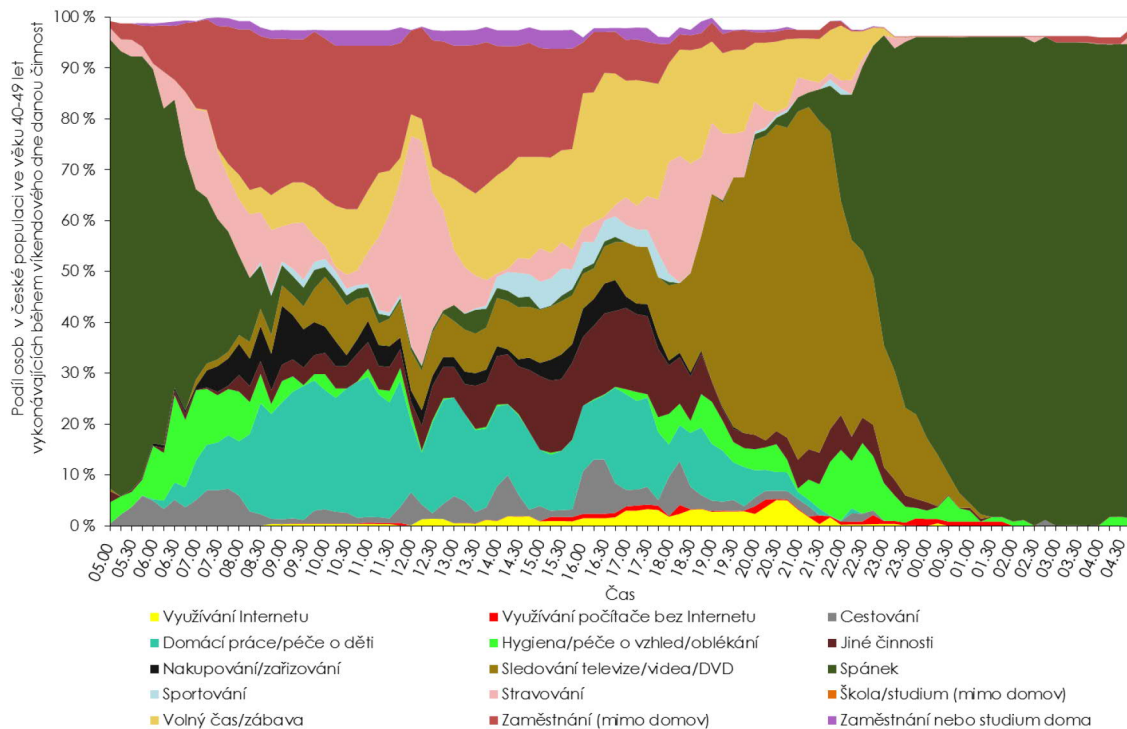
Zdroj: autorka dle MEDIAN s.r.o., 2010

Příloha 3 Rozložení aktivit osob ve věku 40–49 let v Česku během pracovního dne

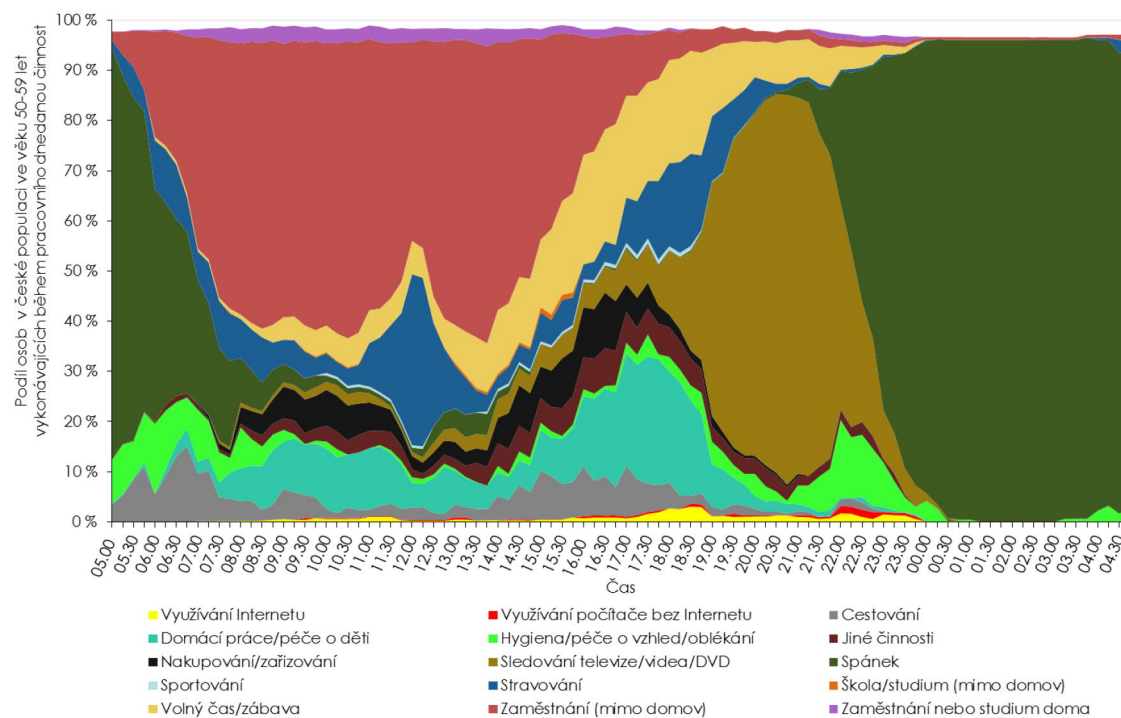
Zdroj: autorka dle MEDIAN s.r.o., 2010

Příloha 4 Rozložení aktivit osob ve věku 40–49 let v Česku během víkendového dne

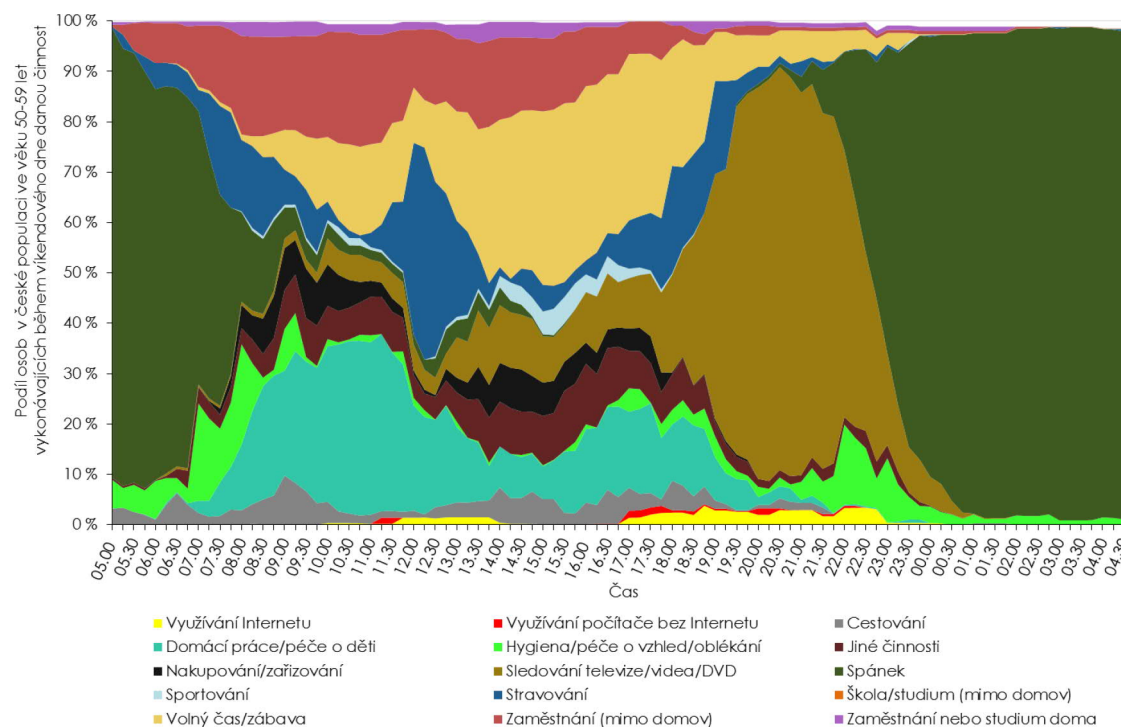
Zdroj: autorka dle MEDIAN s.r.o., 2010

Příloha 5 Rozložení aktivit osob ve věku 50–59 let v Česku během pracovního dne

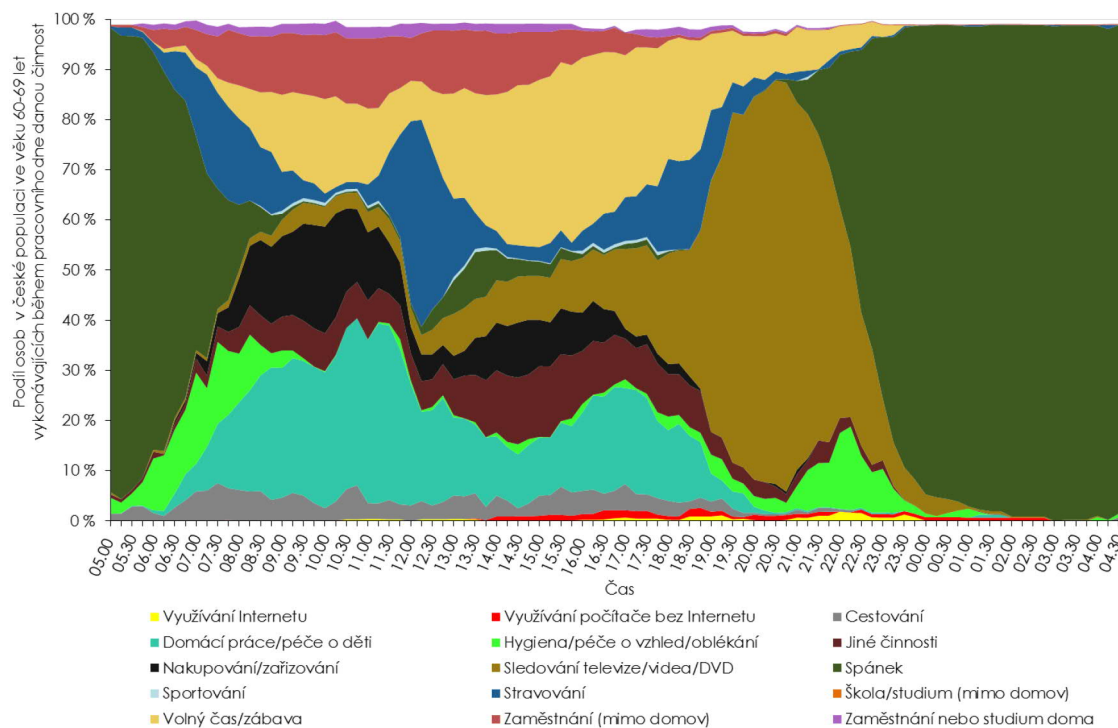
Zdroj: autorka dle MEDIAN s.r.o., 2010

Příloha 6 Rozložení aktivit osob ve věku 50–59 let v Česku během víkendového dne

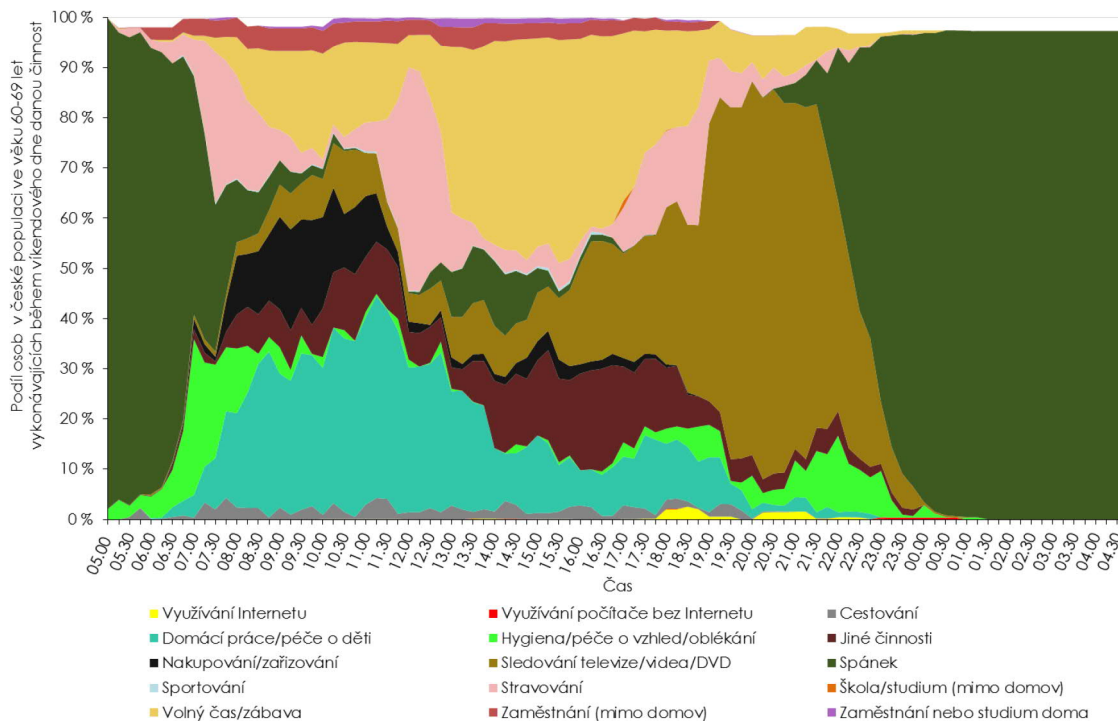
Zdroj: autorka dle MEDIAN s.r.o., 2010

Příloha 7 Rozložení aktivit osob ve věku 60–69 let v Česku během pracovního dne

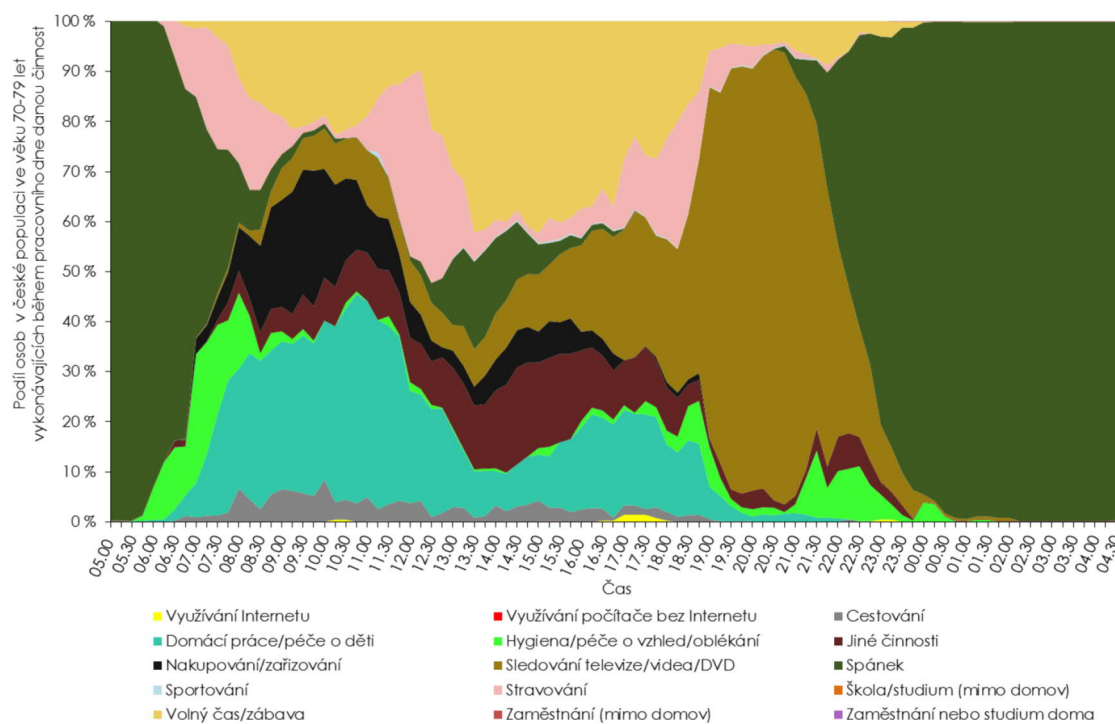
Zdroj: autorka dle MEDIAN s.r.o., 2010

Příloha 8 Rozložení aktivit osob ve věku 60–69 let v Česku během víkendového dne

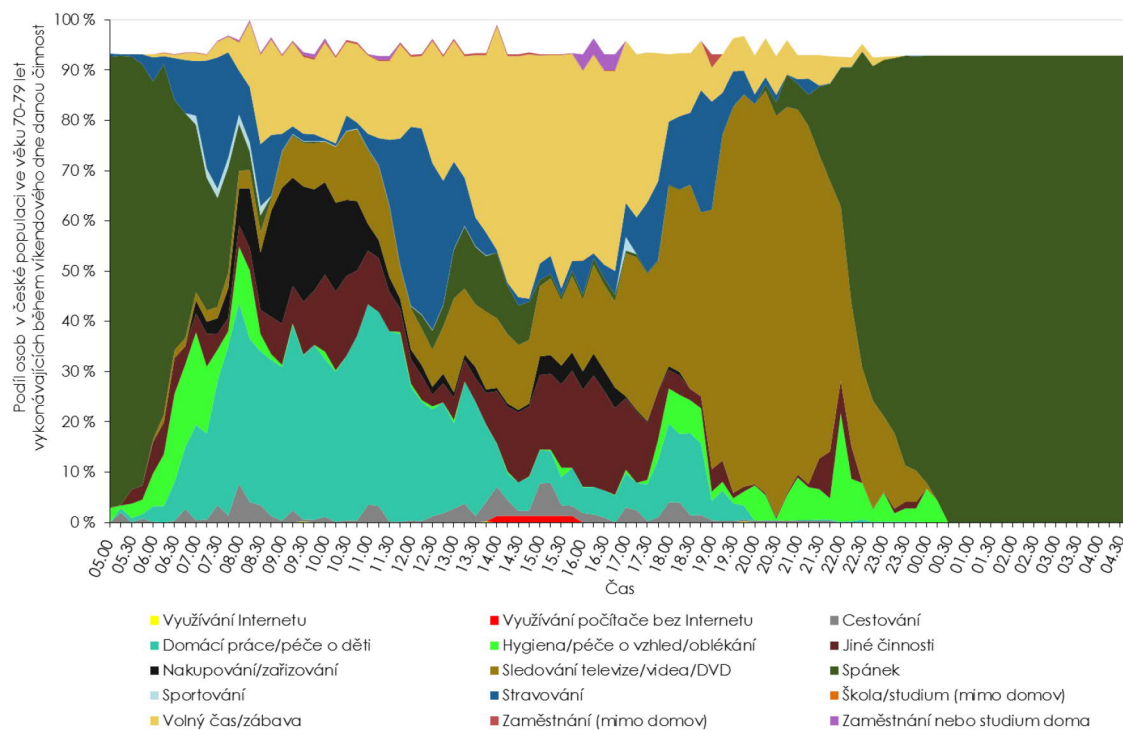
Zdroj: autorka dle MEDIAN s.r.o., 2010

Příloha 9 Rozložení aktivit osob ve věku 70 až 79 let v Česku během pracovního dne

Zdroj: autorka dle MEDIAN s.r.o., 2010

Příloha 10 Rozložení aktivit osob ve věku 70 až 79 let v Česku během víkendového dne

Zdroj: autorka dle MEDIAN s.r.o., 2010

Příloha 11 Deníkový záznam – část 1. (zmenšeno)

Datum:										
		ČAS (ČAS. ÚSEK)		PRIMÁRNÍ AKTIVITA			PARALELNÍ AKTIVITA		MÍSTO	MOBILITA
Pořadí	Od	Do	Co přesně děláte? (Uvedte i nejmenší detaily, v případě využívání ICT, co konkrétně na něm děláte, co na něm využíváte (programy, Internet...))	S kým danou aktivitu vykonáváte? Rozepište případně u každé aktivity	Je s Vámi/u Vás ještě někdo, s kým aktivitu nevykonáváte? Kdo?	Děláte současně ještě něco jiného? Co konkrétně? Uvedte všechny aktivity	S kým paralelní aktivitu vykonáváte? (pokud jich je více, vypište k jednotlivým aktivitám)	Kde se nacházíte? (konkrétní místo, obec, čtvrť)	Využíváte aktuálně nějaký dopravní prostředek? Jaký?	

Zdroj: autorka

Příloha 12 Deníkový záznam – část 2. (zmenšeno)

Datum:					
	ICT		ÚČEL VYUŽITÍ ICT	KOMUNIKACE PŘES ICT	
Pořadí	Využíváte aktuálně nějakou ICT? Jakou?	Pokud je možné aktivitu dělat i fyzicky, ne jen přes ICT, z jakého důvodu jste se pro vykonání aktivity přes ICT rozhodli? (Je to snazší, rychlejší, levnější...)	Z jakého důvodu ICT aktuálně využíváte? Za jakým účelem? Uveďte co nejpodrobněji (například osobní zájmy, zábava, pracovní účel, plánování schůzek, plánování času, sdělování zážitků...)	Komunikujete s někým přes ICT? S kým? (osoby, instituce, společnosti, firmy, obchody...)	Kde se ten, s nímž komunikujete přes ICT, aktuálně nachází? (místo, obec - pokud nevíte, napište alespoň zahraničí/ČR)

120

Zdroj: autorka